

בראשית

פרשת תולדות

זהר

ואלה תולדות יצחק וגו' (בראשית כה יט)
פתח רבי חייא ואמר (תהלים קו ב) מי ימלל
גבורות יהוה ישמיע כל תהלתו תא חזי כד בעא
קב"ה¹ וסליק ברעותא² קמיה למברי עלמא הוה
מסתכל באורייתא³ וברא ליה⁴ ובכל עובדא
ועובדא דברא קב"ה בעלמא הוה מסתכל
באורייתא וברא ליה הדא הוה דכתיב (משלי ח
ל) ואהיה אצלו אמון ואהיה

מדרש הנעלם

ואלה תולדות יצחק בן אברהם אברהם הוליד
את יצחק (בראשית כה יט) רבי יצחק פתח (שיר
ז יד) הדודאים נתנו ריה וגו' תנו רבנן לעתיד
לבא⁵ הקדוש ברוך הוא מחיה את המתים וינער
אותם מעפרם שלא יהיו בנין עפר כמות [שהיו]
(שהיה) בתחלה שנבראו מעפר ממש דבר שאינו
מתקיים הדא הוה דכתיב (בראשית ב ז) וייצר⁶
יהוה אלהים את האדם עפר מן האדמה
[ו]באותה

"ואלה תולדות יצחק" וגו'. פתח רבי
חייא ואמר, "מי ימלל גבורות ה' ישמיע כל
תהלתו". בא וראה, כשרצה הקדוש ברוך
הוא ועלה ברצון לפניו לברוא את העולם,
היה מסתכל בתורה ובורא אותו. ובכל
מעשה ומעשה שברא הקדוש ברוך הוא
בעולם, היה מסתכל בתורה ובורא אותו.
זהו שכתוב "ואהיה אצלו אמון ואהיה

"ואלה תולדות יצחק בן אברהם אברהם
הוליד את יצחק". רבי יצחק פתח,
"הדודאים נתנו ריה" וגו'. שנו רבותינו,
לעתיד לבא הקדוש ברוך הוא מחיה את
המתים וינער אותם מעפרם שלא יהיו בנין
עפר כמות שהיו בתחלה שנבראו מעפר
ממש, דבר שאינו מתקיים. זהו שכתוב
"וייצר ה' אלהים את האדם עפר מן
האדמה". ובאותה

¹ להיות בריאת עולם זה להקב"ה ברצון ואהבה, ולא בהכרח רק נדבה, לא יפול בו השאלה למה היתה בריאתו עתה ולא קודם ולא אחר, שאם נוכל לתת טעם לזה ימצא בריאתו מוכרחת מצד טעמו וזה אינו, לזה אמר "כד בעא", פי' כאשר רצה ונדבה רוחו ורצונו בריאתו (אור יקר).

² עי' לעיל פו ע"ב והערה שם. הזווג הראשון שהיה בעת בריאת העולם היה ע"י נס בבחירתו יתברך וברצונו הפשוט כמ"ש בזוהר פעמים רבות כד סליק ברעותיה למברי עלמא כו' וצריך להבין על מה בכל פעם שמדבר בבריאת העולם או בתחלת אצילות מדבר בלשון זה כד סליק ברעותיה. אך הענין הוא בא' מב' פנים והם ענין א' והוא כי אי אפשר לא"א שיזדווג אם לא ע"י מ"ן שהם הזו"ן שהם הבנים ראשונים שלהם כי זהו ענין ואדם אין לעבוד את האדמה כי אין עבודה זרעית האדמה שהיא נקבה העליונה נעשית אלא ע"י האדם המעלה מ"ן וא"כ בפעם ראשון שנברא העולם לא היה אפשר להבראות כי הרי עדיין לא היו זו"ן נברין ועולין בבחי' מ"ן וא"כ גם הזווג עליון לברא את העולם לא היה יכול להזדווג לכן עלה ברצונו הפשוט ובבחירתו ית' שאפי' בלתי העלאת מ"ן נזדווגו והאציל את עולמו וכו'. גם פי' כד סליק ברעותיה כו' הוא יותר נעלם והוא כי הנה אין הזכר העליון נתעורר לזווג רק עד אחר שהנוקבא עליונה תתקשט ותכין עצמה לזווג ותמצא חן בעיניו ואז הוא מתעורר להזדווג עמה וכו' אמנם בפעם א' ובזווג א' נתעורר הזכר מעצמו בלתי התעוררות הנקבה ועלה בו רצון ותאוה להזדווג אפילו שלא היה עדיין בחי' מ"ן וע"כ הזווג הזה הוא נעלם מאד ולא היה בבחי' זווג יסוד דיליה ביסוד דילה כי לא היה עדיין אז נקבה נבראת בעולם וא"כ עם מי יהיה הזווג בעת שנברא העולם לכן הזווג ראשון ההוא היה ברצון העליון מחשבה מוחא עלאה בסוד הרצון העליון שכולא דכורא ואין שם היכר נקבה והבן זה (עץ חיים שער מ"ד ומ"ן ב).

³ היינו נובלת חכמה של מעלה תורה, והם ו"ק הנעלמים שם והכתר הוה אסתכל ומאיר בחכמה (אור יקר).

⁴ פי' העולם דהיינו ו"ק שבבינה (אור יקר). עי' נפה"ח ש"ד פרק י, וכן בהגר"א בספד"צ לד ע"א.

⁵ שני טעמים נכונים למה שאברהם נדרש לנשמה בעולם הזה ובעולם הנשמות שה"ס העוה"ב הנמשך ובא, אך יצחק נדרש לסוד הנשמה בתחיה הנקראת לעתיד לבוא, שה"ס בינה עליונה, מפני שאורות שלה אינם יורדים עתה אלא של תבונה הנקראת עלמא דאתיא, אבל של הבינה עתידים לבוא. והיינו דקאמר הכא לעתיד לבא וכו', להודיענו שדוקא במדרגת לעתיד לבא נהיה התחיה (רמ"ז).

⁶ פשוטו של מקרא הוא כמו שאמרו רז"ל שעה ראשונה הוצבר עפרו וכו', שמשם משמע שהאדם היה מתחילה גולם עפר וז"ש מעפר ממש, לאפוקי שאר בעלי חיים שיצאו מן הארץ בגופם ובקומתם. ועוד מדוייק שלא אמר וייצר וגו' מעפר אלא וייצר את האדם עפר, פי' שיצירתו היתה תחילה עפר ממש. ויתר על כן אמר עפר מן האדמה שר"ל עפר מעפר, פי' המדרגה התחתונה שהרי אדמה היינו עפר וכמש"ה (שמואל א ד, יב) ואדמה על ראשו (רמ"ז).

בראשית

קלד/ב

זהר

שעשועים יום יום אל תקרי אמון אלא אומן
כד בעא למברי אדם אמרה תורה קמיה אי בר
נש יתברי ולבתר יחטי ואנת תידון ליה אמאי
יהון עובדי ידך למגנא דהא לא ייכול למסבל
דינך¹

אמר לה קב"ה הא אתקינת תשובה עד לא
בראתי עלמא אמר קב"ה לעלמא בשעתא דעבד
ליה וברא לאדם א"ל עלמא עלמא אנת ונימוסך
לא קיימין אלא על אורייתא ובגין כך בראתי ליה
לאדם [כך]¹ בגין דיתעסק בה ואי לאו הא אנא
אהדר לך לתהו ובהו וכלא בגיניה דאדם קיימא
הדא הוא דכתיב (ישעיה מה יב) אנכי עשיתי
ארץ ואדם עליה בראתי ואורייתא קיימא
ומכרזא קמייהו דבני נשא בגין דיתעסקו
וישתדלו בה ולית מאן דירכין אודניה

תא חזי כל מאן דאשתדל באורייתא איהו
קיים עלמא וקיים כל עובדא ועובדא על תקוניה
כדקא יאות ולית לך כל שייפא ושייפא דקיימא
ביה בבר נש דלא הוי לקבליה בריה בעלמא
דהא כמה דבר נש איהו מתפלג שייפיף² וכלהו
קיימין דרגין על דרגין מתתקנין אלין על אלין
וכלהו חד גופא הכי נמי עלמא כל אינון בריין
[כלהו] שייפיין שייפיין וקיימין אלין על אלין וכד
[מתתקנין] [מתקנין] בלהו הא (חד) גופא ממש³
וכלא כגוונא דאורייתא דהא אורייתא כלא
שייפיין ופרקיין וקיימין אלין על אלין וכד מתתקנין
כלהו אתעבידו חד גופא

כיון דאסתכל דוד בעובדא דא פתח ואמר
(תהלים קד כד) מה רבו מעשיך יהוה (וגו') כלם
בחכמה עשית מלאה הארץ קנינך [באורייתא]⁴
אינון כל רוין עלאין חתימין דלא יכלין
לאתדבקא באורייתא כל אינון מליין עלאין
דאתגליין ולא אתגליין באורייתא אינון כל מליין

שעשועים יום יום", אל תקרי אמון אלא
אומן. כשרצה לברוא אדם, אמרה התורה
לפניו, אם האדם יברא ואחר כך יחטא
ואתה תדון אותו, למה יהיו מעשי ידך
לחנם, שהרי לא יוכל לסבול את דינך.

אמר לה הקדוש ברוך הוא, הנה תקנתי
תשובה טרם שבראתי את העולם. אמר
הקדוש ברוך הוא לעולם בשעה שעשה
אותו וברא את האדם, אמר לו, עולם,
עולם, אתה וחוקותיך לא יתקיימו אלא על
התורה. ולכן בראתי את האדם כך, כדי
שיתעסק בה, ואם לא, הריני מחזירך לתהו
ובהו. והכל קיים בגלל האדם. זהו שכתוב
"אנכי עשיתי ארץ ואדם עליה בראתי".
והתורה עומדת ומכריזה לפני בני אדם כדי
שיתעסקו וישתדלו בה, ואין מי שירכין
אזנו.

בא וראה, כל מי שעוסק בתורה, מקיים
העולם ומקיים כל מעשה ומעשה על
תיקונו כראוי, ואין לך כל אבר ואבר באדם
שאינו כנגדו בריה בעולם. שהרי כמו שאדם
נחלק לאיברים, וכולם עומדים דרגות על
דרגות מתוקנים אלו על אלו וכולם גוף
אחד, כך גם העולם, כל אותם בריות כולם
אברים אברים ועומדים אלו על אלו.
וכאשר כולם מתוקנים, הנה גוף (אחד)
ממש. והכל כדוגמת התורה. שהרי כל
התורה אברים ופרקים ועומדים אלו על
אלו. וכשכולם נתקנים, נעשים גוף אחד.

כיון שדוד הסתכל במעשה הזה, פתח
ואמר "מה רבו מעשיך ה' כולם בחכמה
עשית מלאה הארץ קנינך". בתורה כל
הסודות עליונים חתומים, שלא יכולים
להידבק. בתורה כל אותם דברים עליונים
שהתגלו ולא התגלו. בתורה הם כל הדברים
שלמעלה ולמטה. כל הדברים של העולם

¹ כי כפי ערך שחטא לו ית' אין תקומה אף בריבוי עונשים והשיב הא אתקינת תשובה כי כ"י הוא הרוצה בתשובה. ז"ח (נ"א).

² שמתחלק האדם לאברים אברים (ד"א).

³ עי' ע"ח עגו"י פרק ב' שכאן מתבאר עניין הספירות שבצורת יושר, ועי' שער כח פרק א' שכל הנבראים וכל הבריות הם בציוור דמות פרצוף אדם.

⁴ אמר ד' עניינים באורייתא כנגד ד' עולמות אבי"ע דבכל עולם התורה נדרשת כפי העולם שהוא. א"מ (נ"א).

בראשית

הזה וכל הדברים של העולם הבא הם בתורה, ואין דעלמא דאתי באורייתא אינון ולית מדרש הנעלם

שעה יתנערו מעפר מאותו הבנין, ויעמדו בבנין מקויים להיות להם קיומא הדא הוא דכתיב (ישעיה נב ב) התנערי מעפר קומי¹ שבי ירושלם² יתקיימו בקיומא³ ויעלו מתחת לארץ ויקבלו נשמתם בארץ ישראל

שעה יתנערו מעפר מאותו הבנין, ויעמדו בבנין מקויים להיות להם קיום. זהו שכתוב "התנערי מעפר קומי שבי ירושלים". יתקיימו בקיום, ויעלו מתחת לארץ, ויקבלו נשמתם בארץ ישראל.

באותה שעה יציף <נ"א ישיב> קודשא בריך הוא כל מינין [בריהין]²⁴ שבגן עדן <עליהם> הדא הוא דכתיב (שיר ז יד) הדודאים נתנו ריח⁵ אמר רבי יצחק אל תקרי הדודאים אלא הדודים זהו הגוף והנשמה שהם דודים ורעים זה עם זה⁶ רב נחמן אמר דודאים ממש⁷ מה הדודאים מולידים אהבה בעולם [אף הם מולידים אהבה בעולם] ומאי נתנו ריח כשרון⁸ מעשיהם לדעת ולהכיר [לבוראם] לדודם³

באותה שעה יציף (ישיב) הקדוש ברוך הוא כל מיני ריחות שבגן עדן עליהם. זהו שכתוב "הדודאים נתנו ריח". אמר רבי יצחק, אל תקרא הדודאים אלא הדודים, זהו הגוף והנשמה שהם דודים ורעים זה עם זה. רב נחמן אמר, דודאים ממש, מה הדודאים מולידים אהבה בעולם, אף הם מולידים אהבה בעולם. ומה זה "נתנו ריח", כשרון מעשיהם, לדעת ולהכיר את בוראם, את דודם.

ועל פתחינו אלו פתחי שמים שהם פתוחים [להוריד] נשמות לפגרים כל מגדים אלו הנשמות חדשים גם ישנים אותם שיצאו נשמתם מהיום כמה ישנים ואותם שיצאו נשמתם מימים מועטים וזכו בכשרון מעשיהם להכנס בעולם הבא כלם

"ועל פתחינו", אלו פתחי שמים שהם פתוחים להוריד נשמות לפגרים. "כל מגדים", אלו הנשמות חדשים גם ישנים, אותם שיצאו נשמתם מהיום כמה ישנים ואותם שיצאו נשמתם מימים מועטים וזכו בכשרון מעשיהם להיכנס בעולם הבא,

¹ הוא סוד החזרת שם ב"ן למקורו, והיינו קומי, כי מתוך נוגה תתנער ואחר כך תקום לעלות עד אימא (רמ"ז).

² ולהיות שגם בזמנים אחרים היא עולה עד אימא כמו שהוא בשבתות וימים טובים, אבל הוא לאותו זמן מועט כי בחול חוזרת למטה. אבל אז "שבי", שהוא לשון עכבה, כי גם לשון ישיבה (תשכיל) [תשמש] לעיכוב (רמ"ז).

³ בתחילה כשיחיו איש במקומו שמת שם יתקיימו בקיומם באותה בחינת נשמה שהיתה בהם בעוה"ז, ואחר כך יתגלגלו בגלגול מחילות שהוא ענין דין וצער וכו' ולעד"ן שהוא לסוד איזה בירור שיעשו דרך עברם במחילות הארץ, ואחר כך יעלו בארץ ישראל ויקבלו נשמתם (רמ"ז).

⁴ ונראה שהוא שפע נוקבא דפרדשקא דאריך שנתקן ממלכות דעתיק ושממו נשיב מחד נוקבא חיינ ומחד חיינ דחיינ וחד רוחא נפיק לז"א לאתערא בגנתא דעדן וחד רוחא דחיי וכו', כדאיתא באדרא רבא קל ע"ב, וכו', וגם נודע שסוד הריח הוא ביסוס הגבורות, והוא הוא עצם העוה"ב שאז השליטה תהיה לגבורות מבוסמות בשרשן (רמ"ז).

⁵ ירצה תבין אמרו נתנו ריח, שהרי הדודאים שהם נקראים מאנדראגול"י אין בהם ריח כלל, והמשיל את גופות הצדיקים לדודאים שהרי הם צורת אדם, וגם שיציצו מן הארץ כמו הדודאים (רמ"ז).

⁶ לרמוז כי הא' הנוסף ירמוז לעוצם האחדות שיהיה בין הגוף והנשמה, כי לא יתפרדו עוד לעולם (רמ"ז).
⁷ ידרוש סגולת הדודאים, ואומר שהצדיקים נמשלו לדודאים שסגולתם להוליד אהבה בעולם כך הצדיקים. וענין זה הוא בשתי בחינות, הראשונה בסוד ייחוד הנשיקין שהוא זוג אר"א כנודע מפרשת תרומה והוא הוא [הנקרא אהבה] הנזכר מסוד דודים ורעים, והבחינה השנית כי ענין אהבה הוא מסטרא דאי' כמבואר אצלנו בכוננת דחילו ורחימו (רמ"ז).

⁸ הגופות בעוה"ז באים מטפה סרוחה ואחרי מותם הם (גם כן סרוחים) [נבלה מסרחת] אשר על כן אין הנשמה יכולה ליהנות מנועם ה' בעודה משותפת עמו. אבל בכח המעשים טובים שזה כחם להשלים החיצוניות הוא הגוף, אז יתנו ריח שיזדככו החמרים כל כך עד שהנשמות אשר תתחברנה אליהם תוכלנה לדעת ולהכיר לבוראם, פי' לדעת הוא ענין ההשכלה השכלית ולהכיר הוא הציור המוחש (רמ"ז).

בראשית

כולם עתידים לירד בבת אחת להיכנס בגופות המוכנים להם.

אמר רבי אחא בר יעקב, בת קול יוצאת ואומרת, (שם) חדשים גם ישנים דודי צפנתי לך צפנתי אותם באותם העולמות לך בשבילך בשביל שאתה גוף קדוש ונקי דבר אחר הדודאים (נתנו ריח) אלו מלאכי שלום¹ נתנו ריח אלו הנשמות² שהם ריח העולם נתנו שבקו כמה דאת אמר (במדבר כא כג) ולא נתן סיחון את ישראל דתאנא אמר רבי יהודה שלש כתות של מלאכי השרת הולכים בכל חדש ובכל שבת ללוות לנשמה עד מקום מעלתה ובמאן נוקים על פתחינו כל מגדים.

אמר רבי אחא בר יעקב, בת קול יוצאת ואומרת, "חדשים גם ישנים דודי צפנתי לך", צפנתי אותם באותם העולמות, "לך", בשבילך, בשביל שאתה גוף קדוש ונקי. דבר אחר, "הדודאים" (נתנו ריח), אלו מלאכי שלום. "נתנו ריח", אלו הנשמות שהם ריח העולם. "נתנו", השאירו, כמו שנאמר "ולא נתן סיחון את ישראל". שלמדנו, אמר רבי יהודה, שלש כתות של מלאכי השרת הולכים בכל חדש ובכל שבת ללוות לנשמה עד מקום מעלתה. ובמי נקיים את "על פתחינו כל מגדים".

אמר רבי יהודה אלו הן הגופות שהם עומדים בפתחי קברות לקבל נשמתן וד מה נותן פתק של חשבון, והוא מכריז ואומר, רבונן של עולם, חדשים גם ישנים, אותם שנקברו מכמה ימים, ואותם שנקברו מזמן מועט, כולם צפנתי לך, להוציא אותם בחשבון.

אמר רבי יהודה, אלו הן הגופות שהם עומדים בפתחי קברות לקבל נשמתן, וד מה נותן פתק של חשבון, והוא מכריז ואומר, רבונן של עולם, חדשים גם ישנים, אותם שנקברו מכמה ימים, ואותם שנקברו מזמן מועט, כולם צפנתי לך, להוציא אותם בחשבון.

קלה/א

זהר

מאן דישגח וידע לון ובנין כך כתיב (תהלים קו ב) מי ימלא גבורות יהוה ישמיע כל תהלתו

מי שישגח [שיתבונן] וידע אותם. ולכן כתוב "מי ימלא גבורות ה' ישמיע כל תהלתו".

תא חזי אתא שלמה ובעא [למיקם] (לקיימא) על [מלוי] (מלי) דאורייתא ועל דקדוקי אורייתא ולא יכיל אמר (קהלת ז כג) אמרתי אחכמה והיא רחוקה ממני דוד אמר (תהלים קיט יח) גל עיני ואביטה נפלאות מתורתך תא חזי כתיב בשלמה

בא וראה, בא שלמה וביקש לעמוד על דברי התורה ועל דקדוקי התורה ולא יכל. אמר, "אמרתי אחכמה והיא רחוקה ממני". דוד אמר, "גל עיני ואביטה נפלאות מתורתך". בא וראה, כתוב בשלמה "וידבר שלשת אלפים משל ויהי שירו חמשה

¹ נקראים דודאים שהם צורת אדם כנזכר, וגם המלאכים נראים כך אבל אינם כאדם בסוד הפנימיות אלא החיצונית שלו, ולכן נרמזו בדודאים שהם דוגמת אדם, והם דמות זכר ונקבה, וכן אלו המלאכים הם אחד מימין ואחד משמאל ללוות הנשמה כדאיתא בסמוך, ולכן נקראו מלאכי שלום, שהוא התחברות החסדים עם הגבורות (רמ"ז).

² פי' כן מפני שהדודאים אין להם ריח מצד עצמם, ועל כן צריך לומר שהריח הוא דבר אחר שחוץ מהם, ופירשו על הנשמות, מפני שאין לך דבר שהנשמה נהנית בו אלא הריח, ומשום זה השפיעה ה' באדם דרך אפיו כדי שתמיד תשיג הנאה מריח השדה אשר ברכו ה' הוא גן עדן, כרמוז בפרשה זו בפסוק (כז, כז) וירח את ריח בגדיו, ולהיות שדרך האף נכנסה הנשמה לכן אמרו רז"ל בפסוק (תהלים קנ, ו) כל הנשמה תהלל, איזהו דבר שהנשמה נהנית בו זה הריח, וז"ש כל הנשמה שדוקא החוטם המריח הוא האבר שבו נמצאה (כל) הנשמה כולה (רמ"ז).

³ דומ"ה זה היה שר מצרים וכשהורידוהו מגדולתו נתמנה על המתים כמ"ש בפרשת שמות (יח ע"א), ורמז לזה (שמות יד ל) וירא ישראל את מצרים מת. ונראה שטעם מינוי זה הוא מפני שמצרים שורשו בעורף כנודע, ושם הוא העצם הנשאר מן הגוף וכמובא לקמן דף קל"ז א' במדרש הנעלם שנקרא בתואל רמאה. ומכריז ואומר וכו', אפשר שטעם הכרזה זו הוא הודאה והכנעה אל הקדושה (רמ"ז).

⁴ ירצה לא מבעיא אותם שנקראו מתים שכבר מתו שהם לא נצטרכו לגלגול אלא אפילו אותם שנתגלגלו מקדם וחזרו איזה פעמים באופן שהם חדשים גם ישנים, כלם צפנתי לך, כמו שהפקדתי לעשות (אור יקר).

בראשית

(מ"א ה יב) וידבר שלשת אלפים משל ויהי שירו חמשה ואלף והא אוקמוה דחמשה ואלף טעמים הוו בכל משל ומשל דהוה אמר ומה שלמה דאיהו בשר ודם כך הוו במלוי מלין דאורייתא דקאמר קב"ה על אחת כמה וכמה דבכל מלה ומלה אית בה כמה משלים כמה שירין כמה תושבחן כמה ריזין עלאין כמה חכמאן ועל דא כתיב מי ימלל גבורות יהו"ה

תא חזי מה כתיב לעילא (בראשית כה יב) ואלה תולדות ישמעאל דאינון תריסר נשיאין לבתר אמר ואלה תולדות יצחק (שם יט) סלקא דעתך דכיון דכתיב ביה בישמעאל דאוליד תריסר נשיאין ויצחק אוליד תרין בנין (ו) דא אסתלק ודא לא אסתלק על דא כתיב (תהלים קו ב) מי ימלל גבורות יהו"ה דא יצחק! [ויצחק] (ועשו) אפיך ליה ליעקב דהוה איהו בלחודוי יתיר מכלהו דאוליד תריסר שבטין קיומא דלעילא ותתא אבל יצחק לעילא בקדושה עלאה [וישמעאל] (ועשו) לתתא ועל דא כתיב מי ימלל גבורות יהו"ה ישמיע כל תהלתו דא יעקב כד אתדבק שמשא בסיהרא כמה ככביא נהירין מנייהו

ואלה תולדות יצחק בן אברהם (בראשית כה יט) אמר רבי יוסי מאי שנא דעד הכא לא כתיב בן אברהם והשתא אמר אלא אע"ג דכתיב (בראשית כה יא) ויברך אלהים את יצחק בנו השתא דמית אברהם דיוקניה הוה ביה?² ואשתאר ביה ביצחק דכל מאן דחמי ליצחק הוה אמר דא אברהם ודאי והוה סהיד ואמר אברהם הוליד את יצחק (שם יט) רבי יצחק קם ליליא חד מדרש הנעלם

ואלף". והרי בארוהו שחמשה ואלף טעמים היו בכל משל ומשל שהיה אומר. ומה שלמה, שהוא בשר ודם, כך היו בדבריו, דברי התורה שאמר הקדוש ברוך הוא על אחת כמה וכמה שבכל דבר ודבר יש בו כמה משלים, כמה שירים, כמה תשבחות, כמה סודות עליונים, כמה חכמות, ועל זה כתוב "מי ימלל גבורות ה'".

בא וראה מה כתוב למעלה, "ואלה תולדות ישמעאל". שהם שנים עשר נשיאים. אחר כך אמר "ואלה תולדות יצחק". התעלה על דעתך שכיון שכתוב בו בישמעאל שהוליד שנים עשר נשיאים ויצחק הוליד שני בניו, זה עולה וזה לא עולה, על כן כתוב "מי ימלל גבורות ה'", זה יצחק, ויצחק הוציא את יעקב שהוא היה לבדו יותר מכולם, שהוליד שנים עשר שבטים, הקיום של מעלה ומטה. אבל יצחק למעלה בקדושה עליונה, (וישמעאל) ועשו למטה, ועל כן כתוב "מי ימלל גבורות ה' ישמיע כל תהלתו", זה יעקב, כשנדבק השמש בלבנה, כמה כוכבים מאירים מהם.

"ואלה תולדות יצחק בן אברהם". אמר רבי יוסי, מה שונה שעד כאן לא כתוב בן אברהם, וכעת אמר. אלא אף על גב שכתוב "ויברך אלהים את יצחק בנו", כעת שמת אברהם, דמותו היתה בו, ונשארה ביצחק. שכל מי שראה את יצחק, היה אומר זה ודאי אברהם, והיה מעיד ואומר, "אברהם הוליד את יצחק". רבי יצחק קם לילה אחד

¹ פי' מי הוא שידבר ביצחק שהוא גבורות ה', גבורה דז"א, ויאמר עליו דלא אסתלק ח"ו שהרי יצא ממנו יעקב שהוליד י"ב שבטים שהם קיום העולם, וז"ש "ישמיע כל תהלתו דא יעקב" פי' ישמיע מלשון וישמע שאול את העם, שהז"א שהוא נגד יעקב מקבץ כל ההארות כולם, ומשפיעם ביסוד הנק' כל, ומשם למלכות הנקראת תהלה (מ"מ).

² וקשה כי רז"ל אמרו שלעולם היה יצחק בדיוקנו של אברהם מפני הליצני' שלא אמרו מאבימלך נתעברה שרה והכא אמרו דהשתא דמית אברהם אשתאר ביה דיוקניה וז"ס ויברך אלקים את יצחק בנו כי הברכה הזו היתה שנשארה דיוקנו בו להעיד שהוא בנו וזהו מלת בנו שהיא מיותרת ואחר שכתוב ויברך אלקים וגו' סמך ליה אברהם הוליד את יצחק לפרש מה ענין הברכה הנז'. ועוד קשה מילת אע"ג שאמר למעלה מזה וז"ל אר"י מ"ש דעד הכא לא כתיב בן אברהם והשתא אמר אלא אע"ג ויברך אלקים את יצחק בנו השתא דמית אברהם וא"כ קשה מלת אע"ג שהוא להפך והיל"ל משום דכתיב וכו' וצ"ע (שמונ' שערים למהרח"ו) (הגהות מהרח"ו). פי' בחיי אברהם היה דיוקנו של יצחק דומה לו, וגם אחר שמת נשאר דיוקנו ביצחק, וז"ש "ואשתאר ביה ביצחק" (מ"מ).

בראשית

אמר רב יהודה אמר רב עתיד הקדוש ברוך הוא לשמוח באותו זמן עם הצדיקים¹ להשרות שכינתו עמהם והכל ישמחו באותה שמחה² הדא הוא דכתיב (תהלים קד לא) ישמח יהוה במעשיו אמר רבי יהודה עתידים הצדיקים באותו זמן לברא עולמות³ ולהחיות מתים אמר ליה רבי יוסי והתנן (קהלת א ט) אין כל חדש תחת השמש⁴

אמר רב יהודה אמר רב, עתיד הקדוש ברוך הוא לשמח באותו זמן עם הצדיקים להשרות שכינתו עמהם, והכל ישמחו באותה שמחה, זהו שכתוב "ישמח ה' במעשיו". אמר רבי יהודה, עתידים הצדיקים באותו זמן לברוא עולמות ולהחיות מתים. אמר לו רבי יוסי, והרי שנינו "אין כל חדש תחת השמש".

אמר ליה רבי יהודה ת"ש בעוד שהרשעים בעולם וירבו כל העולם אינו בקיום וכשהצדיקים בעולם אזי העולם מתקיים ועתידים להחיות מתים כדקאמרן (זכריה ח ד) עוד ישבו זקנים וזקנות ברחובות ירושלים ואיש משענתו בידו מרוב ימים כדכתיב לעיל באותו זמן ישיגוע⁵ הצדיקים דעת שלימה דאמר רבי יוסי ביומא <דיחדי> (דחדי⁶) קודשא בריך הוא בעובדוי זמינין אינון צדיקיא למנדע ליה בלבהון וכדין יסני סכלתנו בלבהון כאילו חזו ליה בעינא⁷

אמר לו רבי יהודה, בא ושמע, בעוד שהרשעים בעולם וירבו, כל העולם אינו בקיום, וכשהצדיקים בעולם, אזי העולם מתקיים. ועתידים להחיות מתים כמו שאמרנו, "עוד ישבו זקנים וזקנות ברחובות ירושלים ואיש משענתו בידו מרוב ימים", כמו שכתוב למעלה. באותו זמן ישיגו הצדיקים דעת שלימה. שאמר רבי יוסי, ביום שישמח הקדוש ברוך הוא במעשיו, עתידים הצדיקים להכיר אותו בלבם, ואז תרבה ההשכלה בלבם כאילו ראו אותו בעין.

¹ בכאן מתחיל לפרש ענין רמז יצחק לעולם התחיה כשם שהוא ענין השמחה שסודה מהבינה וכו', וסוד השמחה הוא מן הגבורות הנמתקות על דרך יין המשמח, וכו'. ולכן אז שיהיה זמן התיקון והוא זמן השמחה שלא יוסיף עצב עמה (רמ"ז).

² פי' שיגלה אור עתיק בכל העולמות, שהרי כולם יהיו נכללים בעולם האצילות וכמו שיבוא. הה"ד (תהלים קד, לא) ישמח וגו', כי בזה מדויק אומרו ישמח בלשון עתיד, דמשמע דעדיין לא היה כך, וגם אומרו במעשיו, כולל הכל, ובפרט ירמוז שאז ישתלם שם ב"ן בחינת עשיה (רמ"ז). פי' בהתגלות חסד בפומא דאמה (כללים ח"א פג ע"א).

³ שאז יאיר שם ס"ג שהוא כללות עוה"ב, וכמו כן דעת עתיק יש בו שם ס"ג כנזכר בדרוש תלת רישין נג), והוא יאיר בפנימיות ז' תחתונות שלו, וידוע שבשם ס"ג נברא העולם (רמ"ז).

⁴ אע"ג דפסוק הוא זה, נראה דאמר תנן לרמוז לכמה קושיות שנשנו בגמרא עבודה זרה [שבת ל ע"ב] בפסוק זה כגון גבי עתידה אשה שתלד בכל יום, עתידה ארץ ישראל וזולתם, והתשובה שהשיבו שם בא ואראך דוגמתו וכו', ולזה נראה שכיון רבי יוסי, מפני שהוקשה לו דתינח תחיית מתים כבר נראית ע"י אליהו ואלישע, אבל בריאת עולמות לא מצא דוגמתו. ומשני רבי יהודה בעוד שהרשעים בעולם, והענין במה ששנינו בעשרה מאמרות נברא העולם וכו', אלא להפרע מן הרשעים וכו', פי' כדי שיהיה אופן לעונש הרשעים שמדת הרחמים נהפך להם למדת הדין מפני כמה פגימות שפוגמים בזעיר ומגבירים כח הדין, וליתן שכר טוב וכו', שמקיימים את העולם. גם שנברא בעשרה מאמרות מפני שממשיכים שפע לז"א עד שמעלים אותו למקומו, ובפרט בתורתם שעולה עד עתיק יומין, ושם נעשים שמים חדשים וארץ חדשה (לעיל ד ע"ב). וכל זה הוא שם בעליונים, והפסוק דאין כל חדש מיירי דוקא תחת השמש, אבל למעלה מן השמש הוא אור הגנוז, ואם כן כשיחזור באמיתות העולם לשלמותו אז יהיה מקום וכח לברוא עולמות (רמ"ז).

⁵ הוא הוא הנזכר שם באדרא רבא (שאר תרבה החכמה), עיי"ש, כי אז יאיר אור חכמה סתימאה. וגם אפשר לומר שמפני שאז יאיר פנימיות עתיק שמאיר בדעת שלו על מוחא סתימאה לכן ישיגו דעת שלימה (רמ"ז). קיד ע"ב (הערת הזוהר)

⁶ השמחה מצד גבורות הנמתקות, ואין לך גבורה נמתקת יותר מגבורה דעתיק שהיא מלכות דאדם קדמון (רמ"ז).

⁷ יובן במ"ש הרב עלי תאיבו ישראל לצרפא בלבהון דכתיב היש ה' בקרבנו אם אין, ופי' הרב שחשקו להשכיל בפועל בחי' ז"א ובחי' א"א ושישתנה שכלם להבין הנפלאות ע"י א"א וז"א, וכו' ומשה אמר להם שבפרי הארץ יכירו וכו' אמר כאן "זמינין אינון" פי' כבר הם זמינין למנדע ליה בלבהון (מ"מ). פי', האור הגנוז מששת ימי בראשית, וזוהי בחינת "סעודת לויתן" דהיינו החוורתא (בהגר"א על ספד"צ סוף יב ע"א).

בראשית

הדא הוא דכתיב (ישעיה כה ט) ואמר ביום ההוא הנה אלהינו זה וגו' ושמחת הנשמה בגוף יתר מכלם על שיהיו שניהם קיימים וידעו וישגו את בוראם ויהנו מזיו השכינה וזהו הטוב הגנוז לצדיקים לעתיד לבא הדא הוא דכתיב (בראשית כה יט) ואלה תולדות יצחק בן אברהם אלו הם תולדות השמחה והשחוק שיהא בעולם באותו זמן בן אברהם היא הנשמה הזוכה לכך ולהיות שלימה במעלתה אברהם הוליד את יצחק (שם) הנשמה מולידה השמחה והשחוק הזה בעולם

אמר רבי יהודה לרבי חייא הא דתנינן דעתיד הקדוש ברוך הוא לעשות סעודה לצדיקים לעתיד לבא מאי היא אמר ליה עד לא אזלית קמי אינון מלאכין קדישין¹ מארי מתניתין הכי שמיע לי כיון דשמעית הא דאמר רבי אלעזר אתי שבא בלבאי דאמר רבי אלעזר סעודת הצדיקים לעתיד לבא כהאי דכתיב (שמות כד יא) ויחזו את האלהים ויאכלו וישתנו ודא הוא דתנן ניוזנין

זהו שכתוב "ואמר ביום ההוא הנה אלהינו זה" וגו'. ושמחת הנשמה בגוף יתר מכולם, על שיהיו שניהם קיימים וידעו וישגו את בוראם ויהנו מזיו השכינה, וזהו הטוב הגנוז לצדיקים לעתיד לבא. זהו שכתוב "ואלה תולדות יצחק בן אברהם", אלו הם תולדות השמחה והשחוק שיהא בעולם באותו זמן. "בן אברהם", היא הנשמה הזוכה לכך ולהיות שלימה במעלתה. "אברהם הוליד את יצחק", הנשמה מולידה השמחה והשחוק הזה בעולם.

אמר רבי יהודה לרבי חייא, זה ששנינו שעתיד הקדוש ברוך הוא לעשות סעודה לצדיקים לעתיד לבא מה זה. אמר לו, טרם שהלכתי לפני אותם המלאכים הקדושים, בעלי המשנה, כך נשמע לי. כיון ששמעתי את זה שאמר רבי אלעזר, התיישב בלבי. שאמר רבי אלעזר, סעודת הצדיקים לעתיד לבא כמו זה שכתוב "ויחזו את האלהים ויאכלו וישתנו". וזה הוא ששנינו נזונים.

ואמר רבי

קלה/ב

זהר

למלעי באורייתא ורבי יהודה קם בקסרוי² בההיא שעתא אמר רבי יהודה איקום ואיזיל לגבי רבי יצחק ואלעי באורייתא ונתחבר כחדא אזל עמיה חזקיה בריה דהוה רביא

כד קריב אבבא שמע ליה לרבי יצחק דהוה אמר (בראשית כה יא) ויהי אחרי מות אברהם ויברך אלהים את יצחק בנו וישב יצחק עם באר לחי ראי האי קרא לאו רישיה סיפיה ולאן סיפיה רישיה³ מאי שנא דקב"ה אצטריך לברכא ליה ליצחק בגין דאברהם לא ברכיה מאי טעמא משום דלא יתברך עשו ועל דא סליקו אינון ברכאן לקב"ה⁴ ואוקמוה וישב יצחק עם באר לחי ראי [מהו לחי ראי] אלא דאתחבר בה

ואמר רבי

לעסוק בתורה. ורבי יהודה קם בקיסריה באותו שעה. אמר רבי יהודה, אקום ואלך לרבי יצחק, ואעסוק בתורה ונתחבר יחד. הלך עמו חזקיה בנו, שהיה ילד.

כשקרב לשער, שמע את רבי יצחק שהיה אומר, "ויהי אחרי מות אברהם ויברך אלהים את יצחק בנו וישב יצחק עם באר לחי רואי". הפסוק הזה אין ראשו סופו, ואין סופו ראשו. מה שונה שהקדוש ברוך הוא הצטרך לברך את יצחק משום שאברהם לא ברך אותו. ולמה, משום שלא יתברך עשו, ועל כן עלו אותן ברכות לקב"ה, ובארוהו. "וישב יצחק עם באר לחי רואי", מה זה "לחי רואי". אלא שהתחבר עם השכינה,

¹ עדיין לא הלכתי לפני מלאכים קדושים לידע מה יהיה הסעודה לעתיד לבא (ד"א).

² שם מקום ור' יהודה עמד שם לעסוק בתורה (ד"א).

³ פי' מה שייכות ויברך אלהים אל יצחק עם וישב יצחק עם באר לחי רואי. ותירץ בשנקשה קושיא אחרת ובזה יתורץ הכל "מאי שנא וכו'" דאביו הו"ל לברכו, ותירץ משום דלא יתברך עשו, ובזה מתורץ רישא דקרא, ויהי אחרי מות אברהם ונשאר יצחק בלא ברכה בשביל עשו, ולכך ויברך אלהים את יצחק, וזוכה להתברך מפי הקב"ה, בשביל שנתחבר עם השכינה שהיא באר לחי רואי ובג"כ ברכיה (מ"מ).

⁴ והיינו דקאמר ויהי אחרי מות אברהם, ולא רצה לברך את יצחק, מפני שאין בכח האנושי לחלק בזרע המתברך בין זה לזה לכך ויברך אלהים שהקב"ה מברך האדם וברכותיו צפונות למקצת זרוע (אור יקר).

בראשית

הבאר של מלאך הברית נראה עליה כתרגומו, ולכן ברכו.

בינתיים דפק רבי יהודה בשער ונכנס, והתחברו. אמר רבי יצחק, כעת זווג השכינה עמנו. אמר רבי יהודה, ה"באר לחי רואי" הזו שאמרת, יפה, אבל בדברי [הפסוק זה] נשמע. פתח ואמר, "מעין גנים באר מים חיים ונוזלים מן לבנון". הפסוק הזה נתבאר, אבל הנה פרשוהו, "מעין גנים" זה אברהם. "באר מים חיים" זה יצחק. "ונוזלים מן לבנון" זה יעקב. "באר מים חיים" זה יצחק, היינו שכתוב "וישב יצחק עם באר לחי רואי". ומה הבאר, זו השכינה. "לחי", זה חי העולמים, צדיק חי העולמים, ואין להפריד אותם. חי הוא בשני עולמות, חי למעלה שהוא העולם העליון, חי כלפי העולם התחתון, ובשבילו העולם התחתון קיים ומאיר.

בשכינתא¹ בירא דמלאך קיימא אתחזי עלה כתרגומו ובגין כך ברכיה

אדהכי בטש רבי יהודה אכבא ועאל ואתחברו אמר רבי יצחק השתא זווגא דשכינתא בהרן אמר רבי יהודה האי באר לחי רואי דקאמרת שפיר אבל במלה אשתמע² פתח ואמר (שיר ד טו) מעין גנים³ באר מים חיים ונוזלים מן לבנון האי קרא אתמר אבל הא אוקמוה⁴ מעין גנים דא אברהם⁵ באר מים חיים דא יצחק⁶ ונוזלים מן לבנון דא יעקב באר מים חיים דא יצחק היינו דכתיב (בראשית כה יא) וישב יצחק עם באר לחי רואי ומאי באר דא⁷ שכינתא לחי (ראי) דא חי העולמים⁸ צדיק חי העולמים ולית [לאפרשא] (לאתפרשא) לון חי הוא בתרי עלמין [וחי] (ד) לעילא דאיהו עלמא עלאה חי לגבי עלמא תתאה ועלמא תתאה בגיניה קיימא ונהרא⁹

¹ שפי' בירא דמלאך קיימא אתחזי עלה, דהיינו השכינה הנקרא בירא, ומלאך קיימא שהוא הברית דהיינו יסוד אתחזי עלה דהיינו ייחוד יסוד במלכות, ובזכות שישב יצחק עם הייחוד הזה בטוב כוונתו ומעשיו זכה לברכה, דהיינו סוד וברכות לראש צדיק להשפיע למלכות (אור יקר). פירוש עטרה שביסוד היא סוד בחי' המ' הכלולים ביסוד ובבחי' זו נקרא המ' מלאך הברית וכל ברית במ' בחי' זו והמ' עצמה היא השכינה בעצמה דמלאך קיימא בחינתה שבת"ת אתחזי עלה להאירה ולהשפיע (נ"א).

² אין אתה צריך לתרגומו שמלת באר לחי רואי נשמע שפי' באר מלכות, לחי שהוא היסוד. רואי, כלומר לעולם רואה ומביט להמשיך לקבל ברכותיו (אור יקר). פי' שפיר קאמרת שבאר לחי היא השכינה דמלה קיימא שהוא היסוד אתחזי עלה אבל התיבות בעצם מוכיחות ע"ז שבאר היא מלכות לחי העולמים שהוא יסוד רואי וז"ש במלה אשתמע (מ"מ). פירוש במלה ממש אשתמע מה שדרשת כי מלת לחי הוא חי העולמים שהוא היסוד. ז"ח (נ"א).

³ שהוא חסד דז"א והוא יומא דכליל כולוהו יומי וז"ש מעין שכולל חמש גנים שהם חמש קצוות (מ"מ).

⁴ כלומר אין הכוונה לדרוש הפסוק שכבר נדרש אבל בכלל הנדרש נקטינן. וז"ש אבל הא אתמר, ועיקר הכוונה לכללות באר מים חיים היותו בגבורות כדמסיק (אור יקר).

⁵ כי מהחסד תחילת כניסת נהר דנגיד בגן, דהיינו בינה בנטיעות הגן שהם ו"ק וגן מלכות (אור יקר).

⁶ כלומר נקטינן מהאי פי' היות באר מים חיים דא יצחק, א"כ היינו ישב יצחק וכו', שאין הכוונה שממש יצחק נקרא באר אלא השכינה הנקראת באר דבוק בו כנודע גבורה תתאה דאתי מגבורה עילאה, וז"ש ומאי באר דא שכינתא (אור יקר). פי' שהגבורות בונים המלכות ונוזלים מן לבנון דא יעקב פי' שת"ת יש בו יסודות דא"א, שנקרא לבנון (מ"מ). ס ע"ב (הערת הזוהר).

⁷ ס ע"א (הערת הזוהר).

⁸ כלומר אומר לחי רואי הוא ממש כאומר חי העולמים יחד, וזה שנדע פי' מלת רואי ונדע פי' העולמות יהיה הכל א' (אור יקר).

⁹ לגבי עלמא עלאה שהוא הבינה יהיה פירושו שהוא חי משפעה שהיא ארץ החיים ממקור החיים ומשם היסוד חי, ולגבי עלמא תתאה שהיא מלכות נקרא חי מפני שהוא שולח החיות אליה, ומפני היות בחי' שפע היסוד למלכות בב' בחינות הא' הוא השפע התמידי המעמיד המציאות שזה לא יחסר לעולם, ועוד כאומר וצדיק יסוד עולם כיסוד המעמיד הבנין, ועולם זה יסודו למעלה לזה אמר "ועלמא תתאה בגיניה קיימא", דהיינו קיומו, והבחי' הב' הוא השפע המתרבה כענין חידוש הירח ולזה אמר ונהרא (אור יקר).

בראשית

תא חזי סיהרא¹ לא [את]נהיר² אלא כד חזיא ליה לשמשא³ וכיון דחזיא ליה אתנהיר⁴ ועל דא האי באר לחי רואי ודאי וכדין אתנהרא וקיימא במיין חיינ לחי ראי בגין לאתמליא ולאנתהרא מהאי חי תא חזי כתיב

מדרש הנעלם

אלעזר באתר חד תנינן⁵ נהנין ובאתר אחרת תנינן נזונין מאי בין האי להאי אלא הכי אמר אבוי הצדיקים שלא זכו כל כך נהנין מאותו זיו שלא ישיגו כל כך אבל הצדיקים שזכו נזונין עד שיישיגו השנה שלמה ואין אכילה ושתייה אלא זו וזו היא הסעודה והאכילה ומנא לן הא ממשה דכתיב (שמות לד כח) ויהי שם עם יהוה ארבעים יום וארבעים לילה לחם לא אכל ומים לא שתה מאי טעמא לחם לא אכל ומים לא שתה מפני שהיה נזון מסעודה אחרת מאותו זיו של מעלה וכהאי גוונא סעודתן של צדיקים לעתיד לבא

אמר רבי יהודה סעודת הצדיקים לעתיד לבא לשמוח בשמחתו הדא הוא דכתיב (תהלים לד ב) ישמעו ענוים וישמחו רב הונא אמר מהכא (שם ה יב) וישמחו כל חוסי בכך לעולם ירננו אמר רבי יצחק האי והאי⁶ איתא לעתיד לבא

ותאנא אמר רבי יוסי יין המשומר בענביו מששת ימי בראשית אלו דברים עתיקים שלא נגלו לאדם מיום שנברא העולם ועתידים להגלות לצדיקים לעתיד לבא וזו היא השתייה ואכילה (ושתייה) ודאי דא היא אמר רבי יהודה ברבי שלום אם כן מהו ליתן ומהו השור דכתיב (איוב מ טו) כי בול הרים ישאו לו

בא וראה, הלבנה לא מאירה אלא כשרואה את השמש, וכיון שרואה אותו, מאירה. ועל כן "באר לחי רואי" הזו ודאי, ואז מאירה ועומדת במים חיים. "לחי רואי" כדי להתמלא ולהיות מאירה מהחי הזה. בא וראה, כתוב

אלעזר, במקום אחד שנינו נהנים, ובמקום אחר שנינו נזונים. מה בין זה לזה. אלא כך אמר אבי, הצדיקים שלא זכו כל כך, נהנים מאותו זיו, שלא ישיגו כל כך. אבל הצדיקים שזכו, נזונים עד שיישיגו השנה שלימה. ואין אכילה ושתייה אלא זו, וזו היא הסעודה והאכילה. ומנין לנו זה, ממשה, שכתוב "ויהי שם עם ה' ארבעים יום וארבעים לילה לחם לא אכל ומים לא שתה". למה לחם לא אכל ומים לא שתה, מפני שהיה נזון מסעודה אחרת, מאותו זיו של מעלה. וכמו כן סעודתם של צדיקים לעתיד לבא.

אמר רבי יהודה, סעודת הצדיקים לעתיד לבא לשמוח בשמחתו, זהו שכתוב "ישמעו ענוים וישמחו". רב הונא אמר, מכאן "וישמחו כל חוסי בכך לעולם ירננו". אמר רבי יצחק, זה וזה ישנם לעתיד לבא.

ולמדנו, אמר רבי יוסי, יין המשומר בענביו מששת ימי בראשית, אלו דברים עתיקים שלא נגלו לאדם מיום שנברא העולם, ועתידים להתגלות לצדיקים לעתיד לבא, וזו היא השתייה והאכילה, ודאי זו היא. אמר רבי יהודה ברבי שלום, אם כן מהו ליתן ומהו השור, שכתוב "כי בול הרים ישאו לו".

¹ מלכות (אור יקר).

² הוא סוד החיות (אור יקר).

³ כלומר שהיא מסתכלת בפניה אל הת"ת לקבל, וצריכה היא להכין פניה לקבל מהת"ת ואם לאו לא תקבלוראיה זו היינו הכנתה וקישוטיה כלפי בעלה לקבל שפעה (אור יקר).

⁴ כלומר מעולם לא קשטה עצמה והוכנה הירח שלא תשפיע בה הת"ת א"כ באומרו רואי חייבה היחוד (אור יקר).

⁵ נראה שמובן במה שנמצא באדרא רבא (קכח ע"ב), שהצדיקים ירתי ארבע מאה עלמין דכסופין, ופי' בו הרב זלה"ה שה"ס ד' חוורתני הנמשכים מאחורי אריך עד רישא דזעיר, ובאדרא זוטא רפח ע"ב אמר שם שמאותו הארחא שבפלגותא דשערי נהיר לצדיקים אור גדול שעליו נאמר (ישעיה נח יד) אז תתענג על ה', ופי' הרב זלה"ה שה"ס אור מעולה מכל הזעיר יותר ממנו במקומו ושהוא אור ממש בלי אמצעי וזו היא ההשגה השלימה, מה שאין כן דרך השערות דאינו אלא הנאה בעלמא. וכן יש לפרש ענין זה בהקדמה הנזכרת בליקוטי תורה פרשת תולדות בשתי בחינות שיש בדיקנא דשערות ודפנימיות, עיי"ש.

⁶ כלומר גם הגוף וגם הנשמה (דע"ה ח"ב מד ע"ג).

בראשית

אמר רבי יוסי והא כתיב (ישעיה כז א) בעת ההיא יפקוד ה' בחרבו הקשה והגדולה והחזקה על לויטן נחש בריח ועל לויטן נחש עקלתון והרג את התנין אשר בים הא הכא תלתא אלא רמו הוא דקא רמו על [מלכוותא] (מלכותא) אמר רבי תנחום לית למימר על מה דאמרו רבנן ודאי כך היא

אמר רבי יצחק אנא הוינא קמיה דרבי יהושע ושאלנא האי מלה אמרנא האי סעודתא דצדיקיא לעתיד לבא אי כך הוא לא אתיישבא בלבאי דהא אמר רבי אלעזר סעודת הצדיקים לעתיד לבא כהאי גוונא

קלו/א

זהר

ובניהו בן יהודע¹ בן איש חי (ש"ב כג ז) דהוה צדיק ונהיר לדריה כמה <דחי דלעילא> (דמלעילא) נהיר לעלמא ובכל⁴ זמנא האי באר לחי אסתכל וחמי בנין לאתנהרא² כדקאמרן וישב יצחק³ עם באר לחי ראי היינו דכתיב (בראשית כה כ) בקחתו את רבקה ויטיב בהדה ואתאחיד עמה⁴ חשך בלילה⁵ דכתיב (שיר ב ו) שמאלו תחת לראשי ותא חזי יצחק בקרית ארבע הוה בתר דמית אברהם מהו וישב יצחק עם באר לחי רואי דאזדווג ביה ואחיד ביה בההוא בירא לאתערא רחימותא כדקאמרן⁶

פתח רבי יצחק ואמר (קהלת א ה) זרח השמש ובא השמש ואל מקומו שואף זרח הוא שם זרח השמש דא שמשא דנהיר⁷ לסיהרא⁸

אמר רבי יוסי, והנה כתוב "בעת ההיא יפקוד ה' בחרבו הקשה והגדולה והחזקה על לויטן נחש בריח ועל לויטן נחש עקלתון והרג את התנין אשר בים", הנה כאן שלשה. אלא רמז הוא שרמז על המלכיות. אמר רבי תנחום, אין לומר על מה שאמרו רבותינו, ודאי כך זה.

אמר רבי יצחק, אני הייתי לפני רבי יהושע ושאלתי על הדבר הזה. אמרתי, הסעודה הזו של הצדיקים לעתיד לבא האם כך הוא, לא התיישבה בלבי, שהנה אמר רבי אלעזר, סעודת הצדיקים לעתיד לבא כדוגמא זו

"ובניהו בן יהודע בן איש חי", שהיה צדיק והאיר לדורו, כמו החי שלמעלה מאיר לעולם, ובכל זמן הבאר הזו לחי מסתכלת ורואה כדי להאיר, כמו שאמרנו, "וישב יצחק עם באר לחי רואי", היינו שכתוב "בקחתו את רבקה", וישב עמה והתאחד עמה, חושך בלילה, שכתוב "שמאלו תחת לראשי". ובא וראה, יצחק היה בקרית ארבע אחרי שמת אברהם, מה זה "וישב יצחק עם באר לחי רואי", שהזדוג עמה, ואחז באותה הבאר לעורר האהבה, כמו שאמרנו.

פתח רבי יצחק ואמר, "זרח השמש ובא השמש ואל מקומו שואף זרח הוא שם", "זרח השמש" זה השמש שמאיר ללבנה,

¹ בהקדמה ו ע"א (ד"א).

² שלא יעדר אורו לעולם ולהורות על התמידות אמר רואי שהיא פעולת הראיה תמידית (אור יקר).

³ בהאי פליג עלי דר' יצחק דאלו הוא פי' הענין כמשמעו סתם והשתא פריש ליה לעיל לגבי גבורה, דהיינו יצחק גרם שגבורה עליונה יתייחד עם המלכות כענין בקחתו את רבקה. וא"ת, א"כ השתא כפל כי כבר נאמר בקחתו את רבקה אשתו ותירץ כי בקחתו היינו לקיחתה אליו אמנם להורות על התמידות והיחוד הגמור לזה אמר וישב והיינו שפי' ואמר ויטיב בהדה (אור יקר).

⁴ וזהו מלת וישב (אור יקר).

⁵ ר"ל ב' מדות מתייחסות מדת הדין הרעה ומדת הדין הקשה והיינו יצחק עם באר, כי מלת באר מתייחס עם יצחק כמו שנתבאר. וא"כ נמצאו מחריבין העולם ח"ו והעולם ישרף בדנם. לזה אמר שאינו כן אלא לטובה לחיבוק כענין שמאלו שהוא הגבורה יצחק תחת לראשי, דהיינו עם באר אל היחוד הגמור שבא אחר החיבוק דהיינו לחי רואי (אור יקר). היינו גבורה במ' (נ"א).

⁶ שהיה מתעורר מן השמאל ונגמר בימין ע"י אברהם שכבר נסתלק וכך דרך החיבוק בסוד צפונית מערבית מערבית דרומית (אור יקר).

⁷ הענין שהארה בספירות ענין א' זווג בין ת"ת ומלכות ענין ב' ולזה זריחת השמש במלכות ענין א' אלא וכי אתי אליה הוא ענין אחר (אור יקר).

⁸ ואינו ענין ובא השמש שנבאר כי הזריחה היא מרחוק אמנם ביאתו אליו הוא קורבה יותר וז"ש כד אתחזי בה בראיה לחוד, אמנם השתא קשה כי מלת זרח לא מפרש אם זריחת עצמו או זריחתו לאחרים

בראשית

דכד אתחזי בהדה כדין נהרא ואתנהיר¹ זרח מאתר עלאה² דקיימא עליה מתמן זרח תדיר ובא השמש³ לאזדווגא בהדה דסיהרא הולך אל דרום דאיהו ימינא⁴ ושווי תוקפיה ביה⁵ ובגין דתוקפיה ביה כל חילא⁶ דגופא בימינא הוא וביה תליא ולבתר סובב אל צפון נהיר לסטרא דא ונהיר לסטרא דא סובב סובב הולך הרוח בקדמיתא כתיב שמש והשתא רוח אלא כלא חד ורזא חדא וכל דא בגין דסיהרא אתנהרא מניה ויתחברון תרווייהו

תא חזי כד אתא אברהם לעלמא חביק לה לסיהרא⁷ וקריב לה כיון דאתא יצחק אחיד בה ואתקיף בה כדקא יאות⁸ ומשיך לה ברחימו כמה דאתמר דכתיב שמאלו תחת לראשי כיון דאתא יעקב כדין אתחבר שמשא בסיהרא ואתנהיר ואשתכח יעקב שלים בכל סטרין וסיהרא אתנהירת ואתתקנת בתריסר שבטין פתח רבי יהודה ואמר (תהלים קלד א) הנה ברכו את יהוה

שכאשר נראה עמה, אז מאירה, ומאיר וזרח ממקום עליון שעומד עליו, משם זרח תמיד. "ובא השמש", להזדווג עם הלבנה. "הולך אל דרום" שהוא הימין, ושם בו את כחו. ומשום שכחו בו, כל כח הגוף הוא בימין, ובו הוא תלוי. אחר כך "סובב אל צפון". מאיר לצד זה ומאיר לצד זה. "סובב סובב הולך הרוח". בראשונה כתוב "שמש" וכעת "רוח". אלא הכל אחד וסוד אחד, וכל זה משום שהלבנה מוארת ממנו ויתחברו שניהם.

בא וראה, כשאברהם בא לעולם, חיבק את הלבנה וקירב אותה אליו. כיון שבא יצחק, אחז בה והחזיק בה כראוי ומשך אותה באהבה, כמו שנאמר, שכתוב "שמאלו תחת לראשי". כיון שבא יעקב, אז התחבר השמש עם הלבנה והאירה, ונמצא יעקב שלם בכל הצדדים, והלבנה האירה ונתקנה בשנים עשר שבטים. פתח רבי יהודה ואמר, "הנה ברכו את ה' כל עבדי ה'" וגו'. הפסוק הזה בארוהו. אבל בא וראה,

והיא מלה צודקת להכי ולהכי ולזה אמר כי שתיהן יחד יצדקו במלת זרח זריחת עצמו וזריחתו לאחרים (אור יקר).

¹ נהרא, הירח. אתנהיר, השמש. והטעם דהא בהא תליא, כי ההשפעה בעלול סבה שיושפע העילה, וזהו סוד שכינה בתחתונה צורך גבוה. ומשום דהני תרי פירושי אינם שוים כי באומרו זרח למטה נודע דהיינו בירח אמנם ביאור זרח היא מלמעלה לא ידיע מאן אתר לזה חזר ואמר מאתר עילאה דקיימי עליה דהיינו הבינה וממילא משמע שכן העלול מאיר מעילתו והתחתון מן העליון וא"ת והרי החכמה והכתר זה אינו דוחק שהן על דמעל, אמנם הבינה קיימא עליה ממש. וענין זה לא הוצרך לבארו בכתוב, כי כמו שנודע שהוא זרח בירח, כן נודע שהוא זרח מבינה, וז"ש מתמן זרח תדיר (אור יקר).

² היינו בינה. א"מ (נ"א).

³ ובא השמש אינו ענין זרח אלא לאזדווגא, כי ביאתו אליה הוא סוד הזיווג שהוא עידון נוסף. והענין כי תחילה זרח בסוד ו"ק שבו יונקים מו"ק נעלמים שבבינה ואגב אורחיה המשיך אור למטה המלכות להזריח' אל הייחוד בסוד קישוטיה ואח"כ ובא השמש לגבי המלכות להתייחד עמה אמנם מלת בא אינו ממש שכבר בא אליה אלא בא בדרכו לבוא אליה (אור יקר).

⁴ חסד (אור יקר). ה' חסדים יוצאים מיסוד דאימא שבתוך ת"ת דז"א והולכים לחסד דז"א ומניחים שם חסד א' ואח"כ הולכים אל גבורה דז"א ומניחים שם חסד ב' וכן על זה הדרך וז"ש הולך אל דרוך דאיהו ימינא ושווי תוקפיה ביה, פי' חסד הא' מה' חסדים דאימא נשאר בחסד דז"א שהוא הדרום ולבתר סובב אל צפון שחסד שני הולך לגבורה דז"א (מ"מ).

⁵ כלומר כל כח פעולתו שנטל מו"ק הנעלמים בהגיעו אל החסד הגביר כח החסד על הכל והיינו שהוא נקרא רב חסד מטה כלפי חסד (אור יקר).

⁶ בענין שעיקר פעולתו לחסד והיינו מוליך לימין משה זרוע תפארתו ולזה דקדק הפסוק באומרו הולך אל דרום כי אל דרום שהוא חסד היא הליכה טבעית אליו אמנם אל צפון שהוא גבורה סובב אל צפון כי הסובב הוא דרך מעוקם והיינו סובב אל צפון וא"ת מה צורך סיבוב זה לזה אמר שכיון שהוא זרח משם קצוות עליונים הוא נמשך למטה להשפיע בו"ק ממש וז"ש נהיר לסטרא דא ונהיר לסטרא דא דהיינו בימין ובשמאל ואח"כ סובב סובב בנו"ה הולך דרך ישר ליסור (אור יקר).

⁷ כי שרה ורבקה שניהם רומזים למ' סיהרא קדישא וכמש"ל דף קלג ע"א ע"ש. הרש"ב (נ"א).

⁸ ק' דקרא כתיב שמאלו תחת לראשי והדר וימינו תחבקני וא"כ אמאי קדי' אברהם יצחק. ויובן במ"ש הזהר פ' וארא על פסוק לך אכול בשמחה לחמך וכו' שהשמחה הם החסדים ויינך הם הגבורות והקשה שם הרח"ו בהגהותיו, וז"ל אע"ג דכתבי שמאלו תחת לראשי ולבתר וימינו תחבקני ואם כן למה הקדים בשמחה שהם החסדים ליינך שהם הגבורות. ותירץ דהתעוררות הימין קודם בתחלה ה"נ אברהם שהוא חסד קדם תחלה לפי שהתעוררות הימין קודם בתחלה (מ"מ).

בראשית

כל עבדי יהו"ה וגו' האי קרא אוקמוה אבל תא
הזי הנה ברכו את יהו"ה ומאן אינון דיתחזון
לברכא ליה לקב"ה כל עבדי יהו"ה בגין דכל בר
נש

מדרש הנעלם

דכתיב (שמות כד יא) ויחזו את האלהים
ויאכלו וישתו אמר רבי יהושע שפיר קאמר רבי
אלעזר וכך הוא עוד אמר רבי יהושע האי
מהימנותא דאמרו רבנן לרובא דעלמא דזמינין
אינון בהאי סעודתא דלוייתן וההוא תורא
ולמשתי חמרא טב דאתנטר מכד אתברי עלמא
קרא אשכחו ודרשו דכתיב (ויקרא כו ה)
ואכלתם להמכם לשובע דאמר רבי זירא כל מיני
פיתוי פתה הקדוש ברוך הוא לישראל להחזירם
למוטב ודא הוא יתיר מכלהון דאמר להו
ואכלתם להמכם לשובע ובקללות (שם כו)
ואכלתם ולא תשבעו ודא קשיא להו מכלהו מאי
טעמא דכתיב (שמות יו ג) מי יתן מותנו ביד
יהו"ה בארץ מצרים וגו'

אמר רבי זירא מלמד דמשום האכילה מסרו
נפשם למות בידם כיון שראה הקדוש ברוך הוא
תאותם אמר להם אם תשמעו לקול המצות
ואכלתם לשובע כדי להניח דעתם כהאי גוונא
חמו רבנן דגלותא אתמשך אסתכמו על קראי
דאורייתא ואמרו דזמינין למיכל ולמחדי
בסעודתא רבה דזמין קודשא בריך הוא למעבד
להו ועל דא רובא דעלמא סבלו גלותא בגין
ההיא סעודתא

אמר רבי יוחנן לית לן לסתור מהימנותא
דכלא אלא לקיימא ליה דהא אורייתא אסהידת
עלוי דהא אנן ידעין מהימנותא דצדיקיא וכסופא
דלהון מאי היא דכתיב (שיר א ד) נגילה ונשמחה
בך ולא באכילה¹ נזכירה דודיק מיין וההיא
סעודתא דזמינין בה יהא לך⁵ חולק למהוי⁶ מנה
וזה היא השמחה והשחוק ואלה תולדות יצחק
(בראשית כה יט) שיצחקו הצדיקים לעתיד לבא
אברהם הוליד את יצחק זכות הנשמה מוליד
השחוק הזה והשמחה בעולם

קלו/ב

"הנה ברכו את ה'", ומי הם שראויים לברך
את הקדוש ברוך הוא, "כל עבדי ה'", משום
שכל אדם

שכתוב "ויחזו את האלהים ויאכלו
וישתו". אמר רבי יהושע, יפה אמר רבי
אלעזר, וכך הוא. עוד אמר רבי יהושע,
האמונה הזו שאמרו רבותינו לרב העולם
שמזומנים הם לסעודה הזו של לוייתן
והשור ההוא, ולשתות יין טוב שמשומר
משנברא העולם, פסוק מצאו ודרשו,
שכתוב "ואכלתם לחמכם לשובע". שאמר
רבי זירא, כל מיני פיתוי פיתה הקדוש ברוך
הוא לישראל להחזירם למוטב, וזה הוא
יותר מכולם, שאמר להם "ואכלתם לחמכם
לשובע", ובקללות "ואכלתם ולא תשבעו".
וזה קשה להם מן הכל. ולמה, שכתוב "מי
יתן מותנו ביד ה' בארץ מצרים" וגו'.

אמר רבי זירא, מלמד שמשום האכילה
מסרו נפשם למות בידם. כיון שראה הקדוש
ברוך הוא תאותם, אמר להם, אם תשמעו
לקול המצוות, ואכלתם לשובע, כדי להניח
דעתם. כמו כן ראו רבותינו שהגלות
נמשכת, הסתמכו על פסוקי התורה, ואמרו
שעתידים לאכול ולשמוח בסעודה גדולה
שעתיד הקדוש ברוך הוא לעשות להם, ועל
כן רב העולם סבלו את הגלות משום אותה
הסעודה.

אמר רבי יוחנן, אין לנו לסתור את
אמונת הכל, אלא לקיים אותה. שהרי
התורה מעידה על זה שהרי אנו יודעים את
אמונת הצדיקים, והכסוף שלהם מה הוא,
שכתוב "נגילה ונשמחה בך", ולא באכילה.
נזכירה דודיק מיין¹. ואותה סעודה
שמזומנים אליה, יהיה לך חלק להיות
ממנה, וזו היא השמחה והשחוק. "ואלה
תולדות יצחק", שיצחקו הצדיקים לעתיד
לבא. "אברהם הוליד את יצחק", זכות
הנשמה מוליד השחוק הזה והשמחה
בעולם.

¹ אע"ג שיעקר תשוקת הצדיקים הוא לפנימיות סודם של דברים, דהיינו להנות מזיו השכינה, עכ"ז אפילו פשטות הדברים יש בהם אמת, שלע"ל תהיינה סעודות גופניות, ועיקר הסעודות תכליתן לזכך את הגוף להכינם לחיי עולם הבא דוגמת המן במדבר (דע"ה ח"ב מד ע"ג).

בראשית

זהר

בעלמא מישראל אע"ג דכלא יתחזון לברכא ליה לקב"ה ברכתא דבגנייהו יתברכון עלאין ותתאין¹ מאן היא ההיא דברכין ליה עבדי יהו"ה ולא כלהו² ומאן אינון דברכתהון ברכתא העומדים בבית יהו"ה בלילות אלן אינון דקיימו בפלגות ליליא ואתערי למקרי באורייתא אלן קיימי בבית יהו"ה בלילות דהא כדין קב"ה אתי לאשתעשעא עם צדיקיא בגנתא דעדן ואנן קיימי הכא לאתערא במלי דאורייתא נימא במלי דיצחק דאנן ביה

בעולם מישראל, אף על גב שכולם ראויים לברך את הקדוש ברוך הוא, ברכה שבשבילו יתברכו העליונים והתחתונים, מה היא, אותה שמברכים אותו עבדי ה', ולא כולם, ומי הם שברכתם ברכה, "העומדים בבית ה' בלילות". אלה הם שעומדים בחצות הלילה ומתעוררים לקרא בתורה, אלו עומדים בבית ה' בלילות, שהרי אז בא הקדוש ברוך הוא להשתעשע עם הצדיקים בגן עדן. ואנו עומדים כאן להתעורר בדברי תורה, נאמר בדברי יצחק, שאנו בו.

פתח רבי יצחק ואמר (בראשית כה כ) ויהי יצחק בן ארבעים שנה בקחתו את רבקה וגו' בן ארבעים שנה אמאי אתא לממני הכא דהוה בן ארבעים שנה כד נסיב לה לרבקה אלא ודאי הא אתכליל יצחק בצפון ודרום באשא ומיא³ וכדין הוה יצחק בן ארבעים שנה בקחתו את רבקה כמראה הקשת⁴ ירוק חוור סומק בת שלש שנים אחיד בה כד אחיד בה ברבקה וכד אוליד אוליד בן ששים⁵ לאולדא⁶ כדקא יאות בנין דיפוק יעקב שלם מבן ששים שנה⁷ כדקא יאות וכלהו אחיד להו יעקב לבתר ואתעביד גבר שלימ⁸

פתח רבי יצחק ואמר, "ויהי יצחק בן ארבעים שנה בקחתו את רבקה" וגו'. "בן ארבעים שנה", למה בא למנות כאן שהיה בן ארבעים שנה כשנשא את רבקה. אלא ודאי הרי נכלל יצחק בצפון ודרום, באש ומים, ואז היה יצחק בן ארבעים שנה בקחתו את רבקה. כמראה הקשת, ירוק לבן אדום. בת שלש שנים אחז בה כשאחז בה ברבקה, וכשהוליד, הוליד בן שישים, להוליד כראוי, כדי שיצא יעקב שלם מבן שישים שנה כראוי. ויעקב אחז את כולם אחר כך ונעשה איש שלם.

בת בתואל הארמי מפדן ארם אחות לבן הארמי מאי אכפת לן כולי האי דהא כבר אתמר ובתואל ילד את רבקה וגו' (בראשית כב כג) והשתא אמר בת בתואל הארמי ולבתר מפדן ארם ולבתר אחות לבן הארמי אלא אוקמוה דהות בין רשעים ואיהי לא עבדת כעובדייהו

"בת בתואל הארמי מפדן ארם אחות לבן הארמי", מה אכפת לנו כל זה, שהרי כבר נאמר "ובתואל ילד את רבקה" וגו', וכעת אמר "בת בתואל הארמי", ואחר כך "מפדן ארם", ואחר כך "אחות לבן הארמי", אלא פרשוה, שהיתה בין רשעים, והיא לא עשתה כמעשיהם. שהיתה בת בתואל, ומפדן ארם, ואחות לבן, וכולם היו רשעים להרע, והיא העלתה מעשים כשרים ולא

¹ ולא יעכבם עון ופגם כי עבירה מכבה מצוה (אור יקר).

² כלומר לא כל עבדי ה' אלא אותם העומדים וכו' מטעם שברכתם בשלימות (אור יקר).

³ הענין כי המים והאש הם החסד והגבורה ממש, והגבורה שבחסד נקרא נגב ודאי נגובה ולכך הדרום נגוב. וחסד שבגבורה נקרא צפון ולכך הצפון קר (אור יקר). פי' צפון ודרום הם כלים דחסד וגבורה ואשא ומיאי הם פנימיות דחסד וגבורה כמ"ש בפ' וארא (מ"מ). ר"ל אש הוא חס ויבש ומים ודרום הוא קר ולח הרי ד' בחינות (נ"א).

⁴ היא המלכות עם קישוטיה מג' אבות (אור יקר).

⁵ גם רבקה שילדה גם היא בת כ"ג שנה לפי שאמר הרבה שחיה בכלל בהמה דהיינו שם ב"ן גימ' בהמ"ה והוא במלכו תומילוי המילוי דשם ב"ן הוא גימ' כ"ג לכך ילדה בת כ"ג שנה (מ"מ).

⁶ היינו בכח ו"ק. א"מ (נ"א).

⁷ ו"ק שהוסיף עשרים על ארבעים שהם ת"ת ויסוד (אור יקר).

⁸ כלומר אברהם לא היה גבר שלימ מפני שהיה ימין אבר א' לבד, יצחק שמאל אבר א', אבל יעקב כולל היה ו"ק כל האברים, תרין דרועין גופא תרין שוקין וברית, ולזה הוצרך הכנת אביו היותו בן ששים שנה (אור יקר).

בראשית

דהות בת בתואל¹ ומפדן ארם ואחות לבן וכלהו הייבין לאבאשא והיא סלקא עובדין דכשרן ולא עבדת כעובדיהו השתא אית לאסתכלא אי רבקה הות בת עשרין שנין או יתיר או בת שלש עשרה כדין הוא שבחא דילה דלא עבדת כעובדיהו אבל עד כען בת שלש שנים הות מאי שבחא דילה

א"ר יהודה בת שלש שנים הות <ועבדת> (ועבדת) לעבדא² כל ההוא עובדא אמר רבי יצחק אע"ג³ דכולי האי עבדת לא ידענא עובדהא אי אינון כשראן או לאו מדרש הנעלם

ויהי יצחק בן ארבעים שנה (בראשית כה כ) רבי בו בשם רבי יוסי פתח ואמר (שיר א ב) ישקני מנשיקות פיהו וגו' בכמה מעלות נברא [העולם] דתנינן אמר רבי אחא בר יעקב כל מה שברא קודשא בריך הוא <בעולמות שלו> חוץ ממנו היו בשתוף⁴ ומי אמר רבי אחא הכי חס ושלום דהא במלה דא יסני פלוגתא בעלמא דאי תימא הכי המלאכים שהם נבראים רוח הקדש ממש יאמר שיש שתוף <בהם> (ביניהון) הא כל אפיא <דדהון> (דבהון) ודידן שויין

אמר רבי אבא במלה דא יסני פלוגתא⁵ <בעלמא> דהא תנן במתניתין דידן דכל דעבד

עשתה כמעשיהם. עכשיו יש להסתכל, אם רבקה היתה בת עשרים שנה או יותר, או בת שלש עשרה, אז הוא השבח שלה שלא עשתה כמעשיהם, אבל עד עתה היתה בת שלש שנים, אז מה השבח שלה.

אמר רבי יהודה, בת שלש שנים היתה, ועשתה לעבד את כל אותו המעשה. אמר רבי יצחק, אף על גב שכל זה עשתה, לא ידענו האם מעשיה כשרים או לא.

"ויהי יצחק בן ארבעים שנה". רבי בו בשם רבי יוסי פתח ואמר, "ישקני מנשיקות פיהו" וגו'. בכמה מעלות נברא העולם, שנינו, אמר רבי אחא בר יעקב, כל מה שברא הקדוש ברוך הוא בעולמות שלו, חוץ ממנו, היו בשתוף. והאם רבי אחא אמר כך, חס ושלום. שהרי בדבר הזה תרבה המחלוקת בעולם. שאם תאמר כן, המלאכים שהם נבראים רוח הקודש ממש, יאמר שיש בהם שתוף, הרי כל הפנים שלהם ושלנו שוים.

אמר רבי אבא, בדבר הזה תתרבה המחלוקת בעולם, שהרי שנינו במשנתנו, שכל מה שעשה הקדוש ברוך הוא, עשה

¹ ומסתמא האב מקנה לבנים ממדותיו בטבע, ואחרי הטבע מדרך הלימוד מריעיו, ובפרט מהריעים הקרובים וכו' ושלשתם בתואל חרן לבן (אור יקר).

² פי' מה שהקשית מאי שבח הוה לה שלא למדה ממעשיהם כיון שהיא קטנה אינה קושיא כי בת ג' שנים היה בה דעת כאשה גדולה וא"כ שבח הוא לה שלא למדה ממעשיהם (מ"מ).

³ כלומר לדידך דניחא לך אי אמרינן דהות בת י"ג או בת כ' סוף סוף קשה וכי כל כך מעשים משובחים הם אלו שבהם היתה ניכרת שמא עם היות שתעשה כל המעשים אלו היו בה מדות מגונות לכך יש לנו לומר כי לא על מדות רבקה שהיו באותו פרק זמן אלא בסוד הכנת נשמתה המוכנה אל סוד המרכבות העליונות כדמפרש ואזיל ומכיון זה יאמר אילו תינוק בן יומו על שם העתיד מצד נשמתו וטוב טבעו להעלות דרך אותם המדרגות כענין, בטרם אצרך בבטן ידעתך, ולזה לא דחיקא לן אם נאמר שהיתה בת ג' שנים, והיתה עושה כל אותם המעשים מפני שהם הוראת התנוצצות הנשמה בגוף ויפעול הגוף אפילו קטן בן כמה שנים כענין עובדי דכמה ינוקי דאיתא בזהר ולהיות הנשמה באדם מצד הירושא מטהרת מחשבות אביו בשעת ההולדה או מצד הלימוד המדות הטובות גם אחר הגירות כענין הגרים מספר הכתוב בשבח רבקה כדמפרש ואזיל ואמר ענן יצחק ורבקה בהולדתם אפיל ובמקומם בכוונה אלהית מסכמת ענין יחוד העליון כדמפרש ואזיל (אור יקר). פי' עדיין הקושיא במקומה שאע"פ שעשתה לעבד וכו' אולי מקרה הוא וכשתגדל אפשר שלא יהיו מעשיה הגונים ח"ו וא"כ מאי שבחא דילה (מ"מ).

⁴ העולם נברא במעשה ובאמירה, ובמעשה נברא בחו"ב והוא מכתב אלה"ם וכו'. וכן הוא בכל דבר וכו', והכל נברא שנים שנים, כמ"ש (ב"ב ע"ד ע"ב) כל מה שברא הקב"ה ז"ל נבראו, וזהו ספר וספר, וכן בלוחות שני לוחות חמש כנגד חמש וכו'. והאמירה הוא הדעת בלשון, שבו נאמרו עשרת הדברות כולל ב' ספרים (בהגר"א בס"י ד ע"א). והענין בזה הוא כי הנה כל המציאות כולו בכלל וכן כל המציאותיות כולם אשר בפרטות ופרטי פרטות הנה נעשו כולם ע"י שפעת האורות דחסדים וגבורות אשר נשפעו ונתגלו מא"ס ית"ש כי רק בהם הוא כל הפעולות כולם כמו שיתבאר למטה. והוא ע"פ מה שנודע שגם שורש וראשית הגילוי של כל כלל המציאות כולו והוא העולם דקו וצמצום (דע"ה ח"א ו ע"ג).

⁵ בדבר זה יתרבה מחלוקת בין החכמים (ד"א).

בראשית

קודשא בריך הוא עבד [כגון] [בגין] גופא ונשמתא ואי תימא דהא לית גופא למלאכים כ"כ אבל לית אינון יכלין למעבד עבידתא עד שישתתף בהו ההיא נשמתא קדישא דהיא סיועא דלעילא ובהאי גוונא כל מאי דעביד אצטריך לההוא סיועא דלעילא מניה

אמר רבי יוסי בההיא שעתא דזמין קודשא בריך הוא לאחיא מתיא והא סופא כל⁷ עמיקין (עתיקין) בארבעים להוי וגזר קיים (דברים כה ב) ארבעים יכנו לא יוסיף סוף⁸ הליכתם של ישראל במדבר בשנת הארבעים ארבעים שנה קודם תחיית הגוף ממתנת לו הנשמה בארץ ישראל בשנת הארבעים יקומון הגופות מעפרא בארבעים נכלא הגשם הדא הוא דכתיב (בראשית ז יב) ויהי הגשם על הארץ ארבעים יום וכתיב (שם ח ו) ויהי מקץ ארבעים יום ויפתח נח זמן גאולתם של ישראל בשנת הארבעים הוא ובחמשים אתי ישוב עלמא דהיא היובל החזרת

קלז/א

זהר

אלא תא חזי כתיב (שיר ב ב) כשושנה בין החוחים כן רעיתי בין הבנות כשושנה² דא כנסת ישראל דאיהי בין אוכלסהא כוורדא בין [כובין] (נובין)

ורזא דמלה יצחק אתי מסטרא דאברהם דאיהו חסד עלאה ועביד חסד עם כל בריין³ ואף על גב דאיהו דינא קשיא ורבקה אתת מסטרא דדינא קשיא⁴ ואסתלקת מבינייהו ואתחברת ביצחק דהא רבקה מסטרא דדינא קשיא [אתיא]

כמו הגוף והנשמה. ואם תאמר שהרי אין למלאכים גוף, כך זה, אבל אינם יכולים לעשות מעשה עד שתשתתף עמהם הנשמה הקדושה ההיא, שהיא סיוע שלמעלה. וכדוגמא זו, כל מה שעושה, צריך את אותו סיוע שלמעלה ממנו.

אמר רבי יוסי, בשעה ההיא שעתיד הקדוש ברוך הוא להחיות מתים, והנה סוף כל (הצרות) עומקים (עתיקים) יהיו בארבעים, ונכרתה ברית "ארבעים יכנו לא יוסיף". סוף הליכתם של ישראל במדבר בשנת הארבעים. ארבעים שנה קודם תחיית הגוף ממתנת לו הנשמה בארץ ישראל. בשנת הארבעים יקומו הגופות מן העפר. בארבעים נכלא הגשם. זהו שכתוב "ויהי הגשם על הארץ ארבעים יום", וכתוב "ויהי מקץ ארבעים יום ויפתח נח". זמן גאולתם של ישראל בשנת הארבעים הוא, ובחמשים בא ישוב העולם, שהיא היובל החזרת

אלא בא וראה, כתוב "כשושנה בין החוחים כן רעיתי בין הבנות". "כשושנה", זו כנסת ישראל שהיא בין אוכלוסיה, כמו שושנה בין קוצים.

וסוד הדבר, יצחק בא מהצד של אברהם שהוא חסד עליון, ועושה חסד עם כל הבריות. ואף על גב שהוא הדין הקשה. ורבקה באה מצד של הדין הקשה, והתעלתה מביניהם, והתחברה עם יצחק.

¹ עי' לעיל סא ע"ב. החוטא, ביום שחטא יצא מכלל ברוך, ונכנס בכלל ארור. כי כל התורה באלה ובשבועה קבלנוה, כדכתיב (דברים כז) ארור האיש אשר לא יקים וגו'. וזה היה הטעם שקלל הקב"ה לאדה"ר, באכלו מעץ הדעת טוב ורע. והקללות היו, עשרה לאדם, ועשרה לחוה, ועשרה לנחש, ותשעה לארץ, כמ"ש חז"ל במד"ר. א"כ, כלם יעלו ל"ט קללות. והחוטא הוא ארור, ונקרא מת אפילו בחייו, וצריך להחיותו ע"י המלקות, שכנגדן הכה הקב"ה לדור המבול, לפי שלא חזרו בתשובה, ארבעים יום, שנאמר (בראשית ז) כי לימים עוד שבעה אנכי ממטיר על הארץ ארבעים יום וארבעים לילה וכו'. ועתה מי שחוזר בתשובה, ומקבל מלקות ארבעים, חוזרים לו הל"ט שהוא הקללה, שכן תרגום ארור ליט, והמיתה לט"ל של חיים, שהוא רומז לטל שעתיד הקב"ה להחיות בו את המתים (ספר הליקוטים פרשת תצא כה).

² והיתה רבקה נקבה ליצחק, הוכרח אותה נשמה להיות שושנה בין החוחים, ולא עוד אלא להיות זוגם בסוד הזווג העליון לפי בחינתם, להשיג המידות העליונות בהם על ידי נשמתם במעשיהם הטובים ימצא בב' צדיקים אלו ג' דברים זה הפך מזה. הא', יצחק אתי מסטרא דאברהם והיינו היות עיקרו ושורש מוצאו החסד הגמור ולא חסד לטובים לבד וכו'. הב' היות יצחק בעצמו מדת הדין הקשה וכו', וב' אלו הפכם ברבקה, שמוצאה מהדין הקשין וכו' שהם הקוצים שהיא גדלה מהם, ואסתלקת מינייהו בסוד המלכות מדת הדין הרפה. הג' כי רבקה מקומה דין ונוטה לחסד ע"י חוט של חסד המשוכה על אסתר כנודע, ויצחק מקומו חסד ונוטה אל תוקף הדין (אור יקר).

³ היינו יצחק עצמו כי מימי החסד נמשכים לגבו' ומהגבו' לעולם וז"ש בגבורות גשמים. ז"ח (נ"א).

⁴ פי' שרבקה שהיא מלכות בניינה מה' גבורות דאימא שהם דינים קשים (מ"מ).

בראשית

(תתאה) ואף על גב דאיהי מסטרא דדינא רפיא הות וחוטא דחסד תלי בה¹ ויצחק דינא קשיא ואיהי רפיא כשושנה בין החוחים הוות ואי לאו דאיהי רפיא לא יכיל עלמא למסבל דינא קשיא דיצחק כגוונא דא קב"ה מזווג זוונין בעלמא חד תקיף וחד רפיא בנין לאתתקנא כלא ויתבסם עלמא

פתח רבי יהודה אבתריה ואמר ויעתר יצחק ליהו"ה לנכח אשתו (בראשית כה כא) מהו ויעתר² דקריב ליה קרבנא וצלי עלה³ ומה קרבנא קריב עולה קריב דכתיב ויעתר לו יהו"ה כתיב הכא ויעתר לו יהו"ה וכתיב התם (ש"ב כא יד) ויעתר אלהים לארץ⁴ וגו' מה להלן קרבן אף כאן קרבן כתיב ויעתר יצחק וכתיב ויעתר לו דנפק אשא מלעילא לקבלא אשא דלתתא

דבר אחר ויעתר יצחק דצלי צלותיה וחתר חתירה לעילא לגבי מזלא⁵ על בנין דהא בההוא אתר תליין בנין דכתיב (ש"א א י) ותתפלל על ה' וכדין ויעתר לו יהו"ה אל תקרי ויעתר לו אלא ויחתר לו חתירה חתר ליה קב"ה⁶ וקביל ליה וכדין וחתר רבקה אשתו

תא חזי עשרין שנין אשתהי יצחק עם אתתיה ולא אולידת עד דצלי צלותיה⁷ בנין דקב"ה

שהרי רבקה באה מצד הדין הקשה, ואף על גב שהיתה מצד הדין הרפה וחוט של חסד תלוי בה, ויצחק דין קשה והיא רפה, היו "כשושנה בין החוחים", ואם לא שהיא רפה, העולם לא היה יכול לסבול את הדין הקשה של יצחק. כדוגמא זו הקדוש ברוך הוא מזווג זווגים בעולם, אחד תקיף ואחד רפה, כדי שהכל יתוקן ויתבסם העולם.

פתח רבי יהודה אחריו ואמר, "ויעתר יצחק לה' לנוכח אשתו". מהו "ויעתר", שהקריב לו קרבן והתפלל עליה. ואיזה קרבן הקריב, הקריב עולה, שכתוב "ויעתר לו ה'", כתוב כאן "ויעתר לו ה'", וכתוב שם "ויעתר אלהים לארץ" וגו', כמו ששם קרבן, אף כאן קרבן. כתוב "ויעתר יצחק", וכתוב "ויעתר לו", שיצאה אש מלמעלה כנגד האש שלמטה.

דבר אחר, "ויעתר יצחק" שהתפלל תפילתו וחתר חתירה למעלה אל המזל שעל הבנים, שהרי באותו מקום תלויים הבנים, שכתוב "ותתפלל על ה'", ואז "ויעתר לו ה'", אל תקרי ויעתר לו אלא ויחתר לו, חתירה חתר לו הקדוש ברוך הוא וקביל אותו, ואז "ותהר רבקה אשתו".

בא וראה, עשרים שנה השתהה יצחק עם אשתו ולא הולידה, עד שהתפלל

¹ פי' נודע שאדנ"י הוא במלכות והוא דינא רפיא שאינו כמו אלהים. והנה אותיות אמצעית שבמילוי אדנ"י הם גימ' ע"ב אל"ף דל"ת נר"ן יר"ד הם לל"ו, וז"ש רפיא הות וחוטא דחסד שהוא גימ' ע"ב תלי בה (מ"מ).

² אפשר לרמוז כי ויעתר יצחק לה' ר"ת וס"ת גימטריא קרבן עם הכולל (מא"ן) (נ"א).

³ ב' פירושים: הא' קרבן. והב' תפילה (אור יקר).

⁴ צ"ל ויעתר הוי"ה לארץ דויעתר אלקים כתיב בשמואל ב' כ"א ולא איירי מקרבן והאי קרא דויעתר ה' כתיב בסוף שמואל בענין קרבן עולות ושלמים ע"ש (נ"א).

⁵ חתירה זו היא קבלת תשובה בדרך נס, כלומר שעל אף שחטאו ישראל במזיד. לכן צריך שקטרוג השטן יהיה שטוען שלפי מעלתם הגדולה ולפי חטאם הגדול, לא יתכן לקבל את תשובתם על פי הסדר הטבעי בה הוא ית' הוא מלך המשפט (פת"ש גדלות דז"א נא).

⁶ בעלי תשובה עולים למדריגת בינה בבחינת סיוע עליון שהוא למעלה מהסדר הטבעי בסוד מ"ש חז"ל (סנהדרין) שחותר חתירה מתחת לכסא הכבוד, מקום שאינו תלוי בבחירה ועבודה של האדם (פת"ש נתיב א"א פתח לא), והוא חלק הזקן שמכוסה (שם פתח מה).

⁷ בא ליתן טעם למה שהמתין ה' יתברך להעתר ליצחק כל כך אחר שהדבר לא היה (תלוי) [שתלד] בטבע כי אם בסגולת כח תפילת יצחק. "אשתהי יצחק" וכו', ידוע שאעפ"י שזווגו של אדם נגזר לו מלמעלה וכדברי רז"ל בת פלוני לפלוני, מכל מקום גזרה זו היא על תנאי אם יהיו שניהם שוים אז תתקיים הגזרה שאם לא כן לא תבא לידי גמר, והטעם שהאיש שורשו מן החסדים והאשה מן הגבורות, ויש בזה כמה בחינות לפי ערך התקבלות הגבורות אל החסדים שימשלו על הגבורות להמתיקן ולהעשות כלי לקבל השפע ולהשפיעו, וזה שאמרו רז"ל זכה עזר לא זכה כנגדו, והענין כי אם יש בו זכות אותן הגבורות נמתקות בכח החסדים המתגברים בו בכח זכותו ואז היא עז"ר אליו ונעשה זר"ע, ואם לא זכה היא כנגדו וזה בעוצם תוקף הגבורות שמעכב השפע וממעיט כח החסד ונעשה זע"ר. והנה ידוע שיצחק נולד מסטרא דנוק' דהיינו משרשי גבורות נוק' שהם בתוך הזכר ולא היה ראוי ליקח אשה, אבל אחר העקידה נאחז בגבורות דוכרין וכו' אז היה זרע אברהם, ואז בעקידה פרח נשמתו של יצחק וברדתה הורידה עמה נשמת רבקה, וזהו (כב, כ) ויוגד לאברהם לאמר הנה ילדה וגו', וכמו שאברהם הכיר את בוראו מן שלש שנים כך היתה רבקה שבת שלש היתה ראויה

בראשית

אתרעי בצלותהון דצדיקיא בשעתא דבעאן קמיה צלותהון על מה דאצטריכו¹ מאי טעמא בגין דיתרבי ויתוסף² רבות קודשא לכל מאן

מדרש הנעלם

הנשמה לגוף בשנת הארבעים שהמתינה לו בארץ ישראל הדא הוא דכתיב ויהי יצחק בן ארבעים שנה (בראשית כה כ) שהמתין לגוף בקחתו את רבקה בהכנסתה בגוף המזומן לו באותה שעה בהכנסתה בו אין תאורתם וכסופם אלא ליהנות מזיו השכינה וליזון מזיוה הדא הוא דכתיב (שיר א ב) ישקני מנשיקות פיהו אמר רבי אבא ישקני יפרנסני שאין פרנסתן אלא ליהנות וליזון מזיוה של מעלה אמר רבי יוסי סופיה דקרא מוכח דכתיב (שם) כי טובים דודיך מיין

בת בתואל בת בתו של אל רב הונא אמר לא כך הוא ואנא הוית בכרכי הים ושמענא דהוון קראן לההוא גרמא [ד]שדרה ההוא (גב) דאשתאר בקברא מכל גופא בתואל רמאה שאלית עליה [ואמרו דהוא כרישא דהוויא רמא] (אמרו ברישא רמא דהוויא) דאיהו רמאה וההוא גרמא הוא רמאה מכל שאר גרמי דתאנא³ אמר רבי שמעון ההוא גרמא למה אשתאר בקיומא יתיר מכל שאר גרמי משום דאיהו רמאה ולית סביל טעמא דמזונא דבני נשא כשאר גרמי ובגיני כך הוא תקיף מכל גרמי והוא ליהו עקרא דגופא אתבני מניה הדא הוא דכתיב בת בתואל הארמי

ותאנא אמר רבי שמעון הוא רמאי ומעולם רמאי ושכן יצר הרע דאיהו רמאי הדא הוא דכתיב בת בתואל הארמי גרמא רמאה מפדן ארם מצמד רמאין כדתנן פדנא דתורי שהוא צמד אחות לבן אחות יצר הרע הארמי כדתנן בתחלה שהיה מנוול בחטאות בזה העולם נקרא

תפלתו. משום שהקדוש ברוך הוא רוצה בתפלות הצדיקים בשעה שמבקשים לפניו את תפלתם על מה שהצטרכו. ולמה, כדי שיתרבה ויתוסף משחת קדש לכל מי

הנשמה לגוף בשנת הארבעים שהמתינה לו בארץ ישראל. זהו שכתוב "ויהי יצחק בן ארבעים שנה", שהמתין לגוף. "בקחתו את רבקה", בהכנסתה בגוף המזומן לו, באותה שעה בהכנסתה בו, אין תאוותם וכסופם אלא להנות מזיו השכינה ולזון מזיוה. זהו שכתוב "ישקני מנשיקות פיהו". אמר רבי אבא, "ישקני", יפרנסני. שאין פרנסתם אלא להנות ולזון מזיוה של מעלה. אמר רבי יוסי, סוף הפסוק מוכיח, שכתוב "כי טובים דודיך מיין".

"בת בתואל". בת בתו של אל. רב הונא אמר, לא כך הוא, ואני הייתי בכרכי הים ושמעתי שהיו קוראים לאותו עצם השדרה, אותו שנשאר בקבר מכל הגוף, בתואל הרמאי. שאלתי עליו. ואמרו, שהוא כראש הנחש רמאי, שהוא רמאי, ואותו העצם הוא רמאי מכל שאר העצמות. שלמדנו, אמר רבי שמעון, למה אות העצם נשאר קיים יותר מכל שאר העצמות. משום שהוא רמאי, ואינו סובל טעם של המזון של בני האדם כמו שאר העצמות, ולכן הוא חזק מכל העצמות, והוא יהיה העיקר שהגוף נבנה ממנו. זהו שכתוב "בת בתואל הארמי".

ולמדנו, אמר רבי שמעון, הוא רמאי ומעולם רמאי, ושכן ליצר הרע שהוא רמאי. זהו שכתוב "בת בתואל הארמי", עצם רמאי. "מפדן ארם", מצמד רמאים, כמו ששינו פדנא דתורא, שהוא צמד. "אחות לבן", אחות יצר הרע הארמי, כמו ששינו, בתחילה שהיה מנוול בחטאות בזה העולם

בשלימות להנשא ליצחק, ואפילו הכי אשתהי עם אתתיה, שהיתה אשתו שלימה בכל הבחינות, והיא לא אולידת עד דצלי צלותיה, היא העתירה הנזכרת שנתעלה עד "ג תיקוני דיקנא עלאה שבה מקורי הדינים המתוקים כנודע מסוד השופר. "בגין דקב"ה אתרעי", פי' מאיר וממשיך רצון העליון סוד מזל נוצר חסד, וזהו אתרעי, דהיינו שיסוד עתיק משפיע ברעוא עלאה דעת דאריך ומשם למזל נוצר חסד (רמ"ז).

¹ אעפ"י שאינו צורך כולל לעולם אלא צורך פרטי שלהם. מאי טעמא, ירצה כיון שהוא דבר המצטרך להם וכמו שהיה בכאן ביצחק, למה המתין ה' לשיתפללו ולא יקיים בהם (ישעיה סה כד) והיה טרם יקראו ואני אענה. ומתריך בגין דיתרבי ויתוסף וכו', וירצה שיש להם ריוח גדול בזה שמתרבה השפע מאד יותר על המוכרח להפיק רצונם. ועוד יתוסף גם לכל העולמות, ומש"ה והיה טרם יקראו וגו', איירי במה שאינו צורך מוכרח (רמ"ז).

² כצ"ל וז"ס מיין נוקבין דיהבין צדיקים מלמטה. א"מ (נ"א).

³ ואתחנן רסו ע"ב פינחס רכב ע"א וארא כח ע"ב (ד"א).

בראשית

לוט לעתיד לבא שלא יהא מנוול <כדבקדמיתא>
כמאן דסחי ומטביל מסאבותיה (ו)קראן ליה לבן
עב"פ אין יצר הרע בטל מן העולם

ת"ש דהכי אנן אוקימנא במתניתא שתי בנות
לוט¹ שהן שתי כחות הגוף המעוררות ליצר הרע
עכשיו שאינו מנוול כל כך ונטבל מלכלוכו

קלז/ב

זהר

דאצטריך בצלותהון דצדיקיא ותא חזי
אברהם לא צלי קמי קב"ה דיתן ליה בנין אע"ג
דשרה עקרה הות² ואי תימא הא כתיב (בראשית
טו ג) הן לי לא נתת זרע ההוא לאו בגין צלותא
הוה <נ"א ההוא לא בעי בנין> אלא כמאן
דמשתעי קמי מריה³ אבל יצחק צלי על אתתיה
בגין דהא איהו הוה ידע <דלאו איהו עקר אלא
אתתיה⁴ דיצחק הוה ידע> רזא⁸ דחכמתא דיעקב
זמין⁵ למיפק מניה בתריסר שבטין אבל לא ידע
אי בהאי אתתא אי באחרא⁶ ועל דא לנכה אשתו
ולא לנכה רבקה⁹

אמר ההוא רביא בריה דרבי יהודה אי הכי
אמאי לא רחיס ליה יצחק ליעקב כל כך כמו

נקרא לוט. לעתיד לבא שלא יהא מנוול כמו
בראשונה, כמי שרוחץ ומטביל את
טומאתו, קוראים לו לבן. על כל פנים אין
יצר הרע בטל מן העולם.

בא ושמע שכך אנו בארנו בברייתא. שתי
בנות לוט, שהן שני כחות הגוף המעוררות
את יצר הרע, עכשיו שאינו כל כך מנוול
ונטבל מלכלוכו

שצריך בתפלות הצדיקים. ובא וראה,
אברהם לא התפלל לפני הקדוש ברוך הוא
שיתן לו בנים, אף על גב ששרה היתה
עקרה. ואם תאמר, הרי כתוב "הן לי לא
נתתה זרע", ההוא לא משום תפלה היה
(ההוא לא צריך בנים), אלא כמי שמספר
לפני רבונו. אבל יצחק התפלל על אשתו
משום שהוא היה יודע שהוא לא עקר, אלא
אשתו, שיצחק היה יודע בסוד החכמה
שיעקב עתיד להוציא ממנו י"ב שבטים,
אבל לא ידע אם באשה הזו או באחרת, ועל
כן "לנוכח אשתו", ולא לנוכח רבקה.

אמר אותו הילד, בנו של רבי יהודה, אם
כך, למה לא אהב יצחק את יעקב כל כך כמו
עשו הואיל והיה יודע שהוא עתיד לקיים

¹ עי' ע"ח שער מח פרק ב.

² שאין צורך שכבר היה מובטח שממנו קן נשמתם של צדיקים נמשך בעולם וכן יצחק, אמנם תפלת יצחק
היה לנוכח אשתו שתהא מאשה זו ולא מאחרת (אור יקר). קודם שנתווסף באברהם אות ה' היה בסוד
חסדים סתומים, שהנה הוא היה סתום בערלה ולכן לא רצה להמשיך נשמה לבנו באותו מצב, וכל שכן שלפי
סדר המדות היה לו להוליד גבורה שהוא בן החסד, ולכן נתירא להביאו לעולם בכח תפילותיו שמא יבוא
קודם השעה הראויה, וכמו שהיה לפי האמת שהמתין ה' עד היות אברהם שלם בן מאה שנים בסוד עשר
ספירות כל אחת כלולה מעשר, דהיינו י' פעמים עשר אותיות שם מ"ה הדין שיהיה (יהושע יד, טו) האדם
הגדול, ואז נתווסף לו ה' ראשונה של שם סוד ה' חסדים בגילוי גמור ומיד נתעלו והגדילוהו, ולכן לא נתן ה'
בלבו שיתפלל כמו שהיא מדת חסדו עם חסידיו (רמ"ז).

³ פי' לא נתכוין לתפילה ולייחד ייחודים להמשיך אור בעולמות אלא דרך דיבורו הזכיר צורכו והשליך
יהבו על ה' שייטיב לו כרצונו (רמ"ז).

⁴ ירצה הוא ידע סוד הדעת שעיקרו יסוד אבא שבתוכו, והיינו רזא דחכמתא, שידוע שממש שורש יעקב
וכו' לכן מיהר מיד להתפלל ולהאיר לעולמות, ובפרט במה שנזכר לעיל בויעתר שהאיר והמשיך אור משני
מזלות, והם ממש שרשי הדעת כנודע (רמ"ז).

⁵ אבל אברהם לא ידע מיעקב ולכן לא התפלל על שרה, ואע"פ שאמר הזהר על פ' וירא את המקום מרחוק
שראה אברהם ברה"ק שעתיד לצאת ממנו יעקב היינו אחר שנולד יצחק ראה אברהם רה"ק את יעקב, אבל
מקודם לא ראה כלום ולכן לא התפלל (מ"מ).

⁶ הלא לעיל קלג ע"ב אמר שהאבות שמשו בארבע נשים, ואני כתבתי שם וכו' שיצחק כיון להכליל ברבקה
כל הארבע נשים. ואמנם עתה שראה שלא ילדה רבקה לא ידע אם בזאת הנכללת מכל הארבע או באחרת
שתהיה הפרטית של אחת מהן נפרדת ממש ולא כלולה עם האחרות. וכו' ואמר כי עקרה היא, ירצה בחינת
אותה הפרטית היא עקרה בהיותה נכללת ברבקה. וכו', והתורה העידה שה' הסכים עם תחילת כוונתו שהכליל
כל הארבע יחד ברבקה ולכן נאמר ותהר רבקה אשתו, פי' שרבקה בהתכללותה היתה אשתו האמיתית, וכל
עתירותיו להמשיך אור המזל על כל אחת מארבע נשיו, וארבעתן של ההמשכות (נתחברו) [נתמשכו] ברבקה,
ולכן ד' פעמים מז"ל עם הכולל גי' רבקה (רמ"ז).

⁷ פליג אמדרש שהיה מתפלל כל בנים שאתה נותן לי לא יהיו אלא מזו הצדקת (מ"מ).

בראשית

לעשו הואיל והוה ידע דומין איהו לקיימא מניה תריסר שבטין אמר ליה שפיר קאמרת אלא כל זינא רחים ליה לזיניה¹ ואתמשיך ואזיל זינא בתר זיניה תא חזי עשו נפק סומק כמה דכתיב (בראשית כה כה) ויצא הראשון אדמוני כלו וגו' ואיהו זינא דיצחק דאיהו דינא קשיא דלעילא² ונפק מניה עשו דינא קשיא לתתא³ דדמיא לזיניה וכל זינא אזיל לזיניה ועל דא רחים ליה לעשו יתיר מיעקב כמה דכתיב (בראשית כה כה) ויאהב יצחק את עשו כי ציד בפיו⁴ כתיב הכא כי ציד בפיו וכתוב התם (בראשית י ט) על כן יאמר⁵ כנמרוד גבור ציד לפני יהוה

א"ר יצחק כתיב (בראשית כה כב) ויתרוצצו הבנים בקרבה ותאמר אם כן למה זה אנכי ותלך לדרוש את יהוה לאן אתר אזלת לבי מדרשא דשם ועבר ויתרוצצו הבנים בקרבה דתמן הוה ההוא רשע דעשו אנח קרבא ביה ביעקב ויתרוצצו אתברו כמה דאמרינן רצין את מוחו אתברו דא עם דא ואתפלגו תא חזי דא סטרא דרוכב נחש⁶ ודא סטרא דרוכב על כרסא שלימתא קדישא⁷ בסטרא מדרש הנעלם

נקרא לבן ואותן שתי בנות אינן בטלות ממש הדא הוא דכתיב (בראשית כט טז) וללבן שתי בנות אמר רבי יוסי כך הוא תמן כתיב בכירה וצעירה והכא כתיב גדולה וקטנה אמר רבי יוסי אבל אינן בכח לעשות רע ולהתעורר ליצר הרע כמתחלה משמע דכתיב שם הגדולה לאה שלאה מכחה ומרשעתה ושם הקטנה רחל שאין בה כח המתעורר כמה דאת אמר (ישעיה נג ז) וכרחל לפני גוזיזה נאלמה

ממנו שנים עשר שבטים. אמר לו, יפה אמרת, אלא כל מין אוהב את מינו, ומין נמשך והולך אחר מינו. בא וראה, עשו יצא [בצבע] אדום, ככתוב "ויצא הראשון אדמוני כולו" וגו', והוא המין של יצחק, שהוא הדין הקשה שלמעלה. ויצא ממנו עשו, הדין הקשה למטה, שדומה למינו, וכל מין הולך למינו, ועל כן אהב את עשו יותר מיעקב, ככתוב "ויאהב יצחק את עשו כי ציד בפיו". כתוב כאן "כי ציד בפיו", וכתוב שם "על כן יאמר כנמרוד גיבור ציד לפני ה'".

אמר רבי יצחק, כתוב "ויתרוצצו הבנים בקרבה ותאמר אם כן למה זה אנכי ותלך לדרוש את ה'". לאיזה מקום הלכה, לבית המדרש של שם ועבר. "ויתרוצצו הבנים בקרבה", ששם היה אותו עשו הרשע נלחם במלחמה עם יעקב. "ויתרוצצו", נשברו כמו שאמרנו, רצין את מוחו. נשברו זה עם זה ונחלקו. בא וראה, הצד הזה שרוכב נחש, וצד זה שרוכב על הכסא השלם הקדוש בצד

נקרא לבן, ואותן שתי בנות אינן בטלות ממש. זהו שכתוב "וללבן שתי בנות". אמר רבי יוסי, כך הוא. ם כתוב בכירה וצעירה, וכאן כתוב גדולה וקטנה. אמר רבי יוסי, אבל אינן בכח לעשות רע ולהתעורר ליצר הרע כמתחלה, משמע שכתוב "שם הגדולה לאה", שלאה מכחה ומרשעתה, "ושם הקטנה רחל", שאין בה כח המתעורר, כמו שנאמר "וכרחל לפני גוזיזה נאלמה".

¹ כלומר מוכרח באותה האהבה מצד השרשים העליונים מקום רמיזתם (אור יקר). פירוש אוהב שהיה רצועת מרדות לגמור הדין של יצחק דנפיק מיניה. ז"ח (נ"א).

² גבורה מצד הקדש (אור יקר).

³ כל כחות חיצוניים הטמאים ונמצאים מצד הבורה בשני נברא גיהנם (אור יקר).

⁴ דע כי עשו הוא מקין ובראשו היה קצת נצוצות טובים, והם היו גנוזים בפיו ובשביל כך נקבר ראש עשו במערה בעטפיה דיצחק במערת המכפלה. והוא סוד היכל הז' דקל' שיש בו קצת קדושה ולזה אהבו יצחק. ודע כי עשו היה אחוז בב' שמות אלהים שהם גימ' עקב, ובמלוי מלואם יש ב"ן אותיות בסו דבני אלהים והנה עשו היה אחוז בעקב זה סוד ואתה תשופכו עקב והנה ב"פ ב"ן גימ' ציד, לכן אהב יצחק את עשו בשביל ציד זה והנה רישא דמסאבותא היה נמרוד שגלגול נבוכדנצר היה בסוד אנת הוא רישא דדהבא לכן עשו שגזל לבושו זכה לנצוצין אלו הנבלעים ברישא והם הצידי שבפיו כנז' (זהר הרקיע). זה כמו ד"א טעם שני לפי שהיה צד אותו בפיו כמרז"ל היאך מעשרין את התבן (מ"מ).

⁵ לקמן קמב ע"ב (ד"א).

⁶ פי' עשו הוא ס"מ שרוכב על לילית שנקראת נחש (מ"מ).

⁷ פי' יעקב רומז לז"א שרוכב עלה מלכות (מ"מ).

בראשית

אמר רב הונא, זה יצר הרע ושתי בנותיו מתחלפות מכמות שהיו בראשונה, בתחלה לוט, מקולל מנוול עכשיו לבן, מלובן, שאינו מקולל מנוול ומנוול בנוולו כבראשונה. בתחלה שתי בנותיו חזקות, כל אחת ואחת בכחה, ועכשיו שם הגדולה לאה בלא כח, לאה בלא חזוק, לאה ממעשיה הראשונים. "ושם הקטנה רחל", כמו שאמרנו, ולא כמות שהיו בראשונה.

אמר רבי אחא בר יעקב תא חזי מה כתיב (בראשית כה כא) ויעתר יצחק ליהו"ה לנכח אשתו כי עקרה היא אמר רבי אחא מפני מה היא עקרה מפני שיצר הרע אינו נמצא בכחו בעולם ועל כך אין נמצא פריה ורביה זולתי בתפלה מה כתיב ויעתר לו יהו"ה ותהר רבקה אשתו כיון שמתעורר יצר הרע נמצא פריה ורביה. אמר רבי יוסי, אם כן, מה הפרש בין העולם הזה לאותו זמן, ועוד, שהנה הכתוב אמר שהקדוש ברוך הוא עשה. אמר רבי אחא, כך הוא, שהקדוש ברוך הוא התעורר לאותו ענין שצריך לזווג, ולא לכל שעה, שיהיה תמיד עם אדם כמו כעת, שהוא נמצא תמיד וחוטאים בו בני אדם, אלא לאותו זוג לבדו. וההתעוררות ההיא התעוררות של הקדוש ברוך הוא.

אמר רב הונא, זה יצר הרע, ושתי בנותיו מתחלפות מכמות שהיו בראשונה, בתחלה לוט, מקולל מנוול. עכשיו לבן, מלובן, שאינו מקולל מנוול ומנוול בנוולו כבראשונה. בתחלה שתי בנותיו חזקות, כל אחת ואחת בכחה, ועכשיו "שם הגדולה לאה", לאה בלא כח, לאה בלא חזוק, לאה ממעשיה הראשונים. "ושם הקטנה רחל", כמו שאמרנו, ולא כמות שהיו בראשונה.

אמר רב אחא בר יעקב, בא וראה מה כתוב, "ויעתר יצחק לה' לנוכח אשתו כי עקרה היא". אמר רבי אחא, למה היתה עקרה, מפני שיצר הרע אינו נמצא בכח בעולם, ועל כך אין נמצא פריה ורביה זולתי בתפלה. ומה כתוב, "ויעתר לו ה' ותהר רבקה אשתו". כיון שמתעורר יצר הרע, נמצא פריה ורביה. אמר רבי יוסי, אם כן, מה הפרש בין העולם הזה לאותו זמן, ועוד, שהנה הכתוב אמר שהקדוש ברוך הוא עשה. אמר רבי אחא, כך הוא, שהקדוש ברוך הוא התעורר לאותו ענין שצריך לזווג, ולא לכל שעה, שיהיה תמיד עם אדם כמו כעת, שהוא נמצא תמיד וחוטאים בו בני אדם, אלא לאותו זוג לבדו. וההתעוררות ההיא התעוררות של הקדוש ברוך הוא.

זהו שכתוב "והסירותי את לב האבן מבשרכם ונתתי לכם לב בשר". מה זה "לב בשר", אמר רבי יהודה, לב להוציא בשר, ולא לדבר אחר.

הדא הוא דכתיב (יחזקאל לו כו) והסירותי את לב האבן מבשרכם ונתתי לכם לב בשר מהו לב בשר אמר רבי יהודה לב להוציא בשר ולא לדבר אחר

קלח/א

זהר

דשמשא¹ לשמשא בסיהרא² ותא חזי בגין דיתמשך עשו אבתריה דההוא נחש אוזיל עמיה יעקב בעקימא כנחש דאיהו חכים ואיהו אוזיל בעקימו³ כמה דאת אמר (בראשית ג א) והנחש

השמש, לשמש עם הלבנה. ובא וראה, משום שעשו נמשך אחרי אותו נחש, יעקב הלך איתו בעקמימות. כמו הנחש שהוא חכם והוא הולך בעקמימות, כמו שנאמר

¹ ת"ת (אור יקר).

² מלכות, ונגדו לייחוד זה סמא"ל ולכך מתגוררים זה עם זה (אור יקר).

³ עי' בהגרא בתיקו"ז קד ע"ד: יעקב הוא זכה תחלה לנפשא דאדה"ר נר"ן דב"ע, וגם לנפשא דאצילות והוא סוד ד' אתוון דיעקב, עקב הוא נר"ן דב"ע, עקב תשמעון, דשם שכר ועונש, אבל לנפשא דאצילות לא תליא שכר ועונש, והוא י' דיעקב, וכו' באצילות לא יגורך רע, ושם לא שייך לומר אפילו הוא יושפך ראש, דשם א"צ לא זכות ולא חובה, ויעקב לא זכה מתחלה אלא לנוק', מקום אחיזת החויה, ולכן שכן עמו בבטן א', ועקב שם את אחיו, והלך עמו בעקמומית, עד דסליק ליה מכולא, כמ"ש עם עקש תתפתל, כמו שעשה לו החויה, מתחלה עשה לו הוא כנגדו, עד דסליק ליה מכולא (הנה זכה גם ליר"ד נפשא דאצילות אבל לא בא לו בפועל כנ"ל) ועקב אותו שלשה פעמים, לסלקא אותו מכל הג' עולמות מנר"ן דיליה, כמ"ש הכי קרא שמו יעקב ויעקבני זה פעמים, את בכורתי לקח ביצירה דשם (שמות ד כב) בני בכורי ישראל, מקנן שם, ועתה לקח ברכת, בבדיאה דשם ברכת ה' היא תעשיר (משלי י כב), בבינה דמקננת שם, וכמש"ל תנ"ה, ובבטן עקב את אחיו, ודא לא ידע, וע' בפ' משפטים (קיא ע"ב) בכלא דחי יעקב לעשו אחיו בגין דלא יהא ליה חולקא

בראשית

היה ערום וגו' חכים ועובדוי דיעקב לגביה הוו ליה כנחש והכי אצטריך ליה בנין לאמשכא ליה לעשו בתריה! דההוא נחש ויתפרש מניה ולא יהא ליה חולקא עמיה בעלמא דין² ובעלמא דאתי³ ותנינן בא להרגך אקדים אנת וקטליה כתיב (הושע יב ד) בבטן עקב את אחיו דאשרי ליה לתתא בההוא עקב⁴ הדא הוא דכתיב (בראשית כה כו) וידו אוחזת בעקב עשו⁵ דשוי ידוי על ההוא עקב לאכפיא ליה דבר אחר וידו אוחזת דלא יכיל⁶ למיפק מניה מכל וכל אלא וידו אוחזת בעקב עשו דא סיהרא דאתכסיא נהורא⁷ בנין עקב דעשו ועל דא אצטריך ליה⁸ למיהך עמיה בחכמתא בנין לדחייא ליה לתתא ויתדבק באתריה

ויקרא שמו יעקב (שם) קב"ה קרי ליה יעקב ודאי⁹ תא הוי כתיב (בראשית כו לו) הכי קרא שמו יעקב נקרא שמו לא כתיב אלא קרא שמו ויעקבני ודאי חמא ליה קב"ה דהא ההוא הויא קדמאא איהו חכים לאבאשא כיון דאתא יעקב אמר הא ודאי חכים לקבליה ובנין כך קרא ליה יעקב והא¹⁰ אוקימנא בכל אתר ויקרא סתם¹¹ האי הוא דרגא בתראה כמה דכתיב (ויקרא א א) ויקרא אל משה וגו' והכא ויקרא שמו יעקב בכל אתר שמיה לא אקרי (אלא) על ידא דבר נש באתר אחרא מה כתיב (בראשית לג כ) ויקרא לו

"והנחש היה ערום" וגו', התחכם. והמעשים של יעקב כלפיו היו לו כמו נחש, וכך צריך לו כדי למשוך את עשו אחר אותו הנחש, ויפרד ממנו, ולא יהיה לו חלק עמו בעולם הזה ובעולם הבא. ושנינו, בא להרגך הקדם אתה והרוג אותו. כתוב "בבטן עקב את אחיו", שהשרה אותו למטה באותו העקב, זהו שכתוב "וידו אוחזת בעקב עשו", ששם את ידו על אותו עקב להכניעו. דבר אחר, "וידו אוחזת", שלא יכל לצאת ממנו מכל וכל, אלא "וידו אוחזת בעקב עשו", זו הלבנה שהתכסה אורה משום העקב של עשו, ועל כן הצטרך לו ללכת עמו בחכמה כדי לדחותו למטה וידבק במקומו.

"ויקרא שמו יעקב". הקדוש ברוך הוא קרא לו יעקב ודאי. בא וראה, כתוב כאן "קרא שמו יעקב", לא כתוב נקרא שמו, אלא קרא שמו. "ויעקבני", ודאי. הקדוש ברוך הוא ראה שאותו הנחש הקדמוני הוא חכם להרע. כיון שבא יעקב, אמר, הרי ודאי חכם כנגדו, ולכן קרא לו יעקב. והרי בארנו בכל מקום ויקרא סתם זו היא הדרגה האחרונה, ככתוב "ויקרא אל משה" וגו', וכאן "ויקרא שמו יעקב", בכל מקום שמו לא נקרא (אלא) על ידי בן אדם. במקום אחר מה כתוב "ויקרא לו אל אלהי ישראל", הקדוש ברוך הוא קרא ליעקב אל. אמר לו,

כלל כו' דאינון תרין כו' ולא ידע עשו מה דעביד ליה בבטן, אבל רב ממנא דיליה ידע כו', ע"ש בארוכה כל הענין וכו'.

¹ כדרך הטהרה העליונה שהיא להבדיל מהשכינה כל כחות חיצוניים להורידם למטה אל בחינתם (אור יקר).

² עולם המעשה, א"נ בגאולה (אור יקר).

³ עולם השכר, א"נ אחר התחיה (אור יקר).

⁴ הם הקלי' ועקב את אחיו, וכו' שעקב והכניסו בקליפות ואחר שהורידו אל הקליפות הכניעם וז"ש "וידו אוחזת דשוי" וכו' (אור יקר). פי' יעקב דחה עשו לקלי' הנק' עקב כמ"ש בפ' חיי שרה על הפסוק ואתה תשופנו עקב, ומ"ש שם בשם האריז"ל (מ"מ).

⁵ פי' וידו היא המלכות שהיא ידו של ז"א נאחזת בעקב עשו שהם הקלי' ויונקים ממנה ח"ו (מ"מ).

⁶ כלומר הוציאו מכל הגוף דהיינו ו"ק ועכ"ז וידו שהיא המלכות אוחזת כי שם יש לו שליטה ע"י המיעוט (אור יקר).

⁷ פירוש ידו של ת"ת כלומר מקומו של יעקב ת"ת. המ' אוחזת בעקב עשו שהקלי' דוחקת ונכנסת ומכסה האור ע"י הקטרוג. ז"ח (נ"א).

⁸ הכרח לפי זה השני דלאידך פירושא שדחה אותו מה צורך עוד אחר כך לעקבא כמה פעמים (אור יקר).

⁹ הצורך לזה למאי דפרשינן השתא וידו אוחזת כל ענין זה דוחק הוא שנאמר שידעה כל ענין זה רבקה ולא יצחק (אור יקר). פי' המלכות קראה שמו יעקב כמ"ש לקמן וירא סתם היא המלכות וזה הפך ממ"ש בפ' נח דף מ שהז"א הוא שקראו יעקב (מ"מ).

¹⁰ קב ע"ב (הערת הזוהר).

¹¹ היא השכינה מלכות אשה שמפני צניעות אינה נזכרת בשם אלא ויקרא סתם (אור יקר).

בראשית

אני אלוה בעליונים, ואתה אלוה בתחתונים.

ובא וראה, יעקב היה יודע שעשו היה לו להדבק באותו נחש עקום, ועל כן בכל מעשיו נמשך עליו כנחש עקום אחר

מדרש הנעלם

רבי יצחק ברבי יוסי הוה אתי מקפוטקיא ללוד פגע ביה רבי יהודה אמר ליה רבי יצחק תאמר דחבירנא חכימי מתניתא אתערו להאי עניינא דיצר הרע יתנשי מן עלמא בר ההיא שעתא לזיווגא אמר ליה חיך הכי אצטריך יצר הרע לעולם כמטרא לעולם דאלמלא יצר הרע חדוותא דשמעתא לא ליהוי⁴ אבל לא מנוולה בקדמיתא למחטי ביה הדא הוא דכתיב (ישעיה יא ט) לא ירעו ולא ישחיתו בכל הר קדשי וגו'

רבי יצחק ברבי יוסי היה בא מקפוטקיא ללוד. פגע בו רבי יהודה. אמר לו רבי יצחק, תאמר שחבירנו חכמי הברייתא התעוררו לענין הזה שיצר הרע ישתכח מן העולם, פרט לאותה שעת הזווג. אמר לו, חיך, כך צריך יצר הרע לעולם כגשם לעולם, שאלמלא יצר הרע, שמחת השמועה לא תהיה. אבל לא מנוולת כבראשונה לחטוא בו. זהו שכתוב "לא ירעו ולא ישחיתו בכל הר קדשי" וגו'.

אמר רבי שמעון, הוא הלב שמדורו של יצר הרע בו. רבי אליעזר אומר, לב טוב בנין הגוף והנשמה, ולכן כתוב "ואהבת את ה' אלהיך בכל לבבך", שהוא עקר הכל. כשבא רב כהנא, אמר, כך אומרים משמם של בעלי הברייתא, שני בנינים של הגוף הם, הכבד והלב. שאמר רבי שמעון אמר רבי יהודה, הכבד והלב הם מנהיגים את הגוף בכל צדדי איבריו. המנהיג של הראש הוא המח, אבל של הגוף הם שנים. והראשון הוא הכבד, והשני הלב. והיינו שכתוב בפרשה "ויתרצו הבנים בקרבה", אלו שני בניני הגוף. למה [כתוב] "ויתרוצו", משום שמהלב (מתעורר) נשכח היצר הרע ממנו. "ויתרוצו" (שאלו) היה צריך לכתוב וישליו. אלא אמר רב הונא, "ויתרוצו" וישברו, כלומר נשבר כוחם וחילם. אמר רבי יהודה,

אמר רבי שמעון, הוא הלב שמדורו של יצר הרע בו. רבי אליעזר אומר, לב טוב בנין הגוף והנשמה, ולכן כתוב "ואהבת את ה' אלהיך בכל לבבך", שהוא עקר הכל. כשבא רב כהנא, אמר, כך אומרים משמם של בעלי הברייתא, שני בנינים של הגוף הם, הכבד והלב. שאמר רבי שמעון אמר רבי יהודה, הכבד והלב הם מנהיגים את הגוף בכל צדדי איבריו. המנהיג של הראש הוא המח, אבל של הגוף הם שנים. והראשון הוא הכבד, והשני הלב. והיינו שכתוב בפרשה "ויתרצו הבנים בקרבה", אלו שני בניני הגוף. למה [כתוב] "ויתרוצו", משום שמהלב (מתעורר) נשכח היצר הרע ממנו. "ויתרוצו" (שאלו) היה צריך לכתוב וישליו. אלא אמר רב הונא, "ויתרוצו" וישברו, כלומר נשבר כוחם וחילם. אמר רבי יהודה,

¹ פי' ויקרא לו ליעקב אל ומי הוא שקראו אלהי ישראל שהיא בינה שהיא אלוה של ז'א הנק' ישראל ובתחלה מלכות היא שקראתו יעקב ואחר שהשיג פרצוף ז'א קראה שמו הבינה אל לפי שז'א נוטה לצד החסד כנודע (מ"מ).

² עי' ח"ג פו ע"א ועי' ב"ר ס"פ ע"ט הלשון להיפך אך יש להעמיד שניהם כי לפי הנוסח אשר כאן הוא דברי יעקב ולפי הנוסח דב"ר הוא דברי דוד ועי' עוד ב"ר ר"פ ע"ז (לש"ו). והוא ענין ד"ז שהיום יש לפרקים התנוצצויות של גילוי מעין מה שיהיה לעתיד לבא (כללים ח"א פו ע"א).

³ הענין הוא כי הגוי אפילו יעשה כל רע שבעולם ויפוגם כל העריות לא יפגום במדות העליונות כלל ואף לא נגד הקדושה רק אשר השולט עליו מע' שרים כענין שדרשו בזהר בפסוק ואחשוק גם אנכי אותך מחטא לי אמנם הישראל אינו כך אלא אם ח"ו אם יחטא אפילו חטא קטן פוגם במדות העליונות והטעם לזה כי הגוי אינו בקדושה ומעשיו אינם פוגמים אלא לפי מקום אחיזתו אמנם הישראל אחוז בקדושה ופוגם ובראות יעקב כך רצה לדחות את עשו חוצה לקדושה כדי שלא יפגום אלא שרו שהוא סמא"ל וז"ש הכי אצטריך (אור יקר).

⁴ עי' ח"ג צה ע"א שזה בחי' יין. ועי' לעיל צד ע"ב חדוותא דאורייתא. ועי' שעה"ג הק' י' שכמו שאב מוליד, כך רב מוליד.

בראשית

הגוף מהו אומר, "אם כן למה זה אנכי", ולמה נבראתי, מיד, "ותלך לדרוש את ה'".
וישברו כלומר נשבר כהם וחילם אמר רבי יהודה
הגוף מהו אומר אם כן למה זה אנכי ולמה
נבראתי מיד ותלך לדרוש את יהוה

ויאמר ה' לה שני גוים בבטנך ושני
לאומים וגו' (שם כג) אלו השני גאים הכבד והלב
רבי יוסי אמר המוח והלב רבי יהודה אמר המוח
אין בכלל זה משמע דכתיב בבטנך והמוח אינו
בבטן אלא בראש ושני לאומים [ממעידך] ורב
יעבוד צעיר זהו הכבד שהוא רב וגדול והוא
משמש לפני הלב דאמר רבי יהודה הכבד
קולט¹⁰ הדם ומשמש בו לפני הלב

קלח/ב

זהר

בחכמתא בעקימו והכי אצטריך ואתייה דא
כי הא דאמר רבי שמעון [מאי] דכתיב (בראשית
א כא) ויברא אלהים את התנינים הגדולים! דא
יעקב ועשו ואת כל נפש החיה הרומשת אלין
שאר דרגין דבינייהו² ודאי אתעביד יעקב חכים
לקבליה דההוא חויה אחרא והכי אצטריך

ובגין כך בכל ירחא וירחא חד שער בגין
לאמשכא ליה לאתריה ויתפרש מן סיהרא וכן
ביומא דכפורי³ לאקרבא ההוא שער ודא
בחכמה לשלמאה עליה ולא יכיל לאבאשא
דכתיב (ויקרא טז כב) ונשא השעיר עליו את כל
עונותם אל ארץ גזרה ואוקמוה דדא עשו דאיהו
שער וכלא בחכמה וברמאות לגביה מאי טעמא
משום דכתיב (תהלים יח כז) ועם עקש תתפתל
בגין דאיהו חויה בישא עקים רוחא חכים
לאבאשא אסמי לעילא ואסמי לתתא ובגין כך
ישראל מקדמין וחכמין ליה בחכמה בעקימו בגין
דלא יכיל לאבאשא ולשלמאה

ועל דא יעקב דאיהו ברזא דמהימנותא כל
עובדוי לגבי דעשו בגין דלא יהב דוכתא ליה
לההוא חויה לסאבא מקדשא ולא יקריב לגביה
ולא ישלוט בעלמא ועל דא לא אצטריך ליה

"ויאמר ה' לה שני גוים בבטנך ושני
לאומים" וגו', אלו השני גאים, הכבד והלב.
רבי יוסי אמר המוח והלב. רבי יהודה אמר
המוח אין בכלל זה, משמע שכתוב "בבטנך",
ואין המוח בבטן אלא בראש. "ושני לאומים
ממעידך וגו' ורב יעבוד צעיר", זהו הכבד,
שהוא רב וגדול, והוא משמש לפני הלב,
שאמר רבי יהודה, הכבד קולט הדם ומשמש
בו לפני הלב.

בחכמה בעקמומיות, וכך צריך. וזה בא
כמו זה מה שאמר רבי שמעון, מה זה
שכתוב "ויברא אלהים את התנינים
הגדולים", זה יעקב ועשו. "ואת כל נפש
החיה הרומשת", אלו שאר הדרגות
שביניהם. ודאי שיעקב נעשה חכם כנגד
אותו הנחש האחר, וכך צריך.

ולכן בכל חדש וחדש [קרבתנו] שער אחד,
כדי להמשיכו למקומו ויפרד מן הלבנה, וכן
ביום הכיפורים להקריב אותו השער, וזה
בחכמה לשלוט עליו ולא יוכל להרע,
שכתוב "ונשא השעיר עליו את כל עוונותם
אל ארץ גזרה", ובארוהו שזה עשו, שהוא
שער. והכל בחכמה וברמאות כלפיו. למה,
משום שכתוב "ועם עקש תתפתל", משום
שהוא נחש רע, עקום הרוח, חכם להרע,
מסטיין למעלה ומסטיין למטה. ולכן ישראל
מקדימים ומתחכמים לו בחכמה,
בעקמומיות, כדי שלא יוכל להרע ולשלוט.

ולכן יעקב, שהוא בסוד האמונה, כל
מעשיו כלפי עשו משום שלא נתן מקום
לנחש ההוא לטמא את המקדש, ולא יקרב
אליו ולא ישלוט בעולם. ועל כן לא הצטרך
לאברהם להתנהג בעקמומיות, ולא ליצחק,

¹ יש מדות ראוי שיתייחסו בשם תנינים והם ת"ת ויסוד, רישיה ג"ר תרין קשקשוי ותרין סנפירין גדולה
וגבורה נ"ה גופו הת"ת או יסוד זנבו מלכות והת"ת תנין גדול והיסוד תנין קטן והם טהורים ונגדם חוצה
שנים כהם הא' סמא"ל נגד הת"ת והב' נגד היסוד ועתה התנינים הגדולים הם הא' חיצוני הב' פנימי שהם
ת"ת וסמא"ל שתי ספירות נגדיות זה קו האמצעי בקדושה וזה קו האמצעי בקליפות וכן יעקב ועשו מרכבה
אליהם זה קדוש וזה טמא (אור יקר).

² הם כל שאר המדרגות המתלוות אליהם שהם סנפירא וקשקשוי ראשו וזנבו (אור יקר). פירוש ת"ת
ודרגין דיליה ו"ק בסוד גוף ו' כולל ו"ק ולמטה ס"מ בקליפה ושאר דרגין ו"ק שבאדם בליעל. ז"ח (נ"א).

³ עמ"ש בפ' וירא דף קיד על שער דיוה"כ מה עניינו דעשו דאיהו סטרא דההוא חויה עד לא אתא לעלמא
הרי זו תשובה אחת, תשובה שנית שיעקב מאריה דביתא משא"כ אברהם ויצחק (אור יקר).

בראשית

לאברהם לאתנהגא בעוקמא ולא ליצחק בגין דעשו דאיהו סטרא דההוא הויה עד לא אתא לעלמא אבל יעקב דאיהו מאריה דביתא¹ איבעי ליה לקיימא לקבליה דההוא הויה דלא יהיב ליה שלטנותא כלל לסאבא בי מקדשא דיעקב ועל דא אצטריך ליעקב יתיר מכל בני עלמא ובגין כך ישראל קדישין אתברירו חולק עדביה דקב"ה דכתיב (דברים לב ט) כי חלק יהויה עמו יעקב חבל נחלתו²

ויגדלו הנערים (בראשית כה כז) >סטרא דאברהם גרים לון לאתגדלא³ וזכותיה סייע לון הוא הוה מחנך לון במצות דכתיב (שם יח יט) כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו וגו' לאסנאה יעקב ועשו > ויגדלו הנערים ויהי עשו איש יודע ציד וגו' (שם כה כז) אמר רבי אלעזר כל חד וחד אתפרש לארחה

מדרש הנעלם

ויצא הראשון אדמוני (שם כה) אמר רב כהנא הכבד הוא הראשון⁴ והוא אדמוני למה הוא אדמוני על שבולע את הדם תחלה רבי אליעזר אומר למה נקרא שמו ראשון על שהוא ראשון לבלוע הדם מכל המאכל והוא ראשון לדם אבל לא ליצירה (ובמאן) [ובמאן] נוקים ורב יעבוד צעיר על שהוא רב וגדול בשעורו מן הלב והוא עובד ללב אמר רבי אבא למה אתא פרשתא דא אלא לאחזאה לבני עלמא דאף על גב דההיא שלימותא ליהוי בארעא ארחה ומבעיה דעלמא לא אשתני רבי ייסא אמר בא וראה הכבד הוא הצד ציד והוא צד בפיו והלב הוא החושב והוא

משום שעשו, שהוא הצד של הנחש ההוא, טרם שבא לעולם. אבל יעקב, שהוא בעל הבית, צריך לו לעמוד כנגד אותו הנחש שלא יתן לו כלל שליטה לטמא את בית המקדש של יעקב, ועל כן צריך ליעקב יותר מכל בני העולם, ולכן ישראל קדושים נבחרו לחלק גורלו של הקדוש ברוך הוא, שכתוב "כי חלק ה' עמו יעקב חבל נחלתו".

"ויגדלו הנערים", הצד של אברהם גרם להם להתגדל וזכותו סיעה להם, הוא היה מחנך אותם במצוות, שכתוב "כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו" וגו', לרבות יעקב ועשו. "ויגדלו הנערים ויהי עשו איש ידע ציד" וגו'. אמר רבי אלעזר, כל אחד ואחד נפרד לדרכו,

"ויצא הראשון אדמוני". אמר רב כהנא, הכבד הוא הראשון, והוא אדמוני. למה הוא אדמוני, על שבולע את הדם תחלה. רבי אליעזר אומר, למה נקרא שמו ראשון, על שהוא ראשון לבלוע הדם מכל המאכל, והוא ראשון לדם אבל לא ליצירה. ובמי נעמיד "ורב יעבד צעיר", על שהוא רב וגדול בשעורו מן הלב, והוא עובד ללב. אמר רבי אבא, למה באה הפרשה הזו, אלא להראות לבני העולם, שאף על גב שהשלמות ההיא תהיה בארץ, דרכו וטבעו של העולם לא ישתנה. רבי ייסא אמר, בא וראה, הכבד הוא הצד ציד, והוא צד בפיו, והלב הוא החושב, והוא "יושב אהלים". זהו שכתוב

¹ כא ע"ב (הערת הזוהר), ועיי"ש במ"מ.

² כמו חבל שאחוז בשני דברים בימין ושמאל והוא יעקב חבל נחלתו וכן עד"א אחוז בחו"ג (בהגר"א בתז"ח כט ע"ג).

³ ויגדלו הנערים סיטרא דאברהם כו', והוא כלל הגולגלתא חיוורתא סוד החסד העליון, והתהום תתאה, שבדעתו תהומות נבקעו [משלי ג], הוא הנוקבין של עשו (כתבי הגרמ"מ ביאורי הזהר דף צה). ובהכרח מתגדל ע"י המי"ם סוד התורה ופנימיותיה, וגם עכירת המים מתגדלים בסוד ויגדלו הנערים, וסטרא דאברהם, שהוא חסדו ית"ש, ג"כ שמתגדל, ואתי חסד ופריש גזעין (כתבי הגרמ"מ משקלוב - ליקוטים - דף שסט).

⁴ ג' שרשי כלים אלו, החיצון שבכולם נמשך חיותו מן הכבד ע"י ווריד הכבד, שבהם שולח המזון שהוא הדם אל אותו החיצון. והכלי אמצעי נמשך חיותו מן הלב ע"י עורקים הדופקים הנמשכין מן הלב, שבהם שולח (המזון) החיות הרוחני כעין רוח דק וזך, והוא בחי' דם חומרי ג'כ, אלא שחזר ונזדכך בלב, כנודע כי הכבד שולח דם הממשי אל כל אבר ואבר, והיותר מובחר שולח אל הלב, ואז הלב חוזר ומזככו (פעם ב') ונעשה בו בחי' (דם) רוחניות זך, ומשלחו אל כלי האמצעי אשר בכל אבר ואבר. ואח"כ הלב שולח (דם) רוחניות היותר זך אל המוח, ושם חוזר ומזדכך פעם ג', ואז שולחו המוח אל הכלי הפנימי של האבר דרך גידין הנמשכין מן המוח כנודע, ואותו הרוחניות הזך נקרא כח ההרגשה (ע"ח שער המוחין ה). מח לב וכבד הם מלכים על הראש בטן וגויה, מקום הכבד הוא תיכף למטה מן הפרסה המפסיק באמצע ששם היה הצמצום וסילוק האורות למעלה, ואין שם כחות עליונות לפי מה שהוא אדם אלא בסוד נפש בהמ"ה לבד (פת"ש ז"א יח).

בראשית

יושב אהלים הדא הוא דכתיב ויזד יעקב נזיד
חושב מחשבות נושא ונותן בתורה

ויזד יעקב נזיד (שם כט) רבי בא בשם רבי
אחא אמר לעולם טבעו של עולם אינו משתנה
בא וראה מה כתיב ויזד יעקב נזיד כמה דאת
אמר (שמות יח יב) אשר זדו עליהם ותרנומו
דחשיבו כלומר הלב חושב ומהרהר בתורה
בידיעת בוראו מה כתיב (בראשית כה כט) ויבא
עשו מן השדה והוא עיף הכבד שדרך טבעו
לצאת ולצוד ציד בפיו לבלוע ואינו מוצא נקרא
עיף והוא אומר ללב, עד שאתה מהרהר
אלו בדברי תורה הרהר באכילה ובשתיה לקיים
גופך¹

הדא הוא דכתיב (שם ל) ויאמר עשו אל יעקב
הלעיטני נא מן האדום האדום הזה כי כן דרכי
לבלוע הדם ולשגר לשאר האברים כי עיף אנכי
בלא אכילה ושתיה והלב אומר תן לי הראשון
והמובחר מכל מה שתבלע² תן לי בכורתך הדא
הוא דכתיב (שם לא) מכרה כיום את בכורתך לי
קונמיתא³ דתאיבא עד שהלב מהרהר וחושב
במאכל (ו) בולע הכבד <ד> אלמלי ההוא כסופא
והרהורא דלבא במאכל לא יוכלו הכבד
והאברים לבלוע

קלט/א

זהר

דא לסטרא דמהימנותא⁴ ודא לסטרא
דעבודה זרה וכן הוה במעוי דרבקה דתמן כל חד
אזיל לסטריה דכד איהי אשתדלת בעובדין
דכשרן או עברת סמיך לאתר טב למעבד פקודי
דאורייתא הוה יעקב חדי ודחיק לנפקא וכד הוות
אזלא סמיך לאתר עבודה זרה ההוא רשע בטש
לנפקא ואוקמוה ובגין כך כד אתבריא ונפקו

"ויזד יעקב נזיד", חושב מחשבות, נושא
ונותן בתורה.

"ויזד יעקב נזיד". רבי בא בשם רבי אחא
אמר, לעולם טבעו של עולם אינו משתנה.
בא וראה, מה כתיב, "ויזד יעקב נזיד", כמו
שנאמר "אשר זדו עליהם", ותרנומו
שחשבו, כלומר, הלב חושב ומהרהר בתורה
בידיעת בוראו. מה כתוב, "ויבא עשו מן
השדה והוא עיף", הכבד שדרך טבעו לצאת
ולצוד ציד בפיו לבלוע ואינו מוצא, נקרא
עיף, והוא אומר ללב, עד שאתה מהרהר
בדברים אלו בדברי תורה, הרהר באכילה
ובשתיה לקיים גופך.

זהו שכתוב "ויאמר עשו אל יעקב
הלעיטני נא מן האדום האדום הזה", כי כן
דרכי לבלוע הדם ולשגר לשאר האברים, "כי
עיף אנכי" בלא אכילה ושתיה. והלב אומר,
תן לי הראשון והמובחר מכל מה שתבלע,
תן לי בכורתך. זהו שכתוב "מכרה כיום את
בכורתך לי". כח התאוה. עד שהלב מהרהר
וחושב במאכל, הכבד בולע. שאלמלא אותו
תשוקה והרהור של הלב במאכל, הכבד
והאברים לא יכלו לבלוע.

זה לצד האמונה, וזה לצד של עבודה
זרה. וכן היה במעיים של רבקה, ששם כל
אחד הלך לצדו, שכאשר היא השתדלה
במעשים כשרים, או שעברה סמוך למקום
טוב לעשות את מצוות התורה, היה יעקב
שמח ודוחק לצאת. וכשהיתה הולכת סמוך
למקום של עבודה זרה, אותו הרשע הכה
לצאת, ובארוהו. ולכן, כשנבראו ויצאו

¹ ויזד יעקב נזיד, שהם המחשבות שחושב לעולם האיך יעבוד את אלהיו. ומלת נזיד הוא לשון מחשבה, מלשון אשר זדו עליהם כתרנומו, זה לעולם חושב מחשבות ומסגף את עצמו כדי להשיג חיי העה"ב, ובין כה וכה יצה"ר נכנע, כיון שרואה אדם מחזר אחר העה"ב. וז"ש ויבא עשו, שהוא היצה"ר, מן השדה שהם תענוגי העה"ז, והוא עיף ממחשבותיו של היצה"ט (ספר הליקוטים - פרשת שמות).

² עי' תיקור"ז נט ע"א: השטן איהו סמא"ל שלטנותא דיליה בכבד דעליה אתמר (בראשית לו א) עשו הוא אדום ערקין דכבדא חיילין ומשריין דיליה וכבד נטיל כל לכלוכין וחובין דערקין הה"ד (ויקרא טז כב) ונשא השעיר עליו את כל עונותם אל ארץ גזרה עונות תם דההוא איש תם אל ארץ גזירה אתר דגזרת עירין. בהגר"א: עי' במדרש הנעלם פ' תולדות וכו' ולכן ביה"כ וענייתם כו', לית ליה רשו לאסטוני, דהיום לאו דיליה הוא, ולית ליה חולקא בישראל.

³ פירוש כח המתאוה ומושך המאכל לאצטומכא והלב יש לו כסופא חמדה ותאוה להרהר באכילה. הרשב"ב (נ"א).

⁴ עי' לעיל קא ע"א שזה מידת נפש דוד, ולפי זה מובן הכינוי סטרא אחרא.

בראשית

לעלמא כל חד אתפרש ואזיל ואתמשך בדוכתיה דאתהזי ליה ועל דא (בראשית כה כז) ויגדלו הנערים ויהי עשו איש יודע ציד וגו'

ויאהב יצחק את עשו כי ציד בפיו (שם כח) הא אוקמוה [כמה] (במה) דכתיב (שם כז) איש יודע ציד (איש שדה מאי) [וכתיב התם (שם י ט) הוא היה גבור ציד] איש שדה לקפחא לון לבני נשא ולקטלא לון ואיהו אמר דעביד צלותא וצייד ליה בפומיה איש שדה בגין דחולק עדביה לאו איהי בישובא אלא באתר הרוב במדברא בחקלא ועל דא איש שדה?

ואי תימא היך לא ידע יצחק כל עובדוי בישין דעשו והא שכנינתא הוה עמיה דאי לא שריא עמיה שכנינתא היך יכיל לברכא ליה ליעקב בשעתא דברכיה אלא ודאי שכנינתא הוה דיירא עמיה בביתא ודיירא עמיה תדיר אבל לא אודעא ליה בגין דיתברך יעקב בלא <דעתיה> (בדעתא) אלא בדעתיה דקב"ה והכי אצטריך ובההיא שעתא דעאל יעקב קמי אבוהי עאלת עמיה שכנינתא וכדין חמא בדעתוי יצחק דאתחזי לברכא ויתברך מדעתא דשכנינתא

תא חזי >נ"א זמנא חדא הוה יתיב רבי שמעון ושאר חברייא עאל קמיה רבי אלעזר בריה אמרו ליה לרבי שמעון מלתא רבתא בעינן למבעי קמך בעניינא דיעקב ועשו איך לא בעא יעקב למיהב לעשו תבשיל דטלופחין עד דזבין ליה בכירותא דיליה ועוד דאמר עשו ליצחק אבוהי ויעקבני זה פעמים (בראשית כז לו) אמר לון בהדין שעתא אתון חייבים לקבלא מלקות דהאמנתון לפתגמי דעשו ושקרתון לפתגמי דיעקב דהא קרא אסחד

לעולם, כל אחד נפרד והלך ונמשך למקומו שראוי לו. ועל כן "ויגדלו הנערים ויהי עשו איש ידע ציד" וגו'.

"ויאהב יצחק את עשו כי ציד בפיו". הרי פרשוהו, שכתוב "איש יודע ציד איש שדה", וכתוב שם "הוא היה גיבור ציד". (מה) "איש שדה", לקפח את בני האדם ולהרוג אותם. והוא אמר שעשה תפילה, וצד אותו בפיו. "איש שדה", משום שחלק גורלו אינו בישוב אלא במקום חרב, במדבר, בשדה, ועל זה "איש שדה".

ואם תאמר, איך יצחק לא ידע את כל מעשיו הרעים של עשו, והרי השכינה היתה עמו, שאם לא שרתה עמו שכינה, איך יכל לברך את יעקב בשעה שברך אותו. אלא ודאי ששכינה היתה דרה עמו בבית ודרה עמו תמיד, אבל לא הודיעה לו, כדי שיתברך יעקב בלי דעתו, אלא בדעתו של הקדוש ברוך הוא, וכך צריך, ובשעה ההיא שנכנס יעקב לפני אביו, נכנסה עמו שכינה, ואז ראה יצחק בדעתו שראוי לברכה ויתברך מדעת השכינה.

בא וראה (פעם אחת רבי שמעון היה יושב ושאר החברים. ונכנס לפניו רבי אלעזר בנו. אמרו לרבי שמעון, דבר גדול רצינו לבקש לפניך בעניינים של יעקב ועשו. איך לא רצה יעקב לתת לעשו תבשיל עדשים עד שמכר לו את בכורתו. ועוד, שעשו אמר ליצחק אביו, "ויעקבני זה פעמיים". אמר להם, בשעה הזאת אתם חייבים לקבל מלקות, שהאמנתם לדברי עשו ושקרתם לדברי יעקב, שהרי הכתוב

¹ רבקה באה לתקן לחוה, ובראותה תוקף כח הגבורות הבאים מצד יצחק, ביושבו עם באר לחי רואי, וחפר הכאר שהיה אטום כי עקרה היא, כי אז ויעתר ויחתר לו ה', עשה לו חתירה באותו באר, ואז ותהר רבקה אשתו. ובראותה תגבורת הדינין שבקרבה, אמרה א"כ למה זה אנכי, כי ראתה כי אין צד תקון בא על ידה, כי אדרבה היה מתחדש עון הקליפה, וקין היה חוזר להתגבר, ורוצה להרוג את אחיו בכטנה, דכתיב ויתרוצצו הכנים בקרבה, לשון ריצוץ מוח, ולכן אמרה אם כן למה זה אנכי, ותלך לדרוש את ה'. ואז נאמר לה כי לא תירא, כי ממעיה יפרדו איש מעל אחיו זה לקדושה וזה לקליפה, ואח"כ ולאום מלאום יאמץ, וכל צד התערובת שעירב אדה"ר בנשמות, כלם ישוכו לקדושה, ויתפרדו כל פועלי און, ואז ישאר יבש כעץ בלא קדושה כלל. ואח"כ רב יעבוד צעיר, ויתבטל כחו מן העולם, א"כ תיקון גדול הוא לה, כי אז יתוקן עון קליפתה וזוהמת הנחש, ותוכל לומר קניתי איש את ה', בזמן שיוציא יקר מזולל (ספר הליקוטים תולדות).

² והיה איש יודע ציד איש שדה, רמז ליחס שלו מקודם, כי קין היה עובר אדמה איש שדה, ממקום שנמצאים שם השדים והמזיקים, אבל יעקב יחסו איש תם יושב אהלים, בסוד (שמות ט' כ"ח) הבריה התיכון המכריע ומברית בין מים למים וכו' (ספר הליקוטים תולדות). אם היה מצורע מוחלט אוי לו, כי בוד ישב מחוץ למחנה מושבו, בד"ד עולה עשרה, ר"ל חוץ ל"י ספירות, למקום החיצונים. וטמא טמא יקרא, שנמסר ביד מחבלים בשדה, ונקרא איש שדה, על שם שדים מחלק איש יודע ציד איש שדה, כי משם חלקו של עשו, רחמנא לשזבן (שם תזריע יג). **בריינתא הוא לשון חוץ, והוא גלות, חוץ לארץ, ביד האיש שדה, ויבא עשו מן השדה (בראשית כה כט), תרגם יונתן מן ברא, וכן ההוא ממנא דיליה ס"א, אחיזתו לבר מגופא, כמ"ש באד"ר (קמג ע"א) עש"ב (בהגר"א בתיקון"ז נג ע"ד).**

בראשית

עליה (בראשית כה כז) ויעקב איש תם ותו כתיב (מיכה זכ) תתן אמת ליעקב אלא כך הוא עניינה דיעקב עם עשו בגין דעשו הוה סני לבכירותא בקדמיתא והוה בעי מניה דיעקב דלסבה ליה אפילו בלא כסף הדא הוא דכתיב (בראשית כה לד) ויאכל וישת ויקם וילך ויבז עשו את הבכורה <

ויזד יעקב נזיד ויבא עשו מן השדה והוא עיף (שם כט) אמר רבי אלעזר ויזד יעקב הא אוקמוה דהא בגין אבלותא דאברהם הוה אבל ויזד יצחק נזיד מבעי ליה אלא ויזד יעקב נזיד דאיהו הוה ידע עקרא

מדרש הנעלם

דאמר רבי יוסי כן דרך העבדים שאינם אוכלים עד שהאדון אוכל אמר רבי יוסי כתיב לאחר כן (בראשית כה לד) ויעקב נתן לעשו לחם ונזיד עדשים מהו עדשים סגלגלין כגלגלתא ונגלגלא סביב בעלמא כלומר דלא אתנשי מארחיה כך הוא בר נש בהווא זמנא אף על גב דכל ההוא טיבו ויקר ושלמותא ליהוי ארחיה דעלמא למיכל ולמשתני לא יתנשי

מתניתין תנן ארבע רוחות העולם מנשבין ועתיד קודשא בריך הוא להתעורר רוח אחד לקיים הגוף שיהא כלול מדי רוחות הדא הוא דכתיב (יחזקאל לו ט) מארבע רוחות באי הרוח בארבע לא כתיב אלא מארבע רוחות העולם שיהא כלול מארבעתם ותאנא אותו הרוח הוא רוח המוליד הוא הרוח האוכל ושותה ואין בין העולם הזה לימות המשיח אלא שעבוד מלכות בלבד ואין בין עולם הזה לתחיית המתים אלא נקיות והשגת ידיעה.

רב נחמן אמר ואריכות ימים¹ אמר רב יוסף וכי ימות המשיח ותחיית המתים לאו חד הוא אמר ליה לא דתנן בית המקדש קודם לקבוץ גליות קבוץ גליות קודם לתחיית המתים ותחיית המתים הוא אחרון שבכלם מנא לן דכתיב² (תהלים קמו ב) בונה ירושלים יהוה נדחי ישראל יכנס הרופא לשבורי לב ומחבש לעצבותם זו היא תחיית המתים שהיא הרפואה לשבורי לב

מעיד עליו "ויעקב איש תם", ועוד כתוב "תתן אמת ליעקב". אלא כך הוא ענינו של יעקב עם עשו, משום שעשו היה שונא את הבכורה בראשונה, והיה מבקש מיעקב שיקח אותה ממנו אפילו בלי כסף. זהו שכתוב "ויאכל וישת ויקם וילך ויבז עשו את הבכורה".

"ויזד יעקב נזיד ויבא עשו מן השדה והוא עיף". אמר רבי אלעזר, "ויזד יעקב", הנה פרשוה, שהרי בשביל האבל של אברהם זה היה, אבל ויזד יצחק נזיד היה צריך לכתוב, אלא "ויזד יעקב נזיד", שהוא היה יודע את השורש

שאמר רבי יוסי, כן דרך העבדים, שאינם אוכלים עד שהאדון אוכל. אמר רבי יוסי, כתוב לאחר כן, "ויעקב נתן לעשו לחם ונזיד עדשים", מה זה עדשים, מגולגלים כגולגולת, והגלגל סובב בעולם, כלומר שלא נשכח מדרכו. כך הוא בן אדם, באותו זמן, אף על גב שכל אותו חסד וכבוד ושלמות יהיו, דרכו של העולם לאכול ולשתות לא ישתכח.

משנה: שנינו, ארבע רוחות העולם מנשבות, ועתיד הקדוש ברוך הוא לעורר רוח אחד לקיים הגוף שיהיה כלול מארבע רוחות. זהו שכתוב "מארבע רוחות באי הרוח". בארבע לא כתוב אלא מארבע רוחות העולם, שיהא כלול מארבעתם. ולמדנו, אותו הרוח הוא רוח המוליד, הוא הרוח האוכל ושותה, ואין בין העולם הזה לימות המשיח אלא שעבוד מלכות בלבד, ואין בין עולם הזה לתחיית המתים אלא נקיות והשגת ידיעה.

רב נחמן אמר, ואריכות ימים. אמר רב יוסף, וכי ימות המשיח ותחיית המתים אינם אחד. אמר לו, לא, ששנינו, בית המקדש קודם לקבוץ גליות, קבוץ גליות קודם לתחיית המתים, ותחיית המתים האחרון שבכולם. מנין לנו, שכתוב "בונה ירושלים ה' נדחי ישראל יכנס". "הרופא לשבורי לב ומחבש לעצבותם", זו היא תחיית המתים שהיא הרפואה לשבורי לב על מתייהם. "בונה ירושלים" תחלה, ואחריו

¹ עי' לעיל קטז ע"ד ולא יטעמון עוד כו' וכן שם קיד ע"ש (לש"ו).
² קלד ע"א (הערת הזוהר).

בראשית

על מתייהם בונה ירושלם תחלה ואחריו נדחי ישראל יכנס והרופא לשבורי לב אחרון על הכל תנן ארבעים שנה קודם הקבוץ גליות לתחיית המתים¹ כדאמרינן (בראשית כה כ) ויהי יצחק בן ארבעים שנה האי ארבעים שנה מאי עבידתייהו אמר רב כהנא אמר רבי ברוקא מקבוץ גליות עד תחיית המתים כמה צרות כמה מלחמות יתעוררו על ישראל ואשרי הנמלט מהם דכתיב

קלט/ב

זהר

דיליה בההוא סטרא דאתדבק ביה ובגין כך עבד תבשילין סומקין עדשים תבשיל סומקא [דתבשילא] (ותבשילא) דא [מתבר חילא ותוקפא דדמא סומקא בגין לתברא תוקפיה וחיליה?² ובגין כך עבד ליה בחכמתא כההוא גוונא סומקא ועל ההוא תבשילא אודבן ליה לעבדא וזבין בכירותיה ליעקב ובההיא שעתא ידע יעקב דבגין שיעיר חד דיקרבון ישראל לגבי דרגא דיליה יתהפך לעבדא לבנוי ולא יקמרג לון ובכלא אזל יעקב לגביה דעשו בחכמה בגין ההוא דרגא חכים דעשו ולא יכיל לשלמא ואתכפיא ולא אסתאב (ביה)¹¹ ביתיה ואיהו יגין עליה

>חסר³ ומצאנו בס"א וז"ל ויאמר עשו אל יעקב הלעיטני נא מן האדום האדום הזה (בראשית כה ל) אמאי כתיב תרי זמני האדום אלא בגין דכל מה דאית ביה אדום כמה דאת אמר (שם כה) ויצא הראשון אדמוני ותבשילו

"נדחי ישראל יכנס", "והרופא לשבורי לב" אחרון על הכל.

שנינו, ארבעים שנה קודם קבוץ גליות לתחיית המתים, כמו שאמרנו "ויהי יצחק בן ארבעים שנה". ארבעים השנה הללו מה מעשיהם. אמר רב כהנא אמר רבי ברוקא, מקבוץ גליות עד תחיית המתים כמה צרות, כמה מלחמות יתעוררו על ישראל, ואשרי הנמלט מהם, שכתוב

שלו באותו צד שנדבק בו, לכן עשה תבשילים אדומים עדשים תבשיל אדום, שהתבשיל הזה שובר את הכח והחוזק של הדם האדום כדי לשבור את חזקו וכחו, ולכן עשה לו בחכמה כמו אותו הצבע האדום. ועל התבשיל ההוא נמכר לו לעבד ומכר בכורתו ליעקב, ובשעה ההיא ידע יעקב, שבשביל שעיר אחד שיקריבו ישראל לדרגה שלו, יתהפך לעבד לבניו ולא יקטרג להם. ובכל הלך יעקב עם עשו בחכמה, משום אותה הדרגה של עשו החכם, ולא יכל לשלוט, ונכנע ולא נטמא (בו) ביתו, והוא יגן עליו.

"וויאמר עשו אל יעקב הלעיטני נא מן האדום האדום הזה". למה כתוב פעמיים האדום, אלא משום שכל מה שיש בו, אדום, כמו שנאמר "ויצא הראשון אדמוני". ותבשילו אדום, שכתוב "מן האדום האדום הזה". וארצו אדומה, שכתוב "ארצה שעיר

¹ עי' ספר הדע"ה ח"ב דרוש ד' ענף טז סימן ה' [סט ע"ג] (לש"ו) טעם היותו מ' שנה הוא מאחר שיש ב' בנים וב' בנות העומדים במדרגת קלי' נוגה, וכל א' מהם נתקן ב' שנים. וקיבוץ גליות זה הוא גופא ביאת משיח (כללים ח"ב קלט ע"א). החומר של העולם יתחלף רק לאחר תחיית המתים (דע"ה ח"ב נז ע"ד).

² הענין הוא כי לפי מה שהיה עולה על הדעת כי בהשפעת החיצונים חלקם יגברו ויהיה להם אחיזה בקדושה וגבורה ומפני זה נסה יעקב בסוד התבשיל הזה שהוא אדום, תבשיל ודאי של עשו. כמו ששני שחקים שוחקים מן לצדיקים, שהם יסוד ומלכות, ומבשלים הזרע העליון. כן יש בחינה שבה מתבשל תבשיל לחיצונים, כי שמרי הקדרה נתונים להם האדום והשחור שסרה נחשתה. ובהיות השמרים האלו האדומים, ניתן לחיצונים, אדרבה הם פורשים מן הקדושה. ולזה נמצא בתבשיל הזה ב' מדות הפכיות, הא' אדום, והב' מתבר חילא ותוקפא דדמא מטעם זה, כי בהנתן להם חלק זה, הם נבדלים בחלקם, ואין להם אחיזה בתבשיל הקדוש. וזהו סוד ע' פרי החג שהיו ישראל מקריבים נותנים לע' שרים חלקם מהתבשיל העליון, ובזה מכניעים כחם, שלא ישלטו על ישראל ונבדלים מהקדושה. וע"ד זה נסה יעקב בערמה שהיה תבשיל אדום, ובראות עשו ושרו תבשיל מדתו, חשב להתגבר חילו ולהתחזק, ולפיכך אמר הלעיטני נא מן האדום כמדתו, ולא ידע כי אדרבה מכניע כח השר. והיינו ממש סוד שעיר עזאזל, שחשב סמאל היות לו לכבוד, ואדרבה מכניע כחו, ומתהפך לעבד. וזהו סוד ונשא השעיר עליו את כל עונותם וכו', וז"ש בההיא שעתא ידע יעקב סוד זה, כי אדרבה במקום שנראה שהיא תגבורת לו, הוא הכנעה אליו וביטול כחו, מהטעם שפי', והיינו ענין התוספתא, כי אם היות כל ענייניו אדומים מפלתו הוא בסוד האדום כדמסיק (אור יקר).

³ עי' אור יקר ש"ה סי' ג שזה תוספתא. נדפס בצידו כאן חסר וכתב אמר"ר הגאון ז"ל ותמצא בז"ח כג ע"ב (הגהות הגר"א).

בראשית

אדום דכתיב (שם ל) מן האדום האדום הזה וארעא דיליה אדומה דכתיב (שם לב ד) ארעה שעיר שדה אדום וגוברין דיליה אדומין דכתיב (שם לו מג) הוא עשו אבי אדום ומאן דזמין לאתפרעא מניה אדום דכתיב (שיר ה י) דודי צח ואדום ולבושיה אדום דכתיב (ישעיה סג ב) מדוע אדום ללבושך וכתיב (שם א) מי זה בא מאדום < א"ר יהודה וכן בלבן אתחזי הכי בנין דהא איהו חרשא הוה כמה דכתיב (בראשית ל כז) נחשתי ויברכני יהו"ה בגללך ואף על גב דיעקב אקרי גבר שלים > בנין כך הוה שלים < עם מאן דאצטריך ליה למיהך עמיה ברחמי הוה אזיל ועם מאן דאצטריך למיהך עמיה בדינא קשיא ובעקימו הוה אזיל בנין דתרי חולקי הוה ביה! ועליה כתיב (תהלים יח כז) עם חסיד תתחסד ועם עקש תתפתל עם חסיד בסטרא דחס"ד ועם עקש בסטרא דדינא קשיא כלא כדקא יאות

ויהי רעב בארץ מלבד הרעב הראשון וגו' (בראשית כו א) רבי יהודה פתח ואמר (תהלים יא ה) יהו"ה צדיק יבחן ורשע ואוהב חמס שנאה נפשו² כמה עובדוי דקב"ה מתתקנן³ וכל מה דאיהו עביד כלא על דינא וקשוט⁴ כמה דכתיב (דברים לב ד) הצור תמים פעלו כי כל דרכיו משפט אל אמונה ואין עול צדיק וישר הוא תא חזי לא דן קב"ה לאדם קדמאה עד דפקיד ליה לתועלתיה דלא יסטי לביה ורעותיה⁵ לארח אחרא בנין דלא יסתאב ואיהו לא אסתמר ועבר על פקודא דמאריה⁶ ולבתר כן דן ליה דינא

מדרש הנעלם

(דניאל יב א) ובעת ההיא ימלט עמך כל הנמצא כתוב בספר

שדה אדום". ואנשיו אדומים, שכתוב "הוא עשו אבי אדום". ומי שעתיד להיפרע ממנו אדום, שכתוב "דודי צח ואדום". ולבושו אדום, שכתוב "מדוע אדום ללבושך", וכתוב "מי זה בא מאדום".

אמר רבי יהודה, וכן בלבן נראה כן, משום שהרי הוא היה מכשף, ככתוב "נחשתי ויברכני ה' בגללך". ואף על גב שיעקב נקרא איש שלם, לכן היה שלם, עם מי שהצטרך לו ללכת עמו ברחמים היה הולך, ועם מי שהצטרך לו ללכת עמו בדין קשה ובעקמימות היה הולך, משום ששני חלקים היו בו, ועליו כתוב "עם חסיד תתחסד ועם עקש תתפתל". עם חסיד בצד החסד, ועם העקש בצד של הדין הקשה, הכל כראוי.

"ויהי רעב בארץ מלבד הרעב הראשון" וגו'. רבי יהודה פתח ואמר, "ה' צדיק יבחן ורשע ואוהב חמס שנאה נפשו". כמה מעשי הקדוש ברוך הוא מתוקנים, וכל מה שהוא עושה, הכל על הדין והאמת, ככתוב "הצור תמים פעלו כי כל דרכיו משפט אל אמונה ואין עול צדיק וישר הוא". בא וראה, לא דן הקדוש ברוך הוא את אדם הראשון עד שצוה אותו לתועלתו שלא יסטה לבו ורצונו לדרך אחרת כדי שלא יטמא. והוא לא נשמר, ועבר על מצות אדונו, ואחר כן דן אותו בדין.

"בעת ההיא ימלט עמך כל הנמצא כתוב בספר".

¹ הת"ת קו האמצעי כולל חו"ג ויעקב מרכבה אליו (אור יקר). קמו ע"א (הערת הזוהר).

² ר"ת נחש (הערת הזוהר).

³ כוונת הקדמה זו להודיע שכל אשר יעשה ה', שהוא הז"א, הכל מיוסד על מדת הרחמים, אעפ"י שתהיה הוראה לדין וגבורה, וכגון יסורי הצדיקים שיפרש אחר כך בפסוק שפתח, ה' צדיק יבחן, ולכן הקדים ואמר דעובדוי דקב"ה מתתקנן, שכל מדותיו רחמים חו"ג מיוחדים, מה שאין כן כשהעולם מתנהג בדרכי רחל לבדה שהיא צדק ודין מפחיד, וז"ש "וכל מה דאיהו עביד" וכו', ירצה להיות שמדותיו מתוקנות, לכן כל מה שהוא דוקא עושה הוא דין ואמת, כלומר לקיים העולם ולטובת הבריות ולא לעונש בתוקף וגבורות בצדק שיש בה דינים חזקים לאוקיד עלמא בשלהובוי. אבל הזעיר גבורותיו (ממותקות) [מתוקנות] וזהו הצור תמים פעלו, צור סודו זעיר וכו', וזהו כל דרכיו משפט, אין בכל מדותיו דין גמור אלא משפ"ט שהוא המעמיד ארץ (רמ"ז).

⁴ דינא מצד המלכות, וקשוט מצד הת"ת והיינו דין האמת, והיינו תמים פעלו מצד המלכות כי כל דרכיו משפט מצד הת"ת (אור יקר).

⁵ כדקא חזי ליה לפי עונו (אור יקר).

⁶ עי' לעיל גב ע"א ומש"כ שם בשם הדע"ה.

בראשית

רבי יהודה אמר מהכא (שם י) יתבררו ויתלבנו ויצרפו רבים רבי יצחק אמר מהכא (זכריה יג ט) וצרפתים כצורף את הכסף ובחנתים כבחון את הזהב ובאותם הימים יהיו ימים אשר יאמרו אין לי בהם חפץ ומשעה שיעברו הצרות עד תחיית המתים שנה. רב הונא אמר, בא וראה, "כי ארבעים שנה הלכו בני ישראל במדבר וגו' אשר לא שמעו בקול ה'", כדוגמא זו (הגוף) כאן. אמר רב יוסף, כל אלו אמרו דבר אחד. ולסוף ארבעים שנה, שהצרות יעברו והרשעים יכלו, יחיו המתים שוכני עפר. למה, משום שכתוב "לא תקום פעמים צרה", ודי להם במה שעברו. ומזמן תחיית המתים יתיישב העולם בישובו. זהו שכתוב "ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד".

רבי אלעזר בן ערך היה יושב, והיה מצטער בנפשו מאד. נכנס לפניו רבי יהושע. אמר לו, מראה האור של נר העולם למה חשוכים. אמר לו, מראה ופחד רב נכנס בי, שהרי אני רואה מה שהתעוררו חברינו בעלי הברייתא, ששורה עליהם רוח של קדושים, וההוא שהעירו שבששי יהיה גאולה, יפה. אבל אני רואה אריכות יתר על אותם שוכני עפר, שבאלף הששי לזמן ארבע מאות ושמונה שנים ממנו, יהיו עומדים כל שוכני עפר בקיומם. ולכן העירו חברינו על הפסוק שקרא להם בני חת, ח"ת, שיתעוררו לח"ת שנה, והיינו שכתוב "בשנת היובל הזאת תשובו איש אל אחוזתו". כשישתלם הזא"ת, שהוא חמשת אלפים וארבע מאות ושמונה, "תשובו איש אל אחוזתו", אל נשמתו, שהיא אחוזתו ונחלתו.

רבי אלעזר בן ערך היה יתיב והיה קא מצטער בנפשו טפי עאל לקמיה רבי יהושע אמר ליה חיוו >נהירו דבוצינא דעלמא למה חשוכן אמר ליה חיוו <ודחילו סני עאל בי דהא אנא חמי מה דאתערו חברנא מארי מתניתא דשראת עלייהו רוח קדישין וההוא דאתערו דבשתייתאי יהא פורקנא שפיר אבל אנא חמי אורכא יתירא על אינון דיירי עפרא דבאלף שתיתאי לזמן (שמות י א) ארבע מאות ותמניא [שנין] (שתין) מניה יהיו קיימין כל דיירי עפרא בקיומיהון ובגיני כך אתערו חברנא על פסוקא דקרא לון בני ח"ת ח"ת דיתערו לוח"ת שנה והיינו דכתיב (ויקרא כה יג) בשנת היובל הזאת תשובו איש אל אחוזתו כשישתלם הז"את שהוא חמשת אלפים וארבע מאות ותמניא תשובו איש אל אחוזתו (ו)אל נשמתו שהיא אחוזתו ונחלתו

(עוד) אמר רבי יהושע לא תקשי לך האי דהא תנינן שלש כתות הן של צדיקים גמורים ושל רשעים גמורים ושל בינונים

רבי יהודה אמר מכאן, "יתבררו ויתלבנו ויצרפו רבים". רבי יצחק אמר מכאן, "וצרפתים כצורף את הכסף ובחנתים כבחון את הזהב". ובאותם הימים יהיו ימים אשר יאמרו אין לי בהם חפץ. ומשעה שיעברו הצרות עד תחיית המתים ארבעים שנה. רב הונא אמר, בא וראה, "כי ארבעים שנה הלכו בני ישראל במדבר וגו' אשר לא שמעו בקול ה'", כדוגמא זו (הגוף) כאן. אמר רב יוסף, כל אלו אמרו דבר אחד. ולסוף ארבעים שנה, שהצרות יעברו והרשעים יכלו, יחיו המתים שוכני עפר. למה, משום שכתוב "לא תקום פעמים צרה", ודי להם במה שעברו. ומזמן תחיית המתים יתיישב העולם בישובו. זהו שכתוב "ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד".

רבי אלעזר בן ערך היה יושב, והיה מצטער בנפשו מאד. נכנס לפניו רבי יהושע. אמר לו, מראה האור של נר העולם למה חשוכים. אמר לו, מראה ופחד רב נכנס בי, שהרי אני רואה מה שהתעוררו חברינו בעלי הברייתא, ששורה עליהם רוח של קדושים, וההוא שהעירו שבששי יהיה גאולה, יפה. אבל אני רואה אריכות יתר על אותם שוכני עפר, שבאלף הששי לזמן ארבע מאות ושמונה שנים ממנו, יהיו עומדים כל שוכני עפר בקיומם. ולכן העירו חברינו על הפסוק שקרא להם בני חת, ח"ת, שיתעוררו לח"ת שנה, והיינו שכתוב "בשנת היובל הזאת תשובו איש אל אחוזתו". כשישתלם הזא"ת, שהוא חמשת אלפים וארבע מאות ושמונה, "תשובו איש אל אחוזתו", אל נשמתו, שהיא אחוזתו ונחלתו.

(עוד) אמר רבי יהושע, שזה לא היה לך קשה, שהרי שנינו, שלש כתות הן, של צדיקים גמורים, ושל רשעים גמורים, ושל בינונים.

קמ/א
זהר

בראשית

ועם כל דא לא דין ליה! כדקא הזי ליה ואוריך עמיה רוגזיה ואתקיים יומא חד² דאיהו אלף שנין בר אינון שבעים שנים³ דמסר ליה לדוד מלכא דלא הוו ליה מגרמיה כלום.

כגוונא דא לא דין ליה לבר נש כעובדוי בישין דאיהו עבד תדיר דאי הכי לא יכיל עלמא לאתקיימא אלא קודשא בריך הוא אריך רוגזיה עם צדיקיא ועם רשיעיא⁴ >יתיר מצדיקיא> עם רשיעיא בגין דיתובון בתיובתא שלימתא דיתקיימון בהאי עלמא ובעלמא דאתי כמה דכתיב (יחזקאל לג יא) חי אני נאם יהוה וגו' אם אחפוץ וגו' כי אם בשוב רשע מדרכו וחיה וחיה בעלמא דין וחיה בעלמא דאתי ועל דא אוריך רוגזיה לון תדיר או בגין דיפוק⁵ מנהון גזעא טבא בעלמא כמה דאפיק אברהם מתרח דאיהו גזעא טבא ושרשא וחולקא טבא לעלמא

אבל קודשא בריך הוא מדקדק עם צדיקיא תדיר בכל עובדין דאינון עבדין בגין דידע דלא יסטון לימינא ולשמאלא ובגין כך אבחיין לון לאו בגיניה דהא איהו ידע יצרא ותוקפא דמהימנותא דלהון אלא בגין לארמא רישיהון >בגינייהו< (בינייהו)

כגוונא דא עבד ליה לאברהם דכתיב (בראשית כב א) והאלהים נסה את אברהם מאי נסה הרמת נס כמה דאת אמר (ישעיה סב י) הרימו נס (ירמיה דו) שאו נס ארים דגלא דיליה בכל עלמא ואף על גב דהא אתמר⁶ בגין [דא]

ועם כל זה לא דין אותו כראוי לו, והאריך עמו את רוגזו והתקיים יום אחד שהוא אלף שנים, פרט לאותם שבעים שנים שמסר לדוד המלך, שלא היה לו מעצמו כלום.

כדוגמא זו, אינו דין את האדם כמעשיו הרעים שהוא עושה תמיד, שאם כך לא יכול העולם להתקיים, אלא הקדוש ברוך הוא מאריך רוגזו עם צדיקים, ועם רשעים יותר מהצדיקים. עם הרשעים כדי שישובו בתשובה שלימה, שיתקיימו בעולם הזה ובעולם הבא, ככתוב "חי אני נאם ה' וגו' אם אחפץ וגו' כי אם בשוב רשע מדרכו וחיה וחיה". וחיה בעולם הזה וחיה בעולם הבא. ועל כן מאריך להם את רוגזו תמיד, או כדי שיצא מהם גזע טוב בעולם כמו שהוציא את אברהם מתרח, שהוא גזע טוב ושורש וחלק טוב לעולם.

אבל הקדוש ברוך הוא מדקדק עם הצדיקים תמיד בכל המעשים שהם עושים, משום שהוא יודע שלא יסטו ימינה ושמאלה, ולכן בוחן אותם לא בשבילו, שהרי הוא יודע את היצר וכח האמונה שלהם, אלא כדי להרים ראשם בשבילם.

כדוגמא זו עשה לו לאברהם, שכתוב "והאלהים נסה את אברהם". מה זה "נסה", הרמת נס, כמו שנאמר "הרימו נס", "שאו נס", הרים דגלו בכל העולם. ואף על גב שזה נתבאר, בשביל זה הקדוש ברוך הוא הרים

¹ כי יום שנברא בו אדם הראשון ראש השנה היה ומן הדין היה שיעמיד העולם כולו לפניו לדין על כל ענייניו מה שיהיה משפט כל יצורי עולם, והקב"ה כדי לזכותו עכב דינו עד שציוה אותה המצוה כדי שישמור אותה ויעמידהו לדין ויזכהו על היותו רובא זכיות והוא לא כן עשה ונמצא בעת הדין רובא עונות, והמצוה היה "שלא יסטי לביה וכו'", שלא ימשך אחר הערלה כדי שלא יחרב עמה (אור יקר).

² עם היות שהקב"ה גזר כי ביום וכו' ואפשר בבקר או בחצות ועכ"ז נתקיים כל היום כי פי' הקב"ה דבריו ברחמים כל מה שאפשר ובזולת זה פירשו יומו של הקב"ה אלף שנה (אור יקר).

³ עיי' לעיל צא ע"ב ולקמן קסח ע"א וע"ב.

⁴ היינו צדיקים שגלוי לפניו שאם יכם על עונם ירפו ידיהם מעבודתם והשתא ניחא אמרו לקמיה אבל קב"ה מדקדק וכו' (אור יקר). לא נאמר אך אף אלא אפים שנים וכמשז"ל לצדיקים ולרשעים (מבוא שערים ש"ג ח"ב פ"א).

⁵ תימה ויצא הצדיק ההוא ע"י אחר צדיק כמוהו ואפשר לפרשו על א' מב' פנים או שהיה נמשך מסוד שלשלת הקדושה מאבות לבנים כענין חזקיהו מאחז ומנשה מחזקיהו שהוא שלשלת המלכות ואותם הנשמות משתלשלות על ידי ואי אפשר ע"י זולתם או מפני שגלוי לפניו עיקר טוהר מחשבת הרשע הזה בעת ההולדה היא מפני התנוצצות נשמתו בו בשעה ההיא עד שזוכה לשיתוף הנשמה הטהורה ההיא וזה זכות יספיקהו להחיותו בזה וע"י הבא ההוא (אור יקר).

⁶ ונמצא שלפי זה הנסיון הוא להורות לבני העולם מעלתו וע"ז אמר צדיק יבחן אומר ר"ש דרך אחרת שהוא להמאיק הגוף להשליט הנפש כדמפרש ואזיל ונמצא לפי זה בצדיקים ג' בחי' הא' שהקב"ה מאריך להם מפני שאינם יכולים לסבול יסורים. והב' שהם מדוכאים ביסורים להגביר נשמתם על גופם יותר, הג', להרים נסם לעין כל (אור יקר).

בראשית

(ד)קודשא בריך הוא [אמר רבי יוסף] ארים דגלא דאברהם בעיניהון דכלא הדא הוא דכתיב נסה את אברהם אוף הכי קב"ה בגין לארמא דגלא דצדיקיא איהו בחין לון לארמא רישייהו בכל עלמא

צדיק יבחן (תהלים יא ה) מאי טעמא אמר רבי שמעון¹ בגין דקודשא בריך הוא כד אתרעי בהו בצדיקיא מה כתיב (ישעיה נג י) ויהו"ה חפץ דכאו החלי ואוקמוה אבל בגין דרעותא דקודשא בריך הוא לא אתרעי אלא בנשמתא אבל בגופא לא דהא נשמתא איהי דמיא לנשמתא² <דלעילא> וגופא לאו איהו חזי לאתאחדא לעילא ואף על גב דדיוקנא דגופא ברזא עלאה³ מדרש הנעלם

צדיקים גמורים יקומון בקימה <של מתי> (שלמתי) ארץ ישראל מהיום כמה שנים שהם קודמים בתחלה בשנת הארבעים של קבוץ גליות והאחרונים כולם לזמן ארבע מאות ושמונה שנה לאלף הששי כדקאמרן מאן יזכה להאי ארכא מאן יתקיים בקיום דתיה בין האי זמנא ועל דא אצטעירנא בנפשאי אמר [ליה רבי] (לון) הא תנינן (בראשית א ג) יהי או"ר יהי ר"ז חזר ואמר בתשובה יתקדם כלא אמר רבי יהושע אי לאו דאמרת הכי <אחסמנא פומין> (סימנא שמין) למצפי פורקנא כל יומא דכתיב (ישעיה לג ו) חסן ישועות מהו ישועות אלו המצפים ישועות בכל יום

מאי הוא דעתוי דרבי אלעזר היינו דכתיב (דניאל יב ב) ורבים מישני אדמת עפר יקיצו משמע דכתיב מישני אלו הם הצדיקים הנקדמים בחייהם קודם זה וכמה שנים הם נקדמים רבי יהודה אומר מאתים ועשר⁴ שנים רבי יצחק אומר רד"י שנה⁵ דכתיב (במדבר כד יט) ויר"ד מיעקב

את דגלו של אברהם בעיני כולם. זהו שכתוב "נסה את אברהם". כמו כן כאן הקדוש ברוך הוא, כדי להרים את דגל הצדיקים, הוא בוחן אותם להרים את ראשם בכל העולם.

"צדיק יבחן". ולמה, אמר רבי שמעון, משום שהקדוש ברוך הוא, כשרוצה בצדיקים, מה כתוב, "וה' חפץ דכאו החלי", ובארוהו. אבל משום שרצונו של הקדוש ברוך הוא לא מתרצה אלא בנשמה, אבל בגוף לא, שהרי הנשמה דומה לנשמה של מעלה, והגוף אינו ראוי להאחז למעלה, ואף על גב שדמות הגוף היא בסוד עליון.

צדיקים גמורים יקומו בקימה של מתי ארץ ישראל, מהיום כמה שנים, שהם קודמים בתחלה בשנת הארבעים של קבוץ גליות. והאחרונים כולם לזמן ארבע מאות ושמונה שנה לאלף הששי, כמו שאמרנו. מי יזכה לאורך הזה, מי יתקיים בקיום דתו בין הזמן הזה, ועל כן אני מצטער בנפשי. אמר לו, רבי הנה שנינו, "יהי אור", יהי ר"ז. חזר ואמר, בתשובה יתקדם הכל. אמר רבי יהושע, אם לא שאמרת כך, חסמנו את הפיות לצפות לגאולה כל יום, שכתוב "חוסן ישועות". מהו "ישועות", אלו המצפים ישועות בכל יום.

מהי דעתו של רבי אלעזר, היינו מה שכתוב "ורבים מישני אדמת עפר יקיצו". ממשמע שכתוב "מישני", אלו הם הצדיקים הקודמים בחייהם קודם זה. וכמה שנים הם קודמים. רבי יהודה אומר, מאתים ועשר שנים. רבי יצחק אומר, רד"י שנה, שכתוב "ויר"ד מיעקב" וגו', יר"ד שנה נקדמים

¹ פי' ת"ק מפרש צדיק יבחן שמנסה אותם כאברהם בעקידה להרים ראשם ור"ש מפרש צדיק יבחן כייסורין להחליש גופם ולחזק נשמתם (מ"מ).

² פי' הנשמה של האדם דומה לאור פנימי שבתוך הכלים של כל פרצוף ופרצוף ואותו האור הוא נשמת הפרצוף. ואע"ג דדיוקנא דגופא ברזא עילאה פי' אע"פ שגם הגוף של אדם רומז לכלים של הפרצוף, שהם נקראים גוף הפרצוף אפ"ה אינו כמו הנשמה (מ"מ).

³ ואע"ג דגופא ברזא עילאה בסוד האידרא כל האברים רומזים באצילות עכ"ז מצד פחיתות החומר והרכבתו הוא אינו אחוז ברוחניות ועכ"ז הנפש דבקה בעצמות אחר הפטירה והשתא קיימנן בהיותו בחיים שיש אחיזה לחיצונים בבשר והיא הגורמת החטא (אור יקר).

⁴ עי' פרשת שמות י ע"א (לש"ו).

⁵ בג' הקלי' הטמאים ישנם ז"ת, וכל א' מהם כלול מ', סה"כ ר"י. ועם המוחין הם ד', לכן הם או ר"י או רי"ד (דע"ה ח"ב סט ע"ג).

בראשית

וגוי יר"ד שנה נקדמים הצדיקים לשאר כל אדם רב נחמן אמר לפי השיעור שנבלה בעפר אמר ליה רבי יוסי אם כן הרבה תחיות הווי אלא כל התחיות יהיו באותו הזמן והאי דאתמר בחזון (דניאל י א) ואמת הדבר וצבא גדול

ויהי רעב בארץ מלבד הרעב הראשון אשר היה בימי אברהם (בראשית כו א) רבי אבהו פתח ואמר (שיר א יב) עד שהמלך במסיבו נרדי נתן ריחו דתנינן ארבע תקופות וארבע זמנים משונים זו מזו יעברו הצדיקים לעתיד לבא האחד אותו זמן ישגא החכמה בעולם וישינו השנה מה שלא השיגו בזה העולם דתנינן אמר רבי פנחס השנת הצדיקים לעתיד לבא יותר ממלאכי השרת דכתיב (ישעיה יא ט) כמים לים מכסים <השני תתעסקון (חסר)>

קמ"ב

איהו

ותא חזי בזמנא דקב"ה אתרעי בנשמתיה דבר נש לאתהנאה <נ"א לאתנהרא> בה מחי לגופא בנין דתשלוט נשמתא דהא בעוד דנשמתא עם גופא נשמתא לא יכלא לשלטאה! וכד אתרע <נ"א אתבר> גופא נשמתא שלטא צדיק יבחן מאי צדיק יבחן כמה דאת אמר (ישעיה כח יז) אבן בחן הכי נמי צדיק יבחן אתקיף ליה כהאי אבן בחן דהיא פנת יקרת הכי נמי צדיק יבחן ורשע ואוהב חמס שנאה נפשו (תהלים יא ה) מאי שנאה נפשו ס"ד דקב"ה הוי¹² דנפשו שנאה² לההוא רשע אלא ההוא דרגא דכל נשמתין תליין ביה שנאה נפשו דההוא רשע דלא בעיא לה כלל לא בעיא לה [לא] בעלמא דין ולא בעלמא דאתי ובגין כך כתיב ורשע ואוהב חמס שנאה נפשו ודאי דבר אחר שנאה נפשו כמה דאת אמר (עמוס ו ח) נשבע אדני יהו"ה בנפשו³ ובגין כך צדיק יבחן

הצדיקים לשאר כל אדם. רב נחמן אמר, לפי השיעור שנבלה בעפר. אמר לו רבי יוסי, אם כן, הרבה תחיות יש, אלא כל התחיות יהיו באותו הזמן, וזה שנאמר בחזון "ואמת הדבר וצבא גדול".

"ויהי רעב בארץ מלבד הרעב הראשון אשר היה בימי אברהם". רבי אבהו פתח ואמר, "עד שהמלך במסיבו נרדי נתן ריחו". שנינו, ארבע תקופות וארבעה זמנים משונים זו מזו יעברו הצדיקים לעתיד לבא. האחד, אותו זמן ישגא החכמה בעולם וישנו השנה מה שלא השיגו בזה העולם, שנינו, אמר רבי פנחס, השנת הצדיקים לעתיד לבא יותר ממלאכי השרת, שכתוב "כמים לים מכסים", השני תתעסקו (חסר).

הוא

ובא וראה, בזמן שהקדוש ברוך הוא מרוצה מנשמת האדם להנות (להאיר) בה, הוא מכה את הגוף כדי שתשלוט הנשמה, שהרי בעוד הנשמה עם הגוף, הנשמה לא יכולה לשלוט, שכאשר יש חיסרון (נשבר) לגוף, הנשמה שולטת. "צדיק יבחן". מה זה "צדיק יבחן", כמו שנאמר "אבן בוחן", כך גם צדיק יבחן, מחזק אותו, כאבן בוחן הזו שהיא פינת יקרת, כך גם צדיק יבחן. "ורשע ואוהב חמס שנאה נפשו". מה זה "שנאה נפשו", התעלה על דעתך שהקדוש ברוך הוא הוא שנפשו שונאת את הרשע ההוא, אלא אותה דרגה שכל הנשמות תלויות בה, שנאה נפשו של הרשע ההוא שלא רוצה אותה כלל, לא רוצה אותה לא בעולם הזה ולא בעולם הבא, ולכן כתוב "ורשע ואוהב חמס שנאה נפשו", ודאי. דבר אחר, "שנאה נפשו", כמו שנאמר "נשבע אדני יהו"ה בנפשו", ולכן צדיק יבחן.

¹ כשהגוף הוא בחסרון וגריעות אזי הנשמה שולטת משא"כ להפך (ד"א).

² היינו נפשו של הקב"ה שהיא מואסת הרשע, זה אי אפשר מב' טעמים: א', דמשמע דנפשו שהיא המלכות מואסת אבל שאר המידות לא קאמר ועוד הרשע מואסת אבל נפש הרשע שמא אינה מואסת, לזה אמר אלא הפי' הנכון כי נפשו אהדר לנפש הרשע כ"ש הגוף והשתא אהדר המיאוס ממילא לההוא דרגא שכל נשמתין תליין ביה והיינו במלכות וגם בבינה וכ"ש שאר מידות אם ממקורה נמאסת כ"ש שאר המדרגות וז"ש ולא בעיא בה לא בעלמא דין מצד המלכות ולא בעלמא דאתי מצד הבינה כי מאחר שהשנאה חוזרת לנפש ממילא דהיינו שהיא נאסמת ממקורה (אור יקר). פי' וכי ז"א שהוא רחמים שונא לרשע ותירץ אלא ההוא דרגא וכו' שהיא המלכות (מ"מ).

³ פי' כפי פי' א' נפשו דקרא היא נפש הרשע ולד"א פי' נפשו היא המלכות שהיא נפש ו' (מ"מ).

בראשית

תא חזי כד ברא קב"ה לאדם פקיד ליה לאוטבא ליה יהב ליה חכמתא אסתלק בדרגוי לעילא¹ כד נחת לתתא חמא תיאובתא דיצר הרע ואתדבק ביה ואנשי כל מה דאסתכל¹³ ביקרא עלאה דמריה

אתא נח בקדמיתא כתיב (בראשית ו ט) נח איש צדיק תמים היה ולבית נחת לתתא וחמא חמרא תקיף דלא צליל מחד יומא² ואשתי מניה ואשתכר ואתגלי >כמה דכתיב (שם ט כא) וישת מן היין וישכר ויתגל בתוך אהלה<

אתא אברהם אסתלק בחכמתא ואסתכל ביקרא דמאריה לבתר (שם יב י) ויהי רעב בארץ וירד אברם מצרימה³ לגור שם כי כבד הרעב בארץ וגו' לבתר מה כתיב (שם יג א) ויעל אברם ממצרים הוא ואשתו וכל אשר לו ולוט עמו הנגבה, והתעלה לדרגתו הראשונה שהיתה בו בראשונה, ונכנס בשלום ויצא בשלום.

אתא יצחק מה כתיב (שם כו א) ויהי רעב בארץ מלבד הרעב הראשון וגו' ואזל יצחק⁴ ואסתלק מתמן לבתר בשלם וכלהו צדיקיא כלהו בחיזין לון קב"ה בגין לארמא רישייהו בעלמא דין ובעלמא דאתי⁵

וישאלו אנשי המקום לאשתו ויאמר אחותי היא (שם כו ז) כמה דאמר אברהם בגין דשכינתא הוה עמיה ועם אתתיה ובגין שכינתא קאמר דכתיב (משלי ז ד) אמור לחכמה אחותי את ועל דא אתתקף ואמר אחותי היא⁶ תו אברהם ויצחק הכי אתחזי⁷ דודאי בגין קרא דכתיב (שיר ה ב) אחותי רעיתי יונתי תמתי ובגין

בא וראה, כשברא הקדוש ברוך הוא את האדם, צוה אותו להיטיב לו. נתן לו חכמה, התעלה בדרגתו למעלה. כשירד למטה, ראה תשוקת היצר הרע ונדבק בו, ושכח כל מה שהתעלה (שהסתכל) בכבוד העליון של רבו. בא נח, בהתחלה כתוב "נח איש צדיק תמים היה", ואחר כך ירד למטה, וראה יין חזק שלא צלול, מיום אחד, ושתה ממנו והשתכר והתגלה, ככתוב "וישת מן היין וישכר ויתגל בתוך אהלה".

בא אברהם, התעלה בחכמה והסתכל בכבוד רבונו. אחר כך "ויהי רעב בארץ וירד אברם מצרימה לגור שם כי כבד הרעב בארץ" וגו'. מה כתוב אחר כך, "ויעל אברם ממצרים הוא ואשתו וכל אשר לו ולוט עמו הנגבה", והתעלה לדרגתו הראשונה שהיתה בו בראשונה, ונכנס בשלום ויצא בשלום.

בא יצחק, מה כתוב, "ויהי רעב בארץ מלבד הרעב הראשון" וגו', והלך יצחק והתעלה משם אחר כך בשלום. ואת כל הצדיקים הקדוש ברוך הוא בוחן כדי להרים את ראשם בעולם הזה ובעולם הבא.

"וישאלו אנשי המקום לאשתו ויאמר אחותי היא", כמו שאמר אברהם, משום ששכינה היתה עמו ועם אשתו, ובשביל השכינה הוא אמר, שכתוב "אמור לחכמה אחותי את", ועל כן התחזק ואמר אחותי היא. עוד, אברהם ויצחק כך ראוי, שודאי משום הפסוק שכתוב "אחותי רעיתי יונתי

¹ עלה במעלות הקצוות עד החכמה ששם הוא מקומו כנזכר בתקונים. ז"ח (נ"א). ועי' דברינו לעיל נב ע"א בשם הדע"ה.

² הענין כי היין הוא שפע הבינה בסוד הגבורה וכשהוא מששת ימי בראשית סוד ששה ספירות הוא משומר דהיינו שמורים וקשים למטה לחיצונים והוא למעלה כליל שמור ממגע גוי שאין הקלי' שולטות בשפע ההוא אמנם בהיותו בן יום א' דהיינו המלכות שמריו מעורבות בו והקליפות שולטים בו ומתנסך והוא משכר ואינו משמח בסוד השמחה (אור יקר).

³ אל ההיכלות הטומאה שהם למטה מא"י שהם המדרגות הקדושה דהיינו אל מקום שמרי היין (אור יקר).
⁴ עם היות שלא הודו לו עכ"ז נתקרב ועלה כי גרר מצירנית למצרים וסוד הרעב הוא חסרון השפע במלכות וכשהיו רואים כך היו יורדים להצטרף בכור החיצונים לטהר המלכות להשפיעה והיינו מבחן הצדיקים (אור יקר).

⁵ להרים ראש הצדיקים בעוה"ז ובעוה"ב (ד"א).

⁶ מלכות (אור יקר).

⁷ הענין שהמלכות היא אחות לחסד וגבורה ואשה לת"ת ולכך יעקב לא אמר אחותי כלל והטעם שהמלכות לה בחינה בחכמה ושם החסד והם אחיות חסד ומלכות וכן לה בחינה בבינה ושם הגבורה והם אחיות גבורה ומלכות ולכך משני בחי' אלו נקראת אחותי רעייתי אבל יעקב היה לעולם יעקב הת"ת והמלכות סוד דו פרצופין ולכך היא אשתו בכל המקומות בכתר וחכמה ובבינה ולזה לא נאמר ביעקב אחותי שהיא אשתו אמנם אברהם ויצחק מצד מדותיהם לא נשתמשו בה כאשר אלא כאחות ורעיה כדפי' (אור יקר).

בראשית

כך ודאי אתחזי לזן לומר אחותי היא ועל דא אתתקפו צדיקייא ביה בקב"ה

ויהי כי ארכו לו שם הימים וגו' (בראשית כו ח) את רבקה אשתו דייקא (נ"א) ודא שכינתא כמה דע"ז כתיב בה (שמות לב ז) ויקומו לצחק הכי נמי מצחק את) דא שכינתא¹ דהות עמה דרבקה דבר אחר וכי ס"ד דיצחק הוה משמש ערסיה ביממא דהא תנינן ישראל קדישין אינון ולא משמשי ערסיהו ביממא ויצחק דהוה קדיש הוה משמש ערסיה ביממא אלא ודאי אבימלך חכים הוה ואיהו אסתכל באצטגנינותא דיליה דאיהו חלון כתיב הכא בעד החלון² וכתיב התם (שופטים ה כח) בעד החלון נשקפה ותיכב אם סיסרא מה להלן באצטגנינותא אוף הכי נמי באצטגנינותא וחמא דלא הוה כמה דהוה אמר יצחק אלא ודאי איהו מצחק עמה ואיהי אתתיה וכדין (בראשית כו ט) ויקרא אבימלך ליצחק ויאמר וגו' רבי יוסי אמר יאות הוה אבימלך למעבד ליצחק כמה דעבד לאברהם³ בר דהא אוכה ליה קב"ה בקדמיתא

תא חזי כתיב (שם כ יא) כי אמרתי רק אין יראת אלהים במקום הזה אמר רבי אבא בגין כך אמר אחותי היא בגין לאתדבקא בשכינתא דכתיב (משלי ז ד) אמור לחכמה אחותי את מאי טעמא בגין דבהו לא <הוה> מהימנותא⁴ דאי מהימנותא אשתכח בינייהו לא הוה אצטריך אבל מגו דלא הוה בינייהו מהימנותא אמר הכי ובגין כך אמר כי אמרתי רק אין יראת אלהים קמא/א

במקום הזה אין יראת אלהים דא מהימנותא אמר רבי אלעזר בגין דלא שריא שכינתא לבר מארעא קדישא⁵ ועל דא אין יראת אלהים

תמתי", ולכן ודאי נראה להם לומר אחותי היא, ועל כן מתחזקים הצדיקים בקב"ה.

"ויהי כי ארכו לו שם הימים" וגו', "את רבקה אשתו", דוקא, (וזו השכינה, כמו שעבודה זרה כתוב בה "ויקומו לצחק", כך גם מצחק את) זו שכינה שהיתה עם רבקה. דבר אחר, וכי תעלה על דעתך שיצחק היה משמש מטתו ביום, שהרי שנינו, ישראל הם קדושים ולא משמשים מטתם ביום, ויצחק שהיה קדוש היה משמש מטתו ביום, אלא ודאי שאבימלך היה חכם, והוא הסתכל באיצטגנינותו שהוא חלון. כתוב כאן "בעד החלון", וכתוב שם "בעד החלון נשקפה ותיכב אם סיסרא", מה להלן באיצטגנינות אף כאן באיצטגנינות. וראה שלא היה כמו שיצחק היה אומר, אלא ודאי הוא מצחק עמה, והיא אשתו, ואז "ויקרא אבימלך ליצחק ויאמר" וגו'. רבי יוסי אמר, נאה היה לאבימלך לעשות ליצחק כמו שעשה לאברהם, רק שהקב"ה היה מוכיח אותו בראשונה.

בא וראה, כתוב "כי אמרתי רק אין יראת אלהים במקום הזה". אמר רבי אבא, לכן אמר אחותי היא, כדי להדבק בשכינה, שכתוב "אמור לחכמה אחותי את". ולמה, משום שבהם לא היתה אמונה, שאם נמצאה בהם אמונה, לא היה צריך. אבל מתוך שלא היתה ביניהם אמונה אמר כך, ולכן אמר "כי אמרתי רק אין יראת אלהים

במקום הזה", אין יראת אלהים, זו האמונה. אמר רבי אלעזר, משום שלא שורה השכינה מחוץ לארץ הקדושה, ועל זה

¹ פ' מצחק קאי ארבקה וריבוייא דאת קדריש שהשכינה היתה עם רבקה ומצחק כפשטיה וע"ז אמר ד"א וכי ס"ד דיצחק הוה משמש וכו' (מ"מ).

² בנוק' דתהומא רבא מסתכל החיצוני ביחוד הקדושה והיינו יצחק גבורה מצחק ומשמח את שהיא השכינה והיינו שהם יודעים חדושה של לבנה (אור יקר). הוא הנקב השמאל שביסוד שמשם נזונים הקלי' מצנור המותרות ונודע שפי היסוד נקרא חלון (רח"ו על זהר ח"ג קפד ע"ב).

³ כלומר נאות אליו לפי מדותיו הרעות (אור יקר).

⁴ ונתפחד שמא ילמד ממעשיהם לכך נתדבק בשכינה להתחזק באמונתו והענין כי בהיות השכינה תמיד דבקה אליו יתחזק הצדיק במעשיו והיא תלמדהו ותיסרהו (אור יקר).

⁵ תימא דבין מעשה אברהם בין מעשה יצחק באבימלך היה בגרר ואברהם אמר אין יראת ויצחק לא אמר, ואם חשבת גרר א"י לכולהו הוי ולפי האמת גרר מכלל א"י היה אלא שלא נכבשה. וי"ל כי בערך הכיבוש אינה א"י ולכן אברהם אמר אין יראת אלהים במקום הזה שאינה לא בכיבוש ראשון ולא בכיבוש שני ולכך ע"ש העתי דאינה א"י עם היות שהיא בכלל תחומי א"י מנחל מצרים ועד נהר פרת אמנם יצחק מצד הגבורה הכל כבוש לפניו ולכך אתתקף ביה בהימנותא ומתוך מדתו חמא דהא שכינתא וכו' מה שלא ראה אברהם (אור

בראשית

במקום הזה דלאו אתריה הוא ולא שריא הכא ויצחק אתתקף ביה במהימנותא דחמא דהא שכנינתא גו <אתתיה> (אתריה) שריא

ויצו אבימלך את כל העם לאמר הנוגע באיש הזה ובאשתו מות יומת (בראשית כו יא) תא חזי כמה אוריך להו קב"ה לרשיעיא בנין ההוא טיבו דעבד עם אבהן קמאי דהא בנין דא לא שלימו [ישראל] בהו <ישראל> עד לבתר דרין בתראין יאות עבד אבימלך דעבד טיבו עם יצחק¹⁴ דא"ל¹ (שם כ טו) הנה ארצי לפניך בטוב בעיניך שב רבי יהודה אמר חבל עליהו דרשיעיא דטיבותא דלהון לאו איהו שלימ תא חזי עפרון בקדמיתא אמר (שם כג יא) אדוני שמעני השדה נתתי לך והמערה אשר בו לך נתתיה וגו' ולביתר אמר ארץ ארבע מאות שקל כסף וגו' וכתוב (שם טז) וישקול אברהם לעפרון וגו' עובר לסוחר אוף הכא כתיב בקדמיתא הנה ארצי לפניך וגו' ולביתר אמר לו לך מעמנו כי עצמת ממנו מאד אמר ליה רבי אלעזר דא הוא טיבו דעבד עמיה דלא נסיב מדיליה אבימלך כלום ושדריה בכל ממוניה ולביתר אזל בתריה למגזר עמיה קיים

וא"ר אלעזר יאות² עבד יצחק דהא בנין דידע רזא דחכמתא³ <אשתדל> (חפר במקומם) וחפר בירא דמיינ בנין לאתתקפא במהימנותא כדקא יאות וכן אברהם אשתדל וחפר בירא דמיא (וכן יצחק) יעקב אשכח ליה מתתקן ויטיב עליה וכלהו אזלו בתריה ואשתדלו בנין לאתתקפא במהימנותא שלימתא כדקא יאות⁴ והשתא ישראל אתתקפו ביה ברזי דפקודי אורייתא

אין יראת אלהים במקום הזה, שזה לא מקומו ולא שורה כאן. ויצחק התחזק בו באמונה, שראה שהנה השכינה שורה בתוך אשתו.

"ויצו אבימלך את כל העם לאמר הנוגע באיש הזה ובאשתו מות יומת". בא וראה כמה הקדוש ברוך הוא מאריך להם לרשעים משום אותו החסד שעשה עם האבות הראשונים. שהרי משום זה לא שלטו בישראל עד לאחר דורות אחרונים, יפה עשה אבימלך שעשה חסד עם יצחק שאמר לו "הנה ארצי לפניך בטוב בעיניך שב". רבי יהודה אמר, חבל על הרשעים שחסד שלהם אינו שלם. בא וראה, עפרון אמר בהתחלה "אדוני שמעני השדה נתתי לך והמערה אשר בו לך נתתיה" וגו', ואחר כך אמר "ארץ ארבע מאות שקל כסף" וגו', וכתוב "וישקול אברהם לעפרון וגו' עובר לסוחר", אף כאן כתוב בראשונה "הנה ארצי לפניך" וגו', ואחר כך אמר לו "לך מעמנו כי עצמת ממנו מאד". אמר לו רבי אלעזר, זה החסד שעשה עמו, שלא לקח משל אבימלך כלום, ושלחו עם כל ממונו, ואחר כך הלך אחריו לכרות עמו ברית.

ואמר רבי אלעזר, יפה עשה יצחק, שהרי משום שידע את סוד החכמה, השתדל וחפר באר מים כדי להתחזק באמונה כראוי. כן אברהם השתדל וחפר באר מים, (וכן יצחק). יעקב מצא אותה מתוקנת וישב עליה, וכולם הלכו אחריו והשתדלו, כדי להתחזק באמונה השלמה כראוי. וכעת ישראל מתחזקים בו בסודות של מצוות התורה, כמו שכל יום ויום מתחזק אדם בציצית

יקר). ק' דמשמע שארץ פלשתים אינה בכלל ארץ ישראל וא"כ יצחק שהו אעולה תמימה למה יצחק לארץ פלשתים ו"ל כמ"ש רש"י (בראשית כו יב) עיי"ש ברא"ם וכו' וז"ש זוהר לבר מארעא קדישא ארץ ז' גוים ששם גילוי שכינה אבל גרר בינונית אינה כחול ואינה כעיקר ארץ ישראל (מ"מ). משמע דגרר היה חול וצ"ע על מה דדרז"ל אל תרד מצרימה שאתה עולה תמימה ואין חול כדאי כו' ו"ל דס"ד דיצחק הוה הכי דכן אמר כי אמרתי כו' ר"ל סברתי אבל האמת אינו כן אלא השכינה שריא גם כאן כי באמת לא"י יחשב. א"מ. תירוץ זה לא נהיר כלל ונעלם ממנו מ"ש רש"י והרא"ם שאינה חול ומיהו אינה כא"י עצמה. ועיי' יפ"ת ומנחת יהודה ודוק כי קצרת (מא"י) (נ"א).

¹ וכן לקמן כתיב בקדמיתא הנה ארצי לפניך הוא ט"ס וצ"ל הנוגע באיש הזה כי הנה ארצי לפניך נאמר לאברהם. הרמ"ז בספר יודעי בינה. והא עדיף מיש מגיהים אברהם כמבואר (מא"י) (נ"א).

² כמ"ש מעין גנים כו' מן לבנון והן אבהן וכמ"ש באר חפרוה כו' וסודן כמ"ש ל פי' חיי שרה בענין התפילות שעיקרן שתיים (יהל אור).

³ פי' ידע סוד הדעת שעיקרו יסוד אבא שבתוכו, והיינו רזא דחכמה, שידוע שמשם שורש יעקב שה"ס יבקע, כמ"ש כי יעקב בחר לו י"ה. ויצאו ממנו י"ב שבטים בסוד ו"ו שבשם, שהוא בדעת. ודעת אחר בינה, ולכן נפק מניה דיצחק שה"ס בינה, יעקב שה"ס הדעת, ולכן התפלל יצחק והמשך אור משני מזלות, שהם ממש שורשי הדעת, ומזל נוצר חסד האיר לו, ומזל ונקה לאשתו (מ"מ).

⁴ כצ"ל ומשמע דתפילין וציצית הם כנגד בארות שחפרו האבות. א"מ (נ"א).

בראשית

<כגון> (בגין) דכל יומא¹ ויומא אתתקף בר נש בעיצית² דאיהו מצוה ובר נש אתעטף ביה הכי נמי בתפלי דמנח ארישיה וברדועיה דאינון רזא עלאה כדקא חזי בגין דקב"ה אשתכח ביה כבר נש דאתעטר ביה בתפלו ואתעטף בעיצית וכלא רזא דמהימנותא עלאה ועל דא מאן דלא אתעטף בהאי ולא אתעטר לאתתקפא בתפלי בכל יומא דמי ליה דלא שריא עמיה מהימנותא ואתעדי מניה דחילו דמאריה וצלותיה לאו צלותא כדקא יאות ובגין כך אבהן <הו מתתקפי> (היו מתחזקים) גו מהימנותא עלאה בגין <ד> בירא עלאה דרזא דמהימנותא שלימתא <שריא ביה> (בירא)

ויעתק משם ויחפור באר אחרת וגו' (שם כו כב) רבי חייא פתח³ ואמר (ישעיה נח יא) ונחך יהו"ה תמיד והשביע בצחצחות נפשך ועצמותיך יחליץ וגו' האי קרא אוקמוה ואתמר אבל בהאי קרא ביה אתתקפו מארי מהימנותא⁴ דאבטח לון לעלמא דאתי ונחך יהו"ה תמיד בהאי עלמא ובעלמא דאתי⁵ ונחך יהו"ה כיון דאמר ונחך יהו"ה אמאי תמיד אלא דא תמיד דבין הערבים דאיהו אתתקף תחות דרועיה דיצחק⁶ ודא הוא חולקא לעלמא דאתי⁷ מנלן מדוד דכתיב (תהלים כג ג) ינחני במעגלי צדק למען שמו

והשביע בצחצחות נפשך דא אספקלריא דנהרא⁸ דכל נשמתין אתהנן לאסתכלא

שהיא מצוה ואדם מתעטף בה, כך גם בתפילין שמניח על ראשו ובזרועו שהוא סוד עליון כראוי, משום שהקדוש ברוך הוא נמצא באדם שמתעטר בו בתפילין ומתעטף בעיצית, והכל סוד האמונה העליונה. ועל כן, מי שלא מתעטף בזה ולא מתעטר להתחזק בתפילין בכל יום, דומה לו שאין שורה עמו האמונה, וסר ממנו פחד רבוננו, ותפלתו אינה תפלה כראוי. ולכן היו האבות מתחזקים בתוך האמונה העליונה, משום שבאר העליונה של סוד האמונה השלמה שורה בו.

"ויעתק משם ויחפור באר אחרת" וגו'. רבי חייא פתח ואמר, "ונחך ה' תמיד והשביע בצחצחות נפשך ועצמותיך יחליץ" וגו', הפסוק הזה בארוהו ונתבאר. אבל בפסוק הזה בו החזיקו בעלי האמונה שהבטיח להם לעולם הבא, "ונחך ה' תמיד" בעולם הזה ובעולם הבא. "ונחך ה'", כיון שאמר ונחך ה', למה תמיד, אלא זה התמיד של בין הערבים שהוא התחזק תחת זרועו של יצחק, וזהו החלק לעולם הבא. מנין לנו, מדוד, שכתוב "ינחני במעגלי צדק למען שמו".

"והשביע בצחצחות נפשך", זו האספקלריה המאירה שכל הנשמות נהנות

¹ כמ"ש והוכן בחד כו' ובזרוע עוזו, ואח"כ קורין ק"ש, שמע ישראל, ואברהם פתח המעין, וזה נשאר ולא סתמוה אלא הבאר, עד שחפר יצחק ויעקב יתיב עלה (יהל אור).

² פי' ה"ס אור מקיף כמ"ש הרב ז"ל, ה"נ בתפילין שהם המוחין פנימיים דז"א ויוצאים בסוד התפילין (מ"מ).

³ אמר זה כאן שר"ל כי הבארות הן נגד ג' בהמ"ק, ורחובות הוא לע"ל, וז"ש לקמן ויקרא שמה רחובות רמז דזמינין בנוי למפלח כו' והן בג' דרגין ונגד ז"נ יש אחיזה וקטרוג, לכן נחרבו שניהם. משא"כ רחובות, ולא רבו עוד, והן ג' דרגין דאלקים דרגא ויעל משם באר שבע ויחפרו עבדי כו' ושם הוא לשעה משכן שילה והוא אלקי' דכורסייא (יהל אור). עי' זהר הרקיע בריש הפרשה. ענין בארות של יצחק – דע כי קלי' נוגה היא סובבת הקדושה בסוד עור שעל גבי הבשר וכשמתגבר' ע"י ג' קלי' אחרים הסובבים להם והמפתים אותה חוטפות נשמות קדושות מבחי' הבשר שהוא החשמ"ל ומוציאה לקלי', ואלו הם נפשות העשוקים בסוד טיקלא שהוא נגה כנזכר בסבא דמשפטים. ואברהם היה מוציאם ומקרבן לקדושה וז"ש בסבא אברהם קדי' לגיורין, ובאלו נפשות מתלבשין נפשות ורוחות הצדיקים בג"ע, וכו' (זהר הרקיע).

⁴ חסידים אנשי אמונה מתחזקים בזה הפסוק שהבטיח' לעוה"ב כאומרו ונחך ה' תמיד (ד"א).

⁵ פושטו בב' עולמות, וכפי הסוד אמאי תמיד ותירץ אלא דא תמיד דבין הערבים שהיא המלכות ונשמת האדם עולה שם בסוד מ"ן ונצרתת ביסוד דנוק' וזהו ונחך ה' תמיד (מ"מ).

⁶ פי' שהמלכות היא תחת הגבורות ושם מתחזקת ומאירה (מ"מ).

⁷ פירוש מ' נק' חלק לעוה"ב בינה שהיא שכינתא תתאה חלק משכינתא עלאה כי היא מילוי של ה' ראשונה ה' אחרת. וז"ש שנקראת השכינה חק"ל תפוחים בהיפוך חלק. א"מ. ובשער מאמרי רז"ל להאר"י זצ"ל תמצא פירוש כל ישראל יש להם חלק לעוה"ב שבצירוף נעשה מ"ן לאו"א עש"ב (מא"ן) (נ"א).

⁸ פי' מתוך המלכות יזכו הנשמות להארת ז"א ולעולם הם במ' (מ"מ).

בראשית

ולאתענגא בנווה ועצמותיך יחליץ האי קרא לאו רישיה סופיה אי נשמתיא דצדיקא סלקא לעילא [נ"א אתהני בעדונא דא דלעילא] מאי ועצמותיך יחליץ אלא הא אוקמוה דא תחיית המתים דזמין קב"ה לאחייא מתיא ולא תקנא לון לגרמוי דבר נש למהוי כקדמיתא בגופא שלים ונשמתיא אתוספא נהורא גו אספקלריאה דנהרא לאתנהרא <עם> גופא לקיימא שלים כדקא הזי ובגין כך כתיב (ישעיה נח יא) והיית כגן רוה מאי כגן רוה (רוה) דלא פסקו מימיו עלאין לעלם ולעלמי עלמין! והאי (גופא) [גנתא] אתשקי מניה ואתרוי מניה תדיר

קמא/ב

וכמוצא מים דא ההוא נהר² דנגיד ונפיק <מעדן> ולא פסקין מימיו לעלמין תא הזי בירא דמיין נבעין האי איהו רזא עלאה כגו רזא דמהימנותא בירא דאית ביה מוצא מים ואיהו בירא דאתמליא מההוא מוצא מים ואינן תריין דרגין דאינן חד דכר ונוקבא כחדא כדקא יאות ותא הזי ההוא מוצא מים וההוא בירא אינן חד ואקרי בלא³ באר [דהא] (דא) ההוא מקורא דעייל ולא פסיק לעלמין ובירא אתמלי ומאן דאסתכל בבירא דא אסתכל ברזא עלאה דמהימנותא ודא הוא סימנא דאבהן דמשתדלי לחפור בירא דמיא גו רזא עלאה ולית לאפרשא בין מקורא ובירא וכלא חד

ויקרא שמה רחובות (בראשית כו כב) רמיז דזמינן בנוי למפלה ולא תקנא האי בירא כדקא הזי ברזא דקרבינן ועלוון כגוונא דא (שם ב טו) ויניחהו בגן עדן לעבדה ולשמרה אלן קרבינן ועלוון ובגין דא יתפשטון מבועוי לכל סטריין כמה דאת אמר (משלי ה טז) ויפוצו מעינותיך חוצה ברחובות פלגי מים ובגין כך ויקרא שמה רחובות

להסתכל ולהתענג בתוכה. "ועצמתך יחליץ", הפסוק הזה אין ראשו סופו, אם נשמתיא של הצדיק (עולה למעלה, נ"א נהנית בעידון של מעלה), מה זה "ועצמותיך יחליץ", אלא הנה פרשוה, זו תחיית המתים, שעתיד הקדוש ברוך הוא להחיות את המתים ולתקן את עצמות האדם שיהיו כבראשונה בגוף שלם, והנשמה מוסיפה אור בתוך האספקלריה המאירה שתאיר עם הגוף לברית שלם כראוי. ולכן כתוב "והיית כגן רוה". מה זה "כגן רוה", שלא פסקו מימיו העליונים לעולם ולעולמי עולמים. והגן (והגוף) הזה נשקה ממנו ומתרוה ממנו תמיד.

"וכמוצא מים", זה הנהר ההוא ששופע ויוצא מעדן, ולא פוסקים מימיו לעולמים.

בא וראה, באר של מים נובעים זהו סוד עליון בתוך סוד האמונה, באר שיש בה מוצא מים, והיא באר שמתמלאת ממוצא המים ההוא, והם שתי דרגות שהן אחת, זכר ונקבה יחד כראוי. ובא וראה, אותו מוצא מים ואותה באר הם אחד, והכל נקרא באר, שהרי אותו המקור שנכנס ולא פוסק לעולמים, והבאר מתמלאת. ומי שמסתכל בבאר הזו, מסתכל בסוד העליון של האמונה, וזהו סימן האבות, שמשתדלים לחפור באר מים בתוך סוד עליון, ואין להפריד בין המקור והבאר, והכל אחד.

"ויקרא שמה רחובות", רמז שעתידים בניו לעבוד ולתקן את הבאר הזו כראוי בסוד הקרבנות והעולות. כדוגמא זו, "וינחהו בגן עדן לעבדה ולשמרה", אלו הקרבנות והעולות, ומשום זה יתפשטו מעינותיו לכל הצדדים, כמו שנאמר "ויפוצו מעינותיך חוצה ברחובות פלגי מים", ולכן "ויקרא שמה רחובות".

¹ פי' כגון שהיא המלכות שהיא רוה מיסוד ז"א דלא פסיק מימיו (מ"מ).

² פי' יסוד דז"א, ושיעור הכתוב והיית וכו', שהנשמה תהיה מאירה כגן שהוא המלכות, וכמוצא, שהוא היסוד מקורא דעייל ולא פסיק לעלמין. קשה איך אמר שהיסוד עייל ולא פסיק, והלא יש זמן דההוא גנא לא עייל בגנתיה. וי"ל דמ"ש דהא ההוא מקורא, הוא ההוא רוחא דשדי בגוה, ששורשו מיסוד ז"א כמ"ש האריז"ל, ואיהו לא פסיק לעלמין מהמלכות, שאחר החרבן ההוא רוחא הוא שמזדווג עם המלכות בסוד יבעלוך בניך, דההוא רוחא הוא שורש י"ב שבטים, ורמז יבעלוך בניך ר"ת י"ב (מ"מ).

³ פירוש בהצטרף גבו' לת"ת להאירה ברחמים היינו אלקים הוי"ה ובקבלה זו יצטרף יסוד למ' דהיינו הוי"ה ואדני' כי יסוד נקרא הוי"ה משך הוי"ו כנודע הרי לפניך יחוד שלם הוי"ה אלקים הוי"ה אד' בגימטריא בא"ר. א"מ (נ"א).

בראשית

רבי שמעון פתח ואמר (שם א כ) חכמות בחוץ תרונה ברחובות תתן קולה האי קרא איהו רזא עלאה מאי חכמות אלין חכמה עלאה וחכמתא זעירא² דאתכלילת [בה בעלמא] (בעלאה) ושריא בה³ בחוץ תרונה תא חזי חכמה עלאה איהי סתימא דכל סתימין ולא אתידע⁴ ולא איהי באתגליא כמה דאת אמר (איוב כח יג) לא ידע אנוש ערכה וגו' כד אתפשטת לאתנהרא אתנהרא ברזא דעלמא דאתי ועלמא דאתי אתברי מניה [כד]תנן [עלמא דאתי אתברי ביו"ד ואתכסיא האי] חכמה תמן⁵ ואינון חד בזמנא דאתעתד >נ"א דאתעטר נ"א דאתעבד< כלא ברזא דעלמא דאתי כדקאמרן

כדין הוא חדוה לאתנהרא וכלא בחשאי דלא אשתמע לבר (נש) לעלמין תו בעיא לאתפשטא⁶ ונפיק⁷ מהאי אתר אשא ומיא ורוחא כמה דאתמר⁸ ואתעביד חד קלא דנפקא לבר ואשתמע כמה דאתמר כדין מתמן ולהלן איהו חוץ דהא לנו בחשאי איהו דלא אשתמע לעלמין השתא דאשתמע רזא אקרי חוץ מכאן בעי בר נש לאתקנא בעבידתיה⁹ ולשאלא ברחובות מאן רחובות דא ההוא רקיעא דביה כל ככביא דנהרין ואיהו מבוועא דמימיו לא פסקין כמה

רבי שמעון פתח ואמר, "חכמות בחוץ תרנה ברחובות תתן קולה". הפסוק הזה הוא סוד עליון. מה זה "חכמות", אלו החכמה העליונה והחכמה הקטנה שנכללת בעליונה ושורה בה, "בחוץ תרונה". בא וראה, החכמה העליונה היא סתומה של כל הסתומים, ולא נודעת ואינה בגלוי, כמו שנאמר "לא ידע אנוש ערכה" וגו'. כשמתפשטת להאיר, מאירה בסוד העולם הבא, והעולם הבא נברא ממנה, כפי ששינוי העולם הבא נברא ביו"ד, והחכמה הזו נכסית שם, והם אחד בזמן שעתיד (שמתעטר, נ"א שנעשה) הכל [להיות] בסוד של העולם הבא, כפי שאמרנו.

אז היא [יש] שמחה להיות מאירה, והכל בחשאי, שלא נשמע בחוץ לעולמים. עוד רוצה להתפשט, ויוצאים מן המקום הזה אש ומים ורוח, כמו שנתבאר, ונעשים קול אחד שיוצא בחוץ ונשמע, כמו שנתבאר. אז משם ולהלן הוא חוץ. הרי בפנים הוא בחשאי, שלא נשמע לעולמים, עכשיו שנשמע הסוד נקרא בחוץ. מכאן שאדם צריך לתקן את מעשיו ולבקש. "ברחובות", מי הרחובות, זה הרקיע ההוא שבו מאירים כל הכוכבים, והוא המעיין שאין מימיו פוסקים, כמו שנאמר "ונהר יצא מעדן

¹ ר"ל כי הם בנה"ם שהיא כנגדם דרגין דנוק' והן כסדר ולכן עשק ושטנה ידוע בכף ירכו ורחובות כמש"ו דא רקיע כו' ורביעית בבאר שבע ויקרא אותה כו' (יהל אור).

² פשט הלשון חכמה עילאה אבא וחכמה זעירא מלכות שנכללת באבא, ומשם גמר תיקונה בסוד אבא יסד ברתא. ופי' הרב שהמלכות היא מהחזה ולמטה, ששם נשלם יסוד דאימא, ויסוד דאבא מגולה ומשם מאירה וזהו אבא יסד ברתא, ולכך אמר וחכמתא זעירא דאתכלילת בה בעילאה (מ"מ).

³ פי' שהמלכות שורה בחכמה ושם מקום מנוחתה שישוד דאבא מתפשט מהחזה דז"א עד עט"י דז"א ושם היא קומת המלכות נמצא שהמלכות שורה וחונה במקום יסוד דאבא ומשם הארתה (מ"מ).

⁴ פי' אבא ושאר הלשון מובן. ואם נעמיק לפי הקדמות האריז"ל נדקדק ששבח זה סתימא דכל סתימין כו' נאמר בכמה דוכתי בזהר על א"א והוא הנקרא סתימא דכל סתימין כמ"ש הרב ז"ל לכן נפרש מ"ש אלן חכמה עילאה וחכמה זעירא כמש"כ באד"ר חכמתו בחוץ תרונה כד נגיד ממוחא סתימא דא"א למוחא דז"א באינון נימין כאלו מתחברן לבר תרין מוחין ואתעביד חד מוחא עכ"ל. ופירושו הוא כשנמשכת הארת חכמה סתימא דא"א לחכמה דז"א ע"י הנימין דא"א, אזי נתחברו ב' המוחין בז"א ונעשה מוח א', וז"ש כאלו מתחברן לבר תרין מוחין, שהז"א נקרא לבר, לפי שהוא מלביש לא"א וכו' (מ"מ).

⁵ פי' כמ"ש הרב שם שחמשה גבורות באים מגבורה דעתיק שבתוך חכמה דא"א לאימא ונעלמים בה (מ"מ).

⁶ והן ז' קולות ג' בחוץ לגרון ועדיין במצר וג' ברחובות חוץ לפה דרגין דאתגלייא וא' בת קול אור חוזר, וז"ש תבונה תתן קולה, והן נגד ב' דרגין דסתימו חו"ב הנסתרות לה' אלקינו, וה' אלקינו ידוע. והנגלות ג"כ שתיים, לנו ולבנינו, ור"ל כל בניך וכו' וז"ש, ותמן תתן קולה עלאה כו', כי כולל שם הכל כי כל כו' (יהל אור).

⁷ פי' חכמה סתימא הנזכר שנתפשטה עד אימא ורצתה עוד להתפשט ולהוציא ז"א, וכדי להבין זה צריכים אנו למ"ש הרב בדרוש עיבור ויניקה, וז"ל כי שורש ז"א הוא ממ"ה דמוחא סתימא, לפי שיש בה ד' שמות עסמ"ב, וז"ש הזהר תובעייא לאתפשטה ונפיק מהאי אתר אשא ורוחא ומיאי (מ"מ).

⁸ עד ע"א (הערת הזוהר).

⁹ פקודי רבו ע"א (הערת הזוהר).

בראשית

דאת אמר (בראשית ב י) ונהר יוצא מעדן להשקות את הגן ואיהו רחובות ותמן תתן קולה עלאה ותתאה וכלא חד ובגין דא אמר² שלמה (משלי כז כז) הכן בחוץ מלאכתך ועתדה בשדה לך וגו' הכן בחוץ כמה דאתמר [דכתיב] (וכתיב) (שם א כ) בחוץ תרונה דהא מכאן קיימא עבידא לאתתקנא ומלה לשאלא דכתיב (דברים ד לב) כי שאל נא לימים ראשונים וגו' ולמקצה השמים ועד קצה השמים ועתדה בשדה לך דא שדה אשר ברכו יהוה (בראשית כז כז)

ובתר דינדע בר נש רזא דחכמתא ויתקין גרמיה בה מה כתיב (משלי כז כז) אחר ובנית ביתך דא נשמתא דבר נש בגופיה דיתתקן ויתעביד גבר שלים ועל דא כד חפר יצחק ועבד בירא בשלם³ לההוא שלם⁵⁴ >נ"א למהוי שלים< קרי⁶ ליה רחובות וכלא כדקא יאות זכאין אינון צדיקאי דעובדיהו⁷ לגבי קב"ה לקיימא עלמא דכתיב (שם ב כא) כי ישרים ישכנו ארץ ישכינו ארץ והא אוקמוה

ויהי כי זקן יצחק (בראשית כז א) אמר רבי שמעון כתיב (שם א ה) ויקרא אלהים לאור יום ולחשך קרא לילה האי קרא⁸ אוקמוה ואתמר אבל תא חזי כל עובדוי דקב"ה כלהו אינון מלין דקשוט וכלא ברזא עלאה וכל מלוי דאורייתא כלהו מלי מהימנותא ורזין עלאין כדקא יאות ותא חזי לא זכה יצחק כאברהם דלא סמו עינוי ולא כהו אבל רזא עלאה איהו הכא רזא דמהימנותא כמה דאתמר דכתיב ויקרא אלהים לאור יום דא אברהם דאיהו נהורא דיממא ונהורא דיליה⁹ אזיל ונהיר ואתתקף בתקונא

קמב/א

להשקות את הגן, והוא רחובות, ושם תתן קולה עליונה ותחתונה, והכל אחד. ומשום זה אמר שלמה, "הכן בחוץ מלאכתך ועתדה בשדה לך" וגו', "הכן בחוץ" כמו שנאמר, שכתוב "בחוץ תרונה", שהרי מכאן עומד המעשה לתקן ודבר לשאלה, שכתוב "כי שאל נא לימים ראשונים וגו', ולמקצה השמים ועד קצה השמים". "ועתדה בשדה לך", זו השדה אשר ברכו ה'.

ואחר שידע האדם את סוד החכמה ויתקין את עצמו בה, מה כתוב "אחר ובנית ביתך", זו הנשמה של אדם בגופו, שיתקן ויעשה איש שלם. ועל כן, כשחפר יצחק ועשה באר שלום, לאותו השלום (שיהיה שלם) קרא לו רחובות, והכל כראוי. אשרי הצדיקים שמעשיהם לקב"ה לקיים את העולם, שכתוב "כי ישרים ישכנו ארץ" ישכינו ארץ, והרי פרשוה.

"ויהי כי זקן יצחק". אמר רבי שמעון, כתוב "ויקרא אלהים לאור יום ולחשך קרא לילה", הפסוק הזה בארוהו ונתבאר. אבל בא וראה, כל מעשי הקדוש ברוך הוא, כולם הם דברי אמת, והכל בסוד עליון. וכל דברי התורה כולם דברי אמונה וסודות עליונים כראוי. ובא וראה, לא זכה יצחק כמו אברהם, שלא סמו עינוי ולא כהו. אבל כאן הוא סוד עליון, סוד האמונה, כמו שנתבאר, שכתוב "ויקרא אלהים לאור יום", זה אברהם, שהוא אור היום, ואורו הולך ומאיר ומתחזק בתקון

¹ כי סוד העבודה והתיקון הוא בז"א שממשיך לו מוחין דאר"א וממנו למלכות (מ"מ).

² ר"ל בנפש ורוח בז"נ ואח"כ בנשמתא ובנית וכו' (יהל אור).

³ פירוש שהיה שלום ולא רבו עליה והרמז שלמעלה שלום במ' ואין שופ"ר (נ"א).

⁴ שהג' הוא בדרגא דשלום ולכן לא רבו כו' וקראו רחובות (יהל אור).

⁵ שלא קרא שם הבאר רחובות אלא כוון לקרות שם השלום הדבוק בו דהיינו היסוד שהוא מבוע דבירא רחובות ור"ש חולק על ת"ק דהוה ס"ל שהבאר בעצמו קרא רחובות ואמר דליתא שהיסוד נקרא רחובות וליסוד קרא יצחק רחובות (נ"א).

⁶ פי' שעיקר השלום ביסוד אימא הנק' רחובות (מ"מ).

⁷ דוגמת יצחק חופר בארות מענייני העה"ז וכוונתו לקיימא עלמא להעמיד היסוד הנקרא קיימא דעלמא וז"א ישכנו ארץ פירוש ישכנו היסוד בארץ מ' לתת לה קיום והעמדה ובכל המעשים צריך ליחד הצדיק דוגמת אבותינו הקדושים וז"ס וכל מעשיך יהיו לשם שמים ליחדא שם שהוא מ' שם שמים ת"ת (נ"א).

⁸ במדרש רז"ל ותאמר בין חבריא עד"ה בפנים אחרים (נ"א).

⁹ פירוש שהת"ת שהוא ו"ק ו' ימים החסד מאיר בהם עד היסוד ששם הוא מתנוצץ היום ומשם ואילך לילה מ'. ז"ח (נ"א).

בראשית

דיומא ובגין כך מה כתיב (בראשית כד א) ואברהם זקן בא בימים באינון נהורין דנהרין ואיהו סיב (ונהיר) כדין אזיל ונהיר כמה דאת אמר (משלי ד יח) הולך ואור עד נכון היום¹ ובגין כך (בראשית א ה) ויקרא אלהים לאור יום ולחשך קרא לילה דא יצחק דאיהו חשך ואיהו אזיל לקבלא ליליא בגויה ובגין כך איהו כד סיב מה כתיב (שם כז א) ויהי כי זקן יצחק ותכהין עיניו מראות הכי הוא ודאי דבעא לאתחשכא ולא תדבקא (בחשך) בדרגיה כדקא יאות²

אתא רבי אלעזר בריה ונשק ידוי א"ל שפיר אברהם נהיר מסטרא דדרגא דיליה יצחק אתחשך מסטרא דדרגא דיליה יעקב אמאי דכתיב (שם מח י) ועיני ישראל כבדו מזקן א"ל הכי הוא ודאי כבדו כתיב ולא כהו מזקן כתיב ולא מזקנו אלא מזקן מזקן דיצחק מההוא סטרא כבדו לא יוכל לראות לאסתכלא כדקא חזי אבל לא כהו אבל יצחק כהו ודאי מכל וכל ואתעביד חשך דהא כדין אתאחיד ביה לילה ואתקיים ולחשך קרא לילה

ויקרא את עשו בנו הגדול (שם כז א) דאתכלל מסטריה דדינא קשיא³ ויאמר הנה נא זקנתי לא ידעתי יום מותי (שם ב) רבי אלעזר פתח ואמר (תהלים פד ו) אשרי אדם עוז לו בך וגו' זכאה בר נש דאתתקף ביה בקב"ה וישוי תוקפיה ביה⁴

היום. ולכן מה כתוב, "ואברהם זקן בא בימים", באותם האורות שמאירים. והוא זקן, (ומאיר), אז הולך ומאיר כמו שנאמר "הולך ואור עד נכון היום", ולכן "ויקרא אלהים לאור יום". "ולחשך קרא לילה", זה יצחק, שהוא חושך, והוא הלך לקבל לתוכו את הלילה. ולכן כשהוא זקן מה כתוב, "ויהי כי זקן יצחק ותכהנה עיניו מראות", כך זה ודאי, שרצה להחשך ולהדבק (בחושך) בדרגתו כראוי.

בא רבי אלעזר בנו ונשק ידיו. אמר לו, יפה, אברהם מאיר מצד של דרגתו, יצחק נחשך מהצד של דרגתו, ויעקב למה, שכתוב "ועיני ישראל כבדו מזקן". אמר לו, כך זה ודאי, כתוב "כבדו" ולא כהו. כתוב "מזקן" ולא מזקנו. אלא "מזקן", מזקן של יצחק, מאותו צד כבדו, לא יוכל לראות להסתכל כראוי, אבל לא כהו. אבל יצחק כהו ודאי מכל וכל, ונעשה חושך, שהרי אז נאחז בו הלילה, והתקיים "ולחשך קרא לילה".

"ויקרא את עשו בנו הגדול", שנכלל מצדו של הדין הקשה. "ויאמר הנה נא זקנתי לא ידעתי יום מותי", רבי אלעזר פתח ואמר, "אשרי אדם עוז לו בך" וגו', אשרי האיש שמתחזק בקב"ה ושם בו את תקפו, יכול כחנניה מישאל ועזריה

¹ אחיזת אברהם בחסד אינו שוה בתחילת כניסתו בקדושה דהיינו זמן בחרותו כסוף ימיו. וכן יצחק בגבורה כי כל עוד שנמשך זמן הצדיק בעולם, בהיותו הולך ונתחזק באמתתו, לכך ראשונה אחז אברהם במדרגות החסד למטה והלך בתומו הולך ומתחזק עד סוף ימיו שזכה בעצם למדתו, וכל עוד שמדות חסד הולכות ומתקרבות לאצילות הולכות ומאירות, וזה שאמר ונהורא דיליה אזיל ונהיר וכו', והעד ע"ז בוקר נקרא אברהם חסד, שחר נקרא נצח, שהוא חסד אור ולא כחסד בוקר עצמו, שבחסד מאיר כל עו דשמתקרב למעלה יותר כיום שהולך ומאיר כדמסיק הולך ואור. וז"ש "ובגין כך מה כתיב ואברהם זקן בא בימים" בספירות שנכללות בחסד שבו, שששה ימים נכללים בכל שבת, וד' שבתות בכל חדש, וי"ב חדשים בכל שנה, וז' שנים בכל שמטה, וז' שמטות בכל יובל, כן זמנים אלו בכללות הספירה אם חסד ואם גבורה. ולפיכך בא בימים הולך בסוד סדר זמנים הנז' נכנס בימים העליונים הנכללים בחסד ומתקרב אל האור העליון, ולכן ראוי שיאיר לעולם יותר מהקודם (אור יקר).

² מדרגות הגבורה מתחילות מחצי היום שהם קצת אור, ומתקרבות אל החשך עד הלילה, וזהו ויקרא אלקים לאור, שהוא חסד יום הולך ומאיר. ולחשך שהוא גבורה קרא לילה, הולך ומחשיך. ולפיכך כד סיב ותכהין שנתקרב אל הדין והחשך. ועתה יש לדקדק מה ענין העינים החשכתם או הארתם לזה "ל כי לפי מה שנתבאר באדרא סוד העינים דז"א שבהם סוד הדין באדמימות, לפיכך עיני יצחק מתוקף הדין הגיע עד שנאדמו וחשכו וסלקו ההשגחה. ואברהם ימין סוד הראיה, ומשם פקח עיניך וראה את שוממותנו, ויעקב באמצע, ומשה רבינו ע"ה, להיותו בסוד הדעת שהוא מסתכל בעינא פקיחא תדיר, דהיינו בסוד הכתר, נאמר לא כהנה עינו וכו' (אור יקר).

³ כלומר, נקרא גדול בערך שהוא גדול בכל צבאות הגבורה החצונים, והוא כלל כולם (אור יקר).
⁴ דקדק אומר בפסוק עוז לו בך, ולא אמר יעוז בך, היה נראה כחנניה מישאל וכו', אבל השתא דקאמר עוז לו בך, ר"ל אותו העוז והחוזק אשר לו בקיום המצוה לא יכלה אותו אלא בך, והיינו דמסיק אלא לא יתקף דיימא וכו' אבל ישוי וכו', דלא ישוי תוקפיה באחרא שיאמר כחי ועוצם ידי וכו' ובג"כ עוז לו כדפי' (אור יקר).

בראשית

יכול כחנניה מישאל ועזריה דאתתקפו ואמרו (דניאל ג יז) הן איתי אלהנא די אנחנא פלחין יכול לשזבותנא מגו אתון נורא יקידתא ומן ידך מלכא ישזיב

תא חזי דאי לא ישזיב ולא אתקיים עלייהו קב"ה אשתכח שמיה דקב"ה דלא יתקדש בעינייהו דכלא כמה דאמרו אלא כיון דידעו דלא אמרו כדקא יאות אהדרו ואמרו והן לא ידיע להוי לך מלכא וגו' בין ישזיב בין לא ישזיב¹ ידיע להוי לך מלכא וגו' ותנינן דמלה אודע להו יחזקאל ושמעו וקבילו מניה דקב"ה לא אתקיים עלייהו בגין דיקבלון אנרא וכדין אהדרו ואמרו והן לא ידיע להוי לך מלכא וגו'

אלא לא יתתקף בר נש דיימא קב"ה ישזיבני או איהו עביד לי כך וכך אבל ישוי תוקפיה ביה בקב"ה דיסייע ליה <כד איהו אשתדל> באינון פקודין דאורייתא ולמיהך בארה קשוט דכיון דאתי בר נש לאתדכאה מסייעין ליה ודאי ובדא יתתקף ביה בקב"ה דאיהו יסייע ליה ויתתקף ביה דלא ישוי תוקפיה באחרא ובגין כך עז לו בך מסלות בלבבם דיעביד לביה כדקא יאות בלא הרהורא אחרא² אלא כהאי מסילה דאיהי מתיישבא לאעברא בכל אתר דאצטריך הכי נמי

דבר אחר אשרי אדם עוז לו בך עז כמה דאת אמר (תהלים כט יא) יהו"ה עז לעמו יתן בגין דאצטריך ליה לבר נש דיתעסק באורייתא לשמיה דקב"ה דכל מאן דאתעסק באורייתא ולא אשתדל לשמה טב ליה דלא אתברי מסלות בלבבם מאי מסלות בלבבם כמה דאת אמר (שם סח ה) סולו לרוכב בערבות ביה שמו דא ההיא אורייתא דאיהו אשתדל בה לארמא ליה לקב"ה ולמעבד ליה חטיבא בעלמא³

שהתחזקו ואמרו, "הן איתי אלהנא די אנחנא פלחין יכול לשזבותנא מגו אתון נורא יקידתא ומן ידך מלכא ישזיב" [הן אתנו אלהינו שאנו עובדים יכול להצילנו מתוך כבשן האש היוקדת, ומידך המלך יציל].

בא וראה, שאם לא יציל ולא יעמוד עליהם הקדוש ברוך הוא, נמצא ששמו של הקדוש ברוך הוא לא יתקדש בעיני כל, כמו שאמרו. אלא כיון שידעו שלא אמרו כראוי, חזרו ואמרו, והן לא ידוע להיות לך המלך וגו', בין יציל בין לא יציל, ידוע להיות לך המלך וגו', ושנינו שיחזקאל הודיע להם דבר, ושמעו וקבלו ממנו, שהקדוש ברוך הוא לא עמד עליהם, כדי שיקבלו שכר, ואז חזרו ואמרו, "והן לא ידיע להוי לך מלכא" וגו' [והן לא ידוע להיות לך המלך וכו'].

אלא לא יתחזק אדם שיאמר, הקדוש ברוך הוא יצילני או יעשה לי כך וכך, אבל ישים את כוחו בקב"ה שיסייע לו, כשהוא משתדל באותם המצוות של התורה וללכת בדרך אמת. שכיון שאדם בא להטהר, ודאי מסייעים לו. ובזה יתחזק בקב"ה שהוא יסייע לו, ויתחזק בו, שלא ישים את כוחו באחר, ולכן "עוז לו בך". "מסילות בלבבם", שיעשה לבו כראוי בלי הרהור אחר, אלא כמסלה הזו שהיא מתיישבת לעבור בכל מקום שצריך, כך גם כאן.

דבר אחר, "אשרי אדם עוז לו בך", "עוז" כמו שנאמר "ה' עוז לעמו יתן". משום שצריך אדם לעסוק בתורה לשמו של הקדוש ברוך הוא, שכל מי שעוסק בתורה ואינו עוסק לשמה, טוב לו שלא נברא. "מסילות בלבבם". מה זה "מסילות בלבבם", כמו שנאמר "סולו לרכב בערבות ביה שמו", זו התורה ההיא שהוא עוסק בה להרים את הקדוש ברוך הוא ולעשותו חטיבה בעולם.

¹ עי' שיה"ש רבה פרשה ז' דף לז ע"ד הענין בארוכה ועי' עוד פסחים קיח ע"א ובזוה"ק פ' אחרי מות נז ע"א ובויק"ר פ' לג סימן ו' ובאגדת בראשית פ"ז ובשמות רבה פ"ט (לש"ו).

² עם היות שלא היה כפי רצונו, אל יתריס אפילו במחשבה כד"א ה' עוזר וכו', והכי פי' עסק התורה שהוא העוז לו בך לשמך (אור יקר).

³ בסוד היחוד העליון, נמצא שבגופו שנברא פועל ברוחני אמנם מי שעוסק בה שלא לשמה, נוטל חלק הקב"ה לעצמו, והוא נהנה ברוחני, א"כ טב ליה דלא איברי, ולא יהנה הגשמי מהרוחני כיון שהוא אינו מהנה הרוחני בגשמי (אור יקר).

בראשית

תא חזי יעקב כל עובדוי הווי לשמא דקב"ה¹ ובגין כך קב"ה הווי עמיה תדיר דלא אעדי מניה שכינתא דהא בשעתא דקרא ליה יצחק לעשו בריה יעקב לא הווי תמוץ² ושכינתא אודעת לה לרבקה ורבקה אודעת ליה ליעקב רבי יוסי אמר תא חזי אי ח"ו³ בהווי זמנא יתברך עשו לא ישלוט יעקב לעלמין⁴ אלא מעם קב"ה הווי וכלא באתריה אתא כדקא חזי⁵ תא חזי ורבקה אוהבת את יעקב כתיב (בראשית כה כח) והא אתמר⁶

ובגין כך שדרת בגיניה דיעקב הנה שמעתי את אביך מדבר אל עשו אחיך לאמר ועתה בני שמע בקולי וגו' (שם כז ח) בהווי זמנא ערב פסח הווי ובעי יצר הרע לאתבערא ולשלטאה סיהרא רזא⁷

קמב/ב

דמהימנותא ועל דא עבדת תרי תבשילין⁸ רבי יהודה⁹ אמר רמז הכא דזמינין בני דיעקב לקרבא שני שעירים חד ליהו"ה וחד לעזאזל ביומא דכפורי ובגין כך קריבת שני גדיי עזים¹⁰ חד בגין דרגא דלעילא וחד בגין לכפיא דרגיה דעשו <דלא> (ולא) ישלוט עליה דיעקב ועל דא שני גדיי עזים ומתרוייהו טעים יצחק¹¹

בא וראה, כל מעשיו של יעקב היו לשמו של הקדוש ברוך הוא, ולכן הקדוש ברוך הוא היה עמו תמיד, שלא זזה ממנו השכינה. שהרי בשעה שקרא לו יצחק את עשו בנו, יעקב לא היה שם, והשכינה הודיעה לרבקה, ורבקה הודיעה ליעקב. רבי יוסי אמר, בא וראה, אם חס וחלילה באותו זמן היה מתברך עשו, יעקב לא היה שולט לעולם, אלא מעם הקדוש ברוך הוא זה היה, והכל בא במקומו כראוי. בא וראה, כתוב "ורבקה אוהבת את יעקב", והרי נתבאר.

ולכן שלחה בשביל יעקב "הנה שמעתי את אביך מדבר אל עשו אחיך לאמר, ועתה בני שמע בקולי" וגו', בזמן ההוא היה ערב פסח, והיצר הרע צריך להתבער ולהשליט את הלבנה שהיא סוד

האמונה, ולכן עשתה שני תבשילים.

רבי יהודה אמר, כאן רמז שעתידים בני יעקב להקריב שני שעירים, אחד לה' ואחד לעזאזל ביום הכפורים, לכן הקריבה שני גדיי עזים, אחד בשביל הדרגה שלמעלה, ואחד כדי להכניע את דרגתו של עשו שלא ישלוט על יעקב. ועל כן שני גדיי עזים, ומשניהם טעים יצחק ואכל. "ויבא לו יין

¹ ר"ל המעשים הגשמיים שנראה שהם פעולות תחתונות, הכל בכוונה ביחוד הספירות וקשרם וענינם (אור יקר).

² ומ"ש הנה שמעתי את אביך הכוונה שמעתי השכינה הנקראת את אביך כנזכר פרשה בראשית. ז"ח (ומ"ש ורבקה שומעת היינו מ' כמ"ש במאורות נתן ובהכי דייק שומעת הווי דהול"ל שמעה אלא השכינה שומעת תדיר והיא אמרה ליעקב וז"ש לאשר אני מ' מצוה אותך ובמ"א הארכתי בס"ד. מא"ן) (נ"א).

³ ומ"ש שאם ח"ו היה מתברך עשו היה נשאר העולם בקלקול פגמו של אדה"ר ובא דרך ערמה לתקן פגם אדה"ר שהיה ע"י ערמה כדבסמוך (נ"א).

⁴ ולא היה אפשר לישראל קיים התורה מרוב צרות הגלות ותבטל ח"ו (אור יקר). ע"י בהגר"א במגילת אסתר ע"א א ע"ד הרמז.

⁵ כלומר ראייה שלא זזה השכינה מיעקב דכתיב ורבקה אוהבת את יעקב סתם לאהבת הטוב במה שהוא טוב (נ"א).

⁶ מסברא קאמר שמיד שלחה אחריו ולא נתרשלה עד שיבא מאליו. א"נ רמז כאן שרבקה היתה במקום חוה ולז"א ורבקה אוהבת את יעקב שהוא סוד אדם כדי לתקן הפגם הראשון עשתה הענין ושדרת בגיניה דיעקב. ז"ח (וז"ש ועתה בני שמע בקולי לתקן מה ששמעת בהיותי חוה שחטאת אך עתה בני שמע שאתה חייב לשמוע לי שאתה בני. וכי תימא שבאיסור אין חיוב לבן לשמוע לאו"א דע כי השכינה מצוה אותך וז"ש לאשר אני מ' מצוה אותך כמ"ש רז"ל. מא"ן) (נ"א).

⁷ לאתבערא יצר הרע, ביאור חמץ, והיינו לרדוף אחר עשו שלא יהיה לו ברכה ושפע (אור יקר).

⁸ חגיגה ופסח, ונודע שהפסח הוא הכנעת החצונים (אור יקר). וחגיגה הוא נגד עוה"ז, ופסח הנאכל באחרונה הוא נגד עוה"ב (יד מצרים ד"ה וצדקה תהיה לו).

⁹ פליג אדלעיל, וב' תבשילין רמז לשערי עזאזל ושעיר ר"ח (אור יקר).

¹⁰ קמה ע"ב (הערת הזוהר).

¹¹ כי היה יצחק מתגולל בדין קדוש וטמא, וטעם קדוש מצד עצמו, וטמא מצד עשו, לכך טעם מב' השעירים משעיר עזאזל מצד עשו, ומשעיר חטאת לה' מצד קדושה, וכשנדע סוד שעיר ר"ח ופסח ושעיר תפילין לא יתרחק הרבה (אור יקר).

בראשית

ואכיל ויבא לו יין וישת (בראשית כז כה) ויבא לו יין רמז¹ <רמז> מאתר רחיק קריב ליה² מההוא אתר³ (דעשו) רבי אלעזר אמר רמו מההוא יין דכל חדו⁴ אשתכח ביה בנין לחדתא ליה ליצחק דבעי חדוה כדקא בעיין חדוה לחדתא סטרא (דלויאי) <דיליה> ועל דא ויבא לו יין וישת

ותקח רבקה את בגדי עשו וגו' (שם טו) אלין אינון לבושיין דרווח עשו מנמרוד⁵ ואלין לבושי יקר [ד]הו מן אדם הראשון ואתו לידא דנמרוד ובהו הוה צד צידה נמרוד דכתיב (בראשית י ט) הוא היה גבור ציד⁶ לפני יהו"ה וגו' ועשו נפק לחקלא ואגח ביה קרבא בנמרוד וקטל ליה ונסב אלין לבושיין מניה הדא הוא דכתיב (שם כה כט) ויבא עשו מן השדה והוא עיף ואוקמוה כתיב הכא והוא עיף וכתיב התם (ירמיה ד לא) כי עיפה נפשי להורגים ועשו הוה סליק לון לאינון לבושיין לגבה דרבקה ובהו הוה נפיק וצד צידה וההוא יומא לא נטל לון ונפק לחקלא ואתעכב תמן וכד הוה לביש לון עשו לא הוה סלקין ריחין כלל

כיון דלביש לון יעקב כדין תבת אבדה לאתרה וסליקו ריחין בנין דשופריה דיעקב שופריה⁷ דאדם הוה ובנין כך אהדרו בההיא שעתא לאתרייהו וסליקו ריחין אמר רבי יוסי שופריה דיעקב (הוה) <דאיהו> שופריה דאדם <איך אפשר> והא תנינן תפוח עקבו דאדם הראשון מכהה גלגל חמה ואי תימא דכך הוה יעקב א"ל רבי אלעזר ודאי הכי הוה בקדמיתא

וישת". "ויבא לו יין" רמז רימז ממקום רחוק קירב אותו, מאותו מקום של עשו. רבי אלעזר אמר, רמז מהיין ההוא שכל השמחה נמצאת בו כדי לשמח את יצחק, שצריך שמחה, כשרוצים שמחה לשמח את צד (הלויים) שלו, ועל כן "ויבא לו יין וישת".

"ותקח רבקה את בגדי עשו" וגו', אלו הלבושים שהרויח עשו מנמרוד, ואלה לבושי כבוד שהיו מאדם הראשון, ובאו לידי נמרוד, ובהם נמרוד היה צד צידה, שכתוב "הוא היה גיבור ציד לפני ה'" וגו'. ועשו יצא לשדה ונלחם בקרב עם נמרוד והרג אותו, ולקח ממנו את הלבושים הללו, זהו שכתוב "ויבא עשו מן השדה והוא עיף", ובארוה, כתוב כאן "והוא עיף", וכתוב שם "כי עיפה נפשי להרגים". ועשו היה מעלה את אותם הלבושים לרבקה, ובהם היה יוצא וצד ציד, ואותו היום לא לקח אותם, ויצא לשדה והתעכב שם. וכשעשו היה לובש אותם, לא היו מעלים ריחות כלל.

כיון שיעקב לבש אותם, אז שבה האבדה למקומה והעלו ריחות, משום שיפיו של יעקב היה יפיו של אדם, ולכן חזרו בשעה ההיא למקומם והעלו ריחות. אמר רבי יוסי, יפיו של יעקב (היה) שהוא יפיו של אדם. איך אפשר, והרי שנינו, תפוח עקבו של אדם הראשון מכהה גלגל חמה, ואם תאמר שכך היה יעקב, אמר לו רבי אלעזר, ודאי שכך היה, בתחילה טרם חטא אדם הראשון,

¹ (פי' תרי תנועי בלק קפט ע"א) (ד"א). ועי' זוהר הרקיע.

² פי' קרב את יצחק עצמו ממקום רחוק מהחוש שהיה מתגולל בטומאת עשו ומשם קרבו אל הקדושה לצד ימין ומלת ויבא לו פי' ויבא את עצמו את יצחק שהוא נקרא יין (אור יקר).

³ הכוונה שהמתיק ה"ג דאימא שהוא היין החזק שכל הדינים תלויין שם, ומתמצית ה"ג יוצאות דם להניק לעשו, בסוד מיץ אפים יוצא דם, וז"ש מההוא אתר דעשו, כי יצחק סוד ה"ג הנז' והוא קרא לעשו בנו הגדול דכתיב ולחשך קרא לילה, פי' דאסביר אנפין לרע כנז' בפ' בראשית (זהר הרקיע). ז"ל הרב (לקוטי תורה תולדות) הנה יצחק סוד הגבורות שביסוד אמא והוא יין החזק וכו', והנה יעקב הוא סוד הארת יסוד אבא שע"כ הוא בחיר שבאבות וכו', והנה יעקב [רצה] למתק באותו יין שהשקה ליצחק אביו שהם שורש מקום הגבורות יין העליון היוצא מבינה שהוא עיטרא דגבורה רצה יעקב להטיל בו מים כדי למותקו ובוזה יתנו לו הברכות ולא לעשו אחיו כי אם היו נשארות הגבורות בלתי מזוג היה דין קשה והיה נוטל עשו את הברכות וכו', משם שורש יעקב וז"ש בזהר מאתר רחיק קריב ליה, כי אבא נקרא רחוק, בסוד מרחוק ה' נראה לי ומאותו מקום רחוק שהוא יסוד דאבא המשיך המים למזוג היין עכ"ל הרב. ולפי זה ל"ג "דעשו". וגו' גרסינן ליה, יפורש כמ"ש הרב בדרוש עשו, כי עשו שורש נשמתו הוא מיסוד אבא בשורה החצונה שיש בה יעקב באמצע ועשו מכאן וערב רב מכאן, ולכך רצה יצחק לברכו לקרבו תחת כנפי השכינה (מ"מ).

⁴ פי' ר"א לא פליג את"ק לפי מ"ש לעיל בשם האריז"ל אלא ת"ק שאמר מאתר רחיק קריב ליה, קאי על המים שבו עשה מזיגה ליין. ור"א קאי איין מהיכן הביאו, מיסוד דאימא, דכל חידו אשתכח ביה (מ"מ).

⁵ עי' לעיל נח ע"א קא ע"א ועי' בס"פ יתרו צד ע"א (לש"ו).

⁶ קלז ע"ב ויקרא סד ע"א (הערת הזוהר).

⁷ לא קאמר כעין שופריה אלא שופריה והיינו דאתגלגל ביה כדאימא בתיקונים צו (ד"א).

בראשית

עד לא חב אדם הראשון¹ לא הוּו יכלין כל בריין לאסתכלא בשופריה כיון דחטא אשתני שופריה ונתמאך רומיה² ואתעביד בר מאה אמין ותא הוי שופריה דאדם הראשון רוא איהו דמהימנותא עלאה³ תלייא בההוא שופרא ובגין כך (תהלים צ יז) ויהי נעם יהוה אלהינו עלינו וכתוב (שם כז ד) לחזות בנועם יהוה ודא הוא שופריה דיעקב⁴ ודאי וכלא רוא עלאה איהו

וירח⁵ את ריח בגדיו ויברכהו (בראשית כז כו) תא הוי וירח את ריח [ה]בגדים לא כתיב אלא ריח בגדיו כמה דאת אמר (תהלים קד ב) עוטה אור כשלמה⁶ נוטה שמים כיריעה דבר אחר [נ"א דא הוא] וירח את ריח בגדיו ויברכהו דכיון דאלביש לון יעקב סליקו ריחין בההיא שעתא ועד דלא ארחה [נ"א דארחה] <ריחין> (ריחא) דלבושיה לא ברכיה דהא כדן (לא ידע דאתחזי הוא לברכא) [ידע דחזי הוא לאתברכא] דאי לא אתחזי לאתברכא¹⁵ לא סליקו כל הני ריחין [קדישין] בהדיה דהא הוא דכתיב וירח את ריח בגדיו ויברכהו ויאמר ראה ריח בני כריח שדה אשר ברכו יהוה⁷ (בראשית כז כז) ויאמר מלה סתים הוא⁸ אית דאמרי שכינתא הות⁹ ואית דאמרי יצחק הוה כריח שדה אשר ברכו יהוה מאן שדה דא שדה דתפוחים¹⁰ שדה דאבהן עלאין (חמידו) [סמכין] <סמיכו> ליה ומתקנין ליה

לא היו יכולים כל הבריות להסתכל ביפיו, כיון שחטא, השתנה יפיו ורומו הונמך, ונעשה בן מאה אמות. ובא וראה, יפיו של אדם הראשון הוא סוד, שהאמונה העליונה תלויה ביופי ההוא, ולכן "ויהי נועם ה' אלהינו עלינו", וכתוב "לחזות בנועם ה'", וזהו ודאי יפיו של יעקב, והכל הוא סוד עליון.

"וירח את ריח בגדיו ויברכהו". בא וראה, וירח את ריח הבגדים לא כתוב, אלא ריח בגדיו, כמו שנאמר "עוטה אור כשלמה נוטה שמים כיריעה". דבר אחר, (זה הוא) "וירח את ריח בגדיו ויברכהו", שכיון שיעקב לבש אותם, העלו ריחות באותה השעה, ועד שלא הריח (שהריח) את ריח לבושו לא ברך אותו, שהרי אז ידע שהוא ראוי להתברך, שאם לא ראוי, לא היו עולים כל הריחות הקדושים הללו עמו. זהו שכתוב "וירח את ריח בגדיו ויברכהו". "ויאמר ראה ריח בני כריח שדה אשר ברכו ה'". "ויאמר" דבר סתום הוא, יש אומרים שהיתה השכינה, ויש אומרים שיצחק היה. "כריח שדה אשר ברכו ה'", איזה "שדה", זה שדה התפוחים, השדה שהאבות העליונים (חומדים) סומכים אותו ומתקנים אותו.

¹ עי' לעיל לו ע"ב בעניין "כתנות אור" ו"כתנות עור" (דע"ה ח"ב קיא ע"ג).

² בראשית לג ע"ב (ד"א).

³ מי מהימנותא עלאה הוא ז"א שהמלכות נקראת אמונה, וז"א נקראת אמת, מהימנותא עלאה. ומ"ש תליא בההוא שופרא, פי' עיקרו מהמוחין דאימא, וז"ש ובג"כ ויהי נועם שהיא אימא שנקרא נועם (מ"מ).

⁴ ר"ל אדם ויעקב הם רומזים לז"א ושופרא דיעקב ושופרא דאדם הם מהמוחין דז"א (מ"מ).

⁵ כיון שלא היו שלו לא היה לו לקראם בגדיו, אלא לרמוז לההוא דסתים ובגדיו קאי לקב"ה. ד"א שאע"ג שהיו של עשו היו אצלו בגניבה כי ליעקב היו ראויים כי היה שופריה דאדם, והראיה שכשלבשן יעקב מיד הריחו, ואם כן שפיר קאמר ביה בגדיו באמת (רמ"ז).

⁶ פי' הוא אור שמקיף על יעקב כמו בגד וזהו ריח בגדיו (מ"מ). ר"ל אור הספירות שהם אור לבושו של קב"ה ועי' לעיל פ' נח עמוד ר"ז ועי' לקמן פ' בא עמוד ס"ט ועי' א"מ (נ"א). עי' תיקו"ז עם בהגר"א קיב ע"ב שם מתבאר בחינה זו היא כנגד זה ש"לאדם ולאשתו עשה כתנות אור נשמתין ערטילאין", והן אותן שלא זכו אל הנשמה ואין להם לבושא.

⁷ קב ע"ב (הערת הזוהר).

⁸ מדכתיב ראה משמע שמדבר לאחר והיינו דשכינתא אמרה ליצחק ראה ריח בני כי יש לו ריח ג"ע וראוי שתברכהו (נ"א).

⁹ שיצחק אמר להקב"ה ראה אדני המלך ריח בני כריח שדה וראוי לברכה ואז הסכים עמו וברכיה (נ"א).

¹⁰ רמט ע"ב (הערת הזוהר). פירוש שדה של תפוחין דגוויי האבות הם חוור וסומק וירוק והתפוח כוללם. ז"ח (נ"א).

בראשית

ויתן לך האלהים מטל השמים ומשמני הארץ ורוב דגן ותירוש (שם כח) אמר רבי אבא האי קרא אוקמוה אבל (פתח רבי אבא ואמר) נתא חזי] (תהלים קב א) שיר המעלות אל יהוה בצרתה לי קראתי ויענני כמה שירין ותושבתן אמר דוד מלכא קמי קב"ה וכלא בגין לאתקנא דרגיה ולמעבד ליה שמא כמה דאת אמר (ש"ב ח יג) ויעש דוד שם ושירתא דא אמר <נ"א ליה> כד חמא (ליה) עובדא דא ליעקב <נ"א דיעקב> רבי אלעזר אמר יעקב אמר שירתא דא <נ"א> דהא) בשעתא דאמר ליה אבוי גשה נא ואמשך בני האתה זה בני עשו אם לא (כדין הוה) [בגין דהוה]

קמנ/א

יעקב בעאקו סגי דדחיל דאבוי ידע ליה ואשתמודע קמיה מה כתיב (בראשית כז כג) ולא הכירו כי היו ידיו כידי עשו אחיו שעירות ויברכהו כדין אמר אל יהוה בצרתה לי קראתי ויענני (תהלים קב א – ב) יהוה הצילה נפשי משפת שקר מלשון רמיה דא הוא דרגא דעשו שריא ביה דאיהו שפת שקר¹ <נ"א מהו> שפת שקר בשעתא דאייתי ההוא חויה לווטין על עלמא ובהכימו ובעקימו אייתי לווטין דאתלטיא עלמא

תא חזי בשעתא דאמר יצחק לעשו (בראשית כז ג) וצא השדה וצודה לי צידה בה"א ואוקמוה² ונפק עשו בגין דיתברך מיצחק דקאמר ליה ואברככה לפני יהוה דאלו אמר ואברככה ולא יתיר יאות כיון דאמר לפני יהוה³ בההיא שעתא אזדעזע כרסי(ה) יקרא דקב"ה⁴ אמרה ומה דיפוק חויה מאינון לווטין וישתאר יעקב בהו בההיא

"ויתן לך האלהים מטל השמים ומשמני הארץ ורב דגן ותירוש". אמר רבי אבא, הפסוק הזה בארוהו, אבל (פתח רבי אבא ואמר) בא וראה, "שיר המעלות אל ה' בצרתה לי קראתי ויענני". כמה שירות ותשבחות אמר דוד המלך לפני הקדוש ברוך הוא, והכל כדי לתקן את דרגתו ולעשות לו שם, כמו שנאמר "ויעש דוד שם". והשירה הזו אמר (לו) כשראה המעשה הזה ליעקב (של יעקב). רבי אלעזר אמר, יעקב אמר השירה הזו, (שהרי) בשעה שאמר לו אבוי גשה נא ואמשך בני האתה זה בני עשו אם לא, אז (משום) שהיה

יעקב בצרה גדולה, שפחד שאביו יכיר אותו ויודע לפניו, מה כתוב, "ולא הכירו", כי היו ידיו כידי עשו אחיו שעירות ויברכהו. אז אמר, "אל ה' בצרתה לי קראתי ויענני". "ה' הצילה נפשי משפת שקר מלשון רמיה", זוהי הדרגה שעשו שרוי בה, שהיא שפת השקר, (מהו), שפת שקר, בשעה שהביא אותו הנחש קללות על העולם, ובהתחממות ובעקמיות הביא קללות, שהתקלל העולם.

בא וראה, בשעה שאמר יצחק לעשו "וצא השדה וצודה לי צידה", בה"א, ובארוהו, ויצא עשו כדי שיתברך מיצחק, שאמר לו "ואברככה לפני ה'", שאל אמר ואברככה ולא יותר, יפה, כיון שאמר "לפני ה'", באותה השעה הזדעזע כסא כבודו של הקדוש ברוך הוא, אמרה, ואיך יצא נחש מאותן הקללות וישאר יעקב בהם. בשעה ההיא הזדמן מיכאל, ובא לפני יעקב

¹ הם הקלי' נקראות שקר ממדרגה אחרונה שבהם, שפת שקר ודאי שפה אל השקר, והיינו מקום עשו, כדכתיב הנה קטן נתתיך בגוים בזוי אתה מאד אחרונה שבכולן (אור יקר).

² כדי שיצוד השכינה לינק ממנה כדרך החצונים (אור יקר).

³ יש חילוק כשאומר מלפניך או לפניך כי בינה נקרא מלפני ה' שהוא יותר פנימי מן הו"ה אבל המלכות נקרא לפני ה' (ע"ח שער הזווגים פרק ג).

⁴ הענין שאם היה אומר ואברכך סתם, היה אפשר חלקו הראוי לו למדרגותיו, כעין מים אחרונים ושעיר עזאזל וכיוצא עשן המערכה בלילה דעקים אורחיה לצד צפון. אמנם באומרו לפני ה' נתן לו חלק בקדושה ממש, והיה מכניס צלם בהיכל, ופוגם מדרגות מטטרו"ן ששם כניסתו עד היכל ב' לבד, לכך נזדעזע כסא הכבוד המשתמשת בהיכלות שתפגם, שהיא מקבלת ממלכות, ואלו עתה יתברכו לפני ה' ממלכות ע"י ודאי ויכנסו וירמסו טמאים ההיכלות (אור יקר). לפי שצורתו של יעקב חקוקה בכסא לכך נזדעזע שלא יהיה בה צורה שתהיה דוגמתה למטה ח"ו בקללות כי צריכה השכינה להסכים משום ועצת מלאכיו ישלים לפיכך אשתדל שיתברך יעקב ולא עשו (נ"א).

בראשית

והשכינה עמו, וידע יצחק, וראה את גן עדן עם יעקב וברכו לפניו.
שעתא אזדמן מיכאל¹ ואתא קמיה דיעקב ושכינתא בהדיה² וידע יצחק³ וחמא לגן עדן בהדיה דיעקב⁴ וברכיה קמיה

וכד עאל עשו עאל בהדיה גיהנם⁵ ועל דא (שם) לג) ויחרד יצחק חרדה גדולה עד מאד דחשב דלא הוה עשו בההוא סטרא פתח ואמר (שם) ואברכהו גם ברוך יהיה בגין כך אזדמן יעקב בחכמתא ובעקימו דאייתי ברכאן עליה דיעקב דאיהו כנוונא דאדם הראשון ואתגטלו מההוא חויא דאיהו שפת שקר דכמה שקרא אמר וכמה מלי דשקרא עבד בגין לאטעאה ולאייטאה לווטין על עלמא בגין כך אתא יעקב בחכמה ואטעי לאבוי בגין לאייטאה ברכאן על עלמא ולנטלא מניה מה דמנע מעלמא ומדה לקבל מדה הוה

ועל דא כתיב (תהלים קט יז) ויאהב קללה ותבואהו ולא חפץ בברכה ותרחק ממנו עליה כתיב (בראשית ג יד) ארור אתה מכל הבהמה ומכל חית השדה ואשתאר ביה לדרי דרין ואתא יעקב ונטיל מניה ברכאן ומן יומי דאדם אזדמן יעקב לנטלא מההוא חויא כל הני ברכאן ואשתאר איהו בלווטין ולא נפק מניה ודוד אמר ברוח קודשא (תהלים קכ ג) מה יתן לך ומה יוסיף לך לשון רמיה חצי גבור שנונים מה איכפת ליה לההוא חויא בישא דאייתי לווטין על עלמא כמה דאמרו נחש נושך וממית ולית ליה הנאה מניה לשון רמיה דרמי ליה לאדם ולאיתניה ואייתי בישא עליה ועל עלמא לבתר אתא יעקב ונטיל מדיליה כל אינון ברכאן חצי גבור שנונים דא עשו דנטר דבבו [נ"א דאגזים] ליעקב על אינון ברכאן כמה דאת אמר (בראשית כז מא) וישטום עשו את יעקב על הברכה וגו'

(תא חזי) ויתן לך האלהים מטל השמים ומשמני הארץ (שם כח) הא מלעילא ומתתא⁶

וכשנכנס עשו, נכנס עמו גיהנם, ועל כן "ויחרד יצחק חרדה גדולה עד מאד", שחשב שעשו לא היה בצד ההוא. פתח ואמר, "ואברכהו גם ברוך יהיה". לכן הזדמן יעקב בחכמה ובעקמומיות שהביא ברכות על יעקב, שהוא כדוגמת אדם הראשון, ונלקחו מאותו הנחש, שהוא שפת שקר, שכמה שקר אמר, וכמה דברי שקר עשה, כדי להטעות ולהביא קללות על העולם. לכן בא יעקב בחכמה והטעה את אביו, כדי להביא ברכות על העולם וליטול ממנו מה שמנע מן העולם. ומדה כנגד מדה היתה.

ועל כן כתוב "ויאהב קללה ותבואהו ולא חפץ בברכה ותרחק ממנו". עליו כתוב "ארור אתה מכל הבהמה ומכל חית השדה". ונשאר בו לדורי דורות, ובא יעקב ונטל ממנו הברכות. ומימיו של אדם הראשון נועד יעקב ליטול מהנחש ההוא את כל הברכות הללו, והוא נשאר עם קללות ולא יצא מהם. ודוד אמר ברוח הקודש, "מה יתן לך ומה יוסיף לך לשון רמיה חצי גבור שנונים", מה אכפת לאותו הנחש הרע שהביא קללות על העולם, כמו שאמרו, נחש נושך וממית, ואין לו ממנו הנאה. "לשון רמיה", שרימה את אדם ואשתו והביא רע עליו ועל העולם. אחר כך בא יעקב ונטל משלו את כל אותם הברכות. "חצי גיבור שנונים", זה עשו ששמר שנאה (שהפחיד) ליעקב על אותן הברכות, כמו שנאמר "וישטום עשו את יעקב על הברכה" וגו'.

[בא וראה], "ויתן לך האלהים מטל השמים ומשמני הארץ", הנה למעלה

¹ שר החסד הברכה מן הימין (אור יקר). שבכל מקום שהשכינה שם מיכאל שם כי מיכאל במילואו גימטריא שכינה ולכן ארז"ל כ"מ שתמצא מיכאל שם גילוי שכינה. והטעם לפי שהוא אל הימין וכוס של ברכה צריך לאתקשרא בימין ולכך מיכאל ולא רפאל שהוא ת"ת יעקב (נ"א).

² שכל מקום שהוא שם שכינה מתגלת (אור יקר). שהשכינה שם (נ"א).

³ כנגד ויגרש את האדם שנתגרש מג"ע עתה חזר ג"ע אליו (ז"ח) (נ"א).

⁴ הוא אילן הצדיקים הנוחלים ג"כ הכל ודאי בן אדם הראשון (אור יקר).

⁵ גיהנם שהוא אילן הרשעים הנוחלים גיהנם, קין קינא דמסאבו, בניה של לילית (אור יקר).

⁶ מלעילא שמים ת"ת, ומלתתא מלכות בחבורא חדא. ולכך הקדימה המלכות קודם היסוד לגבי הת"ת והטעם שאין טל לשמים אלא להשפיע במלכות, כדכתיב פתחי לי אחותי וכו' שראשי נמלא טל ומשמני הארץ הוא מצד טל השמים ודאי (אור יקר).

בראשית

בחבורא חדא ורוב דגן ותירוש הא אוקמוה אבל כדכתיב (תהלים לו כה) ולא ראיתי צדיק נעזב¹ וזרעו מבקש לחם תא חזי (שם) נער הייתי וגו' ואוקמוה האי קרא שרו של עולם אמרו² וכו' ובגין כך אמר ורוב דגן ותירוש³

יעבדוך עמים (וישתחו לך לאומים) (בראשית כז כט) בזמנא דשליט שלמה מלכא בירושלם דכתיב (דה"ב ט כג - כד) וכל מלכי הארץ וגו' מביאים איש מנחתו וגו' וישתחו לך לאומים בזמנא דייתי מלכא משיחא דכתיב (תהלים עב יא) וישתחו לו כל מלכים

[רבי יהודה אמר כלא בזמנא דייתי מלכא משיחא⁴ כדכתיב וישתחו לו כל מלכים] כל גוים יעבדוהו הוה גביר לאחיך (בראשית כז כט) הוה ולא אמר היה או תהיה אלא דא רזא עלאה דמהימנותא דאלין אתוון אינון רזי דמהימנותא ה' לעילא וא"ו באמצעיתא ה' לבתר⁵ ובגין כך אמר הוה גביר לאחיך לשלטאה עליהו ולרדאה לון בזמנא דאתא דוד מלכא⁶

רבי יוסי אמר כלא איהו בזמנא דייתי מלכא משיחא דהא בגין (דעברו) [דיעברו] ישראל על פתגמי אורייתא כדין (שם מ) ופרקת עלו מעל צוארך

ויתן לך האלהים⁷ רבי יוסי אמר כל הני

ולמטה בחיבור אחד, "ורוב דגן ותירוש", הנה פרשוה, אבל ככתוב "ולא ראיתי צדיק נעזב וזרעו מבקש לחם". בא וראה, "נער הייתי" וגו', ובארוה, הפסוק הזה אמר אותו שרו של עולם וכו', ולכן אמר "ורב דגן ותירוש".

"יעבדוך עמים (וישתחו לך לאומים)", בזמן ששלמה המלך שלט בירושלים, שכתוב "וכל מלכי הארץ וגו' מביאים איש מנחתו" וגו'. "וישתחו לך לאומים", בזמן שיבא מלך המשיח, שכתוב "וישתחו לו כל מלכים".

רבי יהודה אמר, הכל בזמן שיבא המלך המשיח, ככתוב "וישתחו לו כל מלכים כל גוים יעבדוהו". "הוה גביר לאחיך", [כתוב] "הוה" ולא כתב היה או תהיה, אלא זה סוד עליון של האמונה, שהאותיות הללו הן סודות האמונה, ה' למעלה, וא"ו באמצע, ה' אחר כך. ולכן אמר "הוה גביר לאחיך", לשלוט עליהם ולרדות אותם, בזמן שבא דוד המלך.

רבי יוסי אמר, הכל הוא בזמן שיבא מלך המשיח, שהרי משום שיעברו ישראל על דברי התורה, אז "ופרקת עלו מעל צוארך".

"ויתן לך האלהים". רבי יוסי אמר, כל הברכות הללו

¹ היינו מצד היסוד ומתייחס אליו הדגן והתירוש כדכתיב ולא ראיתי צדיק נעזב וזרעו מבקש לחם, היינו דגן, וא"ת למה אמר ורוב דגן ותירוש, שהוסיף בברכתו על ברכת הת"ת והמלכות בב' דברים: הא' במלת רוב, הב' בכפל דגן ותירוש. ותירץ ואמר, ת"ח מראש הפסוק נער הייתי גם זקנתי ופי' בו פסוק זה שר העולם אמרו דהיינו כאשר נבאר בפ' ויצא להורות על רוב הברכות בו, והמלכות מזומנת לקבל ממנו, א"כ בגין כך ורוב דגש ותירוש, דהיינו דגן לנגד המלכות, ותירוש שהוא יין סוד ודאי לנגד היסוד, ורוב מפני שלעולם אינו נעזב (אור יקר). פי' כמ"ש בפ' ויצא בזהר לא ראיתי צדיק שהוא היסוד נעזב מלמעלה, וזרעו כשיהיה הזרע ביסוד אינו מצטרך לבקש לחם שהוא הנוק', וז"ש ג"כ בכאן ורוב דגן ותירוש שהיסוד יש בו ה"ח וה"ג שהחסדים נקראים חטאים כמ"ש בדברי הרב והתירוש הם הגבורות שהם יין המשמח ובה לא נעזב מלמעלה שתמיד משפיעים בו חסדים וגבורות, שהם דגן ותירוש והוא משפיעם למלכות (מ"מ).

² פי' וכיון שאמרו שרו של עולם ודאי שיש בו סוד גודל כמ"ש בפ' ויצא (מ"מ).

³ דגן בגי' אל הוי"ה והוא בעולם היצירה ושם סוד אוכ"ל והוא עולמו דמטטרו"ן (ד"א).

⁴ דמלכי הארץ מביאים איש מנחתו לאו היינו יעבדוך עמים אלא בזמנא דמלכא משיחא דכתיב כל גוים יעבדוהו והנה בכל הפסוק יעבדוך עמים היינו כלל האומות ההדיוטים, וישתחו לך לאומים היינו המלכים שעובדים בהשתחוויה לצד ה' (אור יקר).

⁵ מלת הוה כולל ג' מדות שהם בינה ת"ת ומלכות, והנה ע"י הו"ה הוא לשלטאה עליהו דכתיב והיה ה' למלך על כל הארץ וכתוב ומלכותו בכל משלה, ואח"כ לאובדא לון לבטלם מן העולם ע"י המלכות, שהיא כלי זיין בכח הבינה, שמכחה ביטול הקלי' (אור יקר).

⁶ הוא הכניע האומות, ושלמה היה לו שלום מכל עבדו, וזה לפירוש ת"ק דפי' יעבדוך עמים בימי שלמה, ולפי ר' יהודה דהיינו בזמנא דמלכא משיחא מורה דהאי נמי לאו בזמנא דמלכא משיחא והיינו דקאמר ר' יוסי אמר כולא איהו ופליג אתרוייהו (אור יקר).

⁷ בינה (מ"מ).

בראשית

קמג/ב

ברכאן מסטרא דחולקיה דיעקב הוו ומדיליה נטל¹ ואלין ברכאן הוה קא בעי יצחק לברכא ליה לעשו ובגין כך עבד קב"ה וגרם ליה ליעקב לנטלא מדיליה²

תא הזי בשעתא דההוא נחש אייתי לוויזין על עלמא ואתלמיא ארעא מה כתיב (בראשית ג יז) ולאדם אמר³ כי שמעת לקול אשתך⁴ וגו' ארוה האדמה בעבורך וגו' דלא תהא עבדא פירין ואיבין כדקא יאות⁵ לקבל דא (בראשית כז כח) ומשמני הארץ בעצבון תאכלנה⁶ לקבל דא (ולקבל דא ו) מטל השמים וקוץ ודרדר תצמיח לך⁷ לקבל דא ורוב דגן ותירוש בזעת אפך⁷ תאכל לחם לקבל דא יעבודך עמים וישתחוו לך לאומים (שם כט) דאינון יעבדון ארעא ויפלהון בחקלא⁸ כמה דאת אמר (ישעיה סא ה) ובני נכר אכריכם וכורמיכם וכלא נטל יעקב דא לקבל דא ומדיליה נטל

וקב"ה גרים ליה ליעקב דיטול הני ברכאן לאתדבקא באתריה⁹ וחולקיה¹⁰ ועשו לאתדבקא באתריה¹¹ וחולקיה¹² אמר רבי חזקיה והא חמינן דמשמני הארץ וטל השמים אינון ברכאן נטל עשו לבתר כמה דאת אמר הנה משמני הארץ יהיה מושבך ומטל השמים מעל אמר רבי שמעון לאו האי כהאי ולא דא כדא¹³ כמה אתפרשאן

מצד של חלקו של יעקב היו, ומשלו הוא לקח, ואת הברכות האלו רצה יצחק לברך את עשו, ולכן עשה הקדוש ברוך הוא וגרם ליעקב לקחת משלו.

בא וראה, בשעה שאותו הנחש הביא קללות על העולם והאדמה התקללה, מה כתוב, "ולאדם אמר כי שמעת לקול אשתך וגו' ארוה האדמה בעבורך" וגו', שלא תהיה עושה פירות כראוי, כנגד זה "ומשמני הארץ". "בעצבון תאכלנה", כנגד זה "מטל השמים". "וקוץ ודרדר תצמיח לך", כנגד זה "ורוב דגן ותירוש". "בזעת אפך תאכל לחם", כנגד זה "יעבודך עמים וישתחוו לך לאמים", שהם יעבדו את הארץ ויעבדו בשדה, כמו שנאמר "ובני נכר אכריכם וכורמיכם". והכל נטל יעקב זה כנגד זה, ומשלו נטל.

והקדוש ברוך הוא גרם ליעקב שיטול את הברכות הללו להדבק במקומו וחלקו, ועשו שידבק במקומו וחלקו. אמר רבי חזקיה, והנה ראינו משמני הארץ ומטל השמים, עשו נטל אותן הברכות אחר כך, כמו שנאמר "הנה משמני הארץ יהיה מושבך ומטל השמים מעל". אמר רבי שמעון, לא זה כזה ולא זה כזה, כמה נפרדות הדרגות.

¹ מסטר הקדושה דהיינו ויתן לך האלהים וכו' כדמסיק לקמיה ר' שמעון (אור יקר).

² במה שגלה הסוד לרבקה וסייעו בעורמתו (אור יקר).

³ היינו שופריה דיעקב כעין שופריה דאדם (אור יקר).

⁴ היינו ועתה בני שמע בקול ולך קח לי (אור יקר). [המשך הפסוק: ותאכל מן העץ] דהיינו עץ הדעת טו"ר

היינו ב' גדיי עזים, הא' טוב חטאת לה', והא' רע לעזאזל (אור יקר).

⁵ שלא היו שמנים (אור יקר).

⁶ היינו קליפה הזכר נקרא עצבון, והנקבה עצב וכו' (אור יקר).

⁷ נודע האף חצוני כענין והרבה להשיב אפו. זעת נודע מזעתן של חיות נהר דינור דהיינו על ראש רשעים יחול והוא הזיעה ומותר אש הקודשה וזיעה מורך החצוני מולידה כמה מחבלים לוקטים הברכה וכך קבלתי שהשדים נזונים אל מה שחסר התבואה שאינה מוציאה כראוי וזהו בזעת אפך בחברת המחבלים תאכל לחם, והיינו שאדם זן ועובד לבני לילית, וכאן להיך ובני נכר לילית וסמאל ארכיכם וכורמיכם (אור יקר).

⁸ לעבוד עבודת השדה בחרישה וזריעה וקצירה וכיוצא בו (ד"א).

⁹ מלכות (אור יקר).

¹⁰ ת"ת (אור יקר).

¹¹ לילית (אור יקר).

¹² ס"מ (אור יקר).

¹³ כמש"ו כי ביעקב נאמר נתונה מאלק"ם והוא למעלה משא"כ בעשו נאמר שם יהיה מושבך, ר"ל במקום מושבך לתתא ועוד בעשו נאמר משמני הארץ והוא שם דבר משא"כ ביעקב שמ"ם "מטל" מושך אחר עמו כמ"ש המפרשים, ור"ל ממשמני הארץ. וברכתו של יעקב היתה שיתן לך מאותו שנותן לשמים וארץ, ועוד שא"א לומר בעשו כמו ביעקב, שהרי קודם יורד לשמים ואח"כ לארץ, אלא שבירך אותו שישב על מקום משמן ויורד שם מטל כו' (יהל אור).

בראשית

דרגין ביעקב כתיב (שם כח) ויתן לך האלהים¹ וכדא כתיב יהיה ביעקב כתיב מטל השמים ומשמני הארץ בעשו כתיב משמני הארץ וטל השמים דהא לאו דא איהו כדא ודרגין אתפרשן כמה וכמה בגין דכדא דיעקב כתיב ביה ויתן לך האלהים¹ מטל השמים דא טל עלאה [דנגיד] מעתיק יומין² דאקרי טל השמים השמים דלעילא טל דנגיד בדרגא דשמים ומתמן לחקל תפוחין קדישין³

ומשמני הארץ (נ"א) דא ארץ דלעילא ארץ החיים. בעשו כתיב ומשמני הארץ ביעקב משמני) הארץ דא ארץ החיים דלעילא וירית לה בארעא דלעילא ובשמים דלעילא ולעשו בארעא דהכא לתתא ובשמים דהכא לתתא יעקב לעילא לעילא עשו לתתא לתתא תו יעקב לעילא ותתא ועשו לתתא ואף על גב דכתיב (שם מ) והיה כאשר תריד ופרקת עלו מעל צוארך מהאי דהכא לתתא אבל לעילא לא כלום דכתיב (דברים לב ט) כי חלק יהוה עמו יעקב חבל נחלתו

תא חזי בשעתא דשרו לנטלא ברכאן דלהון יעקב ועשו יעקב נטל חולקיה דלעילא ועשו נטיל חולקיה לתתא רבי יוסי ברבי שמעון בן לקוניא אמר לרבי אלעזר כלום שמעת מאביך אמאי לא אתקיימו ברכאן דברכיה יצחק ליעקב ואינון

ביעקב כתוב "ויתן לך האלהים", ובזה כתוב "יהיה". ביעקב כתוב "מטל השמים ומשמני הארץ", בעשו כתוב "משמני הארץ וטל השמים", שהנה זה אינו כזה, והדרגות נפרדות כמה וכמה, משום שבזה של יעקב כתוב בו "ויתן לך האלהים מטל השמים", זה הטל העליון ששופע מעתיק הימין שנקרא טל השמים, השמים של מעלה, הטל ששופע בדרגת השמים, ומשם לשדה התפוחים הקדושים.

"ומשמני הארץ" זו ארץ החיים שלמעלה, ויורש אותה בארץ שלמעלה ובשמים של מעלה, ובעשו בארץ של כאן למטה, ובשמים של כאן למטה. יעקב למעלה למעלה, ועשו למטה למטה. עוד, יעקב למעלה ולמטה, ועשו למטה. ואף על גב שכתוב "והיה כאשר תריד ופרקת עולו מעל צוארך", מזה של כאן למטה, אבל למעלה לא כלום, שכתוב "כי חלק ה' עמו יעקב חבל נחלתו".

בא וראה, בשעה שהתחילו יעקב ועשו ליטול את ברכותיהם, יעקב נטל חלקו שלמעלה, ועשו נטל חלקו שלמטה. רבי יוסי ברבי שמעון בן לקוניא אמר לרבי אלעזר, כלום שמעת מאביך למה לא

¹ בינה (מ"מ).

² פ"י הארת המוחא סתימאה שנק' טלא דבדולחא ומגעת עד ראש ז"א וזהו טל השמים טל שנממך לשמים, וכן אחר שהגיע למלכות נק' משמני הארץ, וז"ש ומתמן לחקל תפוחין קדישין שהיא מלכות (מ"מ).

³ ר"ל אח"כ. משא"כ בעשו, דאיהי נטלא ויהבא שיורדין לבעלה. וזהו עיקר הפי', דביעקב כתיב מלמעלה למטה, ובעשו כתיב להיפך. ואינון ברזא דעבד ושפחה, ולכן ואת אחיך תעבוד. והנה בג' דרגין דיליה ברכיה: משמני, מטל, חרבך. הם: טחול, כבד, ומרה, כסדר הזה: ואת אחיך תעבוד כולם עובדים ללב. ואמר והיה כאשר תריד כו', פשוטו של מקרא לא עמדו עליו המפרשים, שהוא לשון ממשלה, כמו וירד מיעקב, וירדו בדגת כו', שא"ל שתעבוד אחיך כעבד בלא ממשלה כלל וכלל ובלא מלך. אבל כאשר תמשול, אינך משועבד לו שיהיה מושל עליך, שלא ימשלו שניהם כא'. ולכן במלך דוד הוסר המלוכה מאדום, וכמ"ש ולאום מלאום יאמץ כו', אמלאה כו', וכמ"ש אם יאמרו לך כו'. וכן הוא בהתגברות הכבד והתאוות, אז נכנעה הנשמה, ויורדת בגלות, וא"א להתחברות ממשלות שניהם כא' לעולם. וע"ז אמרו (אבות פ"ד מכ"א) הקנאה כו', והן מרה כבד טחול, שהוא שחוק הכסיל, שהשעה משחקת לו. וידוע שעשו שליטתו אינה אלא בג' דרגין: דשפחה ועבד ואמה. אבל למעלה לא יגורך רע. וכן הן ברכות ג' מלמטה למעלה: חרב, הוא דרגא דחרבו על יריכו בכורסייא. אבל יעקב נתברך בעשר, ע"ס דאצילות ד', טל משמני הארץ הוא כתר ומלכות שהיא איומה כנדגלות, דגן ותירוש חר"ב, והן ד' דנוק', כי היא בג"ר. ואח"כ אמר ו"ק כסדר, רק יסוד אחר ת"ת במקומו הראוי. וז"ס ג' דרגין דיצר הרע שאמרו (ב"ב טז ע"א) הוא שטן כו', הוא כו', יורד כו' שמשטין בנוק', חלק מן ח' (משלי ה ג). ית זונה (שם ז י), בשחוק דטחול, ויהיבת שיורין לבעלה ומתרגז בכבד ועולה כו', ואח"כ יורד כו' במרה, ואחריתה מרה כו' חדה כו'. והן בג' עולמות הנ"ל, דירתה בעשייה, ושלו כו'. וענין יהיבת שיורין, כי היא מראה בפניה של מטה יפה מאד, נפת תטופנה כו', נפתי משכבי כו', והן עשר תיקונין, כמ"ש בס"ת פ' ויצא כו', ונוטלת ממנו תיאובתא. אבל למעלה מראה לבעלה ליכלוך החטא ומיאוסו, ומתרגז ועולה ומקטר. משא"כ בקדושה דהוא להיפך, דשכינה מראה למטה לישראל תוכחת מוסר, ותמיד מייסרת אותם שאינם טובים, ומגדת להם כל מום, כמ"ש או הודע אליו ומראה להן פגימתה כו', וז"ש נאמנים פצעי אוהב ונעדרות כו', וז"ס שחורה אני ונאווה, שחורה מסט' דתתאה, ונאווה כו' (יהל אור).

בראשית

ברכאן דבריך יצחק לעשו אתקיימו בלחו א"ל כל אינון ברכאן מתקיימי וברכאן אחרנין דברכיה קב"ה ליעקב אבל מיד יעקב נטל לעילא ועשו נטיל לתתא לבתר כד יקום מלכא משיחא יטול יעקב לעילא ותתא ויתאביד עשו מכלא ולא יהא ליה חולקא ואחסנא ודוכרנא בעלמא כמה דאת אמר (עובדיה א יח) והיה בית יעקב אש ובית יוסף להבה ובית עשו לקש וגו' בגין דיתאביד עשו מכלא וירית יעקב תרין עלמין עלמא דין ועלמא דאתי

ובהוא זמנא כתיב (שם כא) ועלו מושיעים בהר ציון לשפוט את הר עשו והיתה ליהו"ה המלוכה ההוא מלכו דעשו דנטל בהאי עלמא יהב ליה קב"ה ג"א יהא ליה לקב"ה בלחודוי וכי השתא לאו [איהי מלכו] (איהו) מקב"ה אלא אף על גב דשליט קב"ה לעילא ותתא הא יהב לון לשאר עמין לכל חד וחד חולק ואחסנתא בהאי עלמא לאשתמשא ביה ובהוא זמנא יטול מכלהו מלכותא ותהא דיליה כלא דכתיב והיתה ליהו"ה המלוכה ליה בלחודוי דכתיב (זכריה יד ט) והיה יהו"ה למלך על כל הארץ ביום ההוא יהיה יהו"ה אחד ושמו אחד

ויהי אך יצא יצא יעקב וגו' (בראשית כו ל) רבי שמעון אמר אך יצא יצא תרי יציאות הללו למה אלא

קמד/א

חד דשכינתא וחד דיעקב דהא כד עאל יעקב שכינתא עאלת עמיה וקמי שכינתא אתברך דיצחק הוה אמר ברכאן ושכינתא אודי (להו) [ליה] עליהו וכד נפק יעקב שכינתא נפקת עמיה דהא הוא דכתיב (בראשית כו ל) אך יצא יצא יעקב תרי יציאות כחד ועשו אחיו בא מצידו מן הציד לא כתיב אלא מצידו דאיהו צידה דיליה דלא הוה ביה ברכה ורוח הקודש צווחא ואמרה (משלי כג ו) אל תלחם את לחם רע עין!

התקיימו הברכות שברך יצחק את יעקב, ואותן הברכות שברך יצחק את עשו כולם התקיימו. אמר לו, כל אותם הברכות מתקיימות, וכן ברכות אחרות שברך הקדוש ברוך הוא את יעקב. אבל מיד יעקב נטל למעלה, ועשו נטל למטה. ואחר כך כשיקום מלך המשיח, אז יעקב יטול למעלה ולמטה, ויאבד עשו מן הכל, ולא יהיה לו חלק ונחלה וזכרון בעולם, כמו שנאמר "והיה בית יעקב אש ובית יוסף להבה ובית עשו לקש" וגו', כדי שיאבד עשו מן הכל, ויעקב יירש שני עולמות, העולם הזה והעולם הבא.

ובאותו זמן כתוב, "ועלו מושיעים בהר ציון לשפוט את הר עשו והיתה לה' המלוכה", אותה מלכות עשו שנטל בעולם הזה, ינתן להקדוש ברוך הוא (תהיה לקדוש ברוך הוא) לבדו. וכי עכשיו היא אינה מלכות מהקדוש ברוך הוא, אלא אף על גב שהקדוש ברוך הוא שולט למעלה ולמטה, הנה נתן לשאר העמים לכל אחד ואחד חלק ונחלה בעולם הזה להשתמש בו, ובזמן ההוא יטול מכולם את המלכות וכולה תהיה שלו, שכתוב "והיתה לה' המלוכה", לו לבדו, שכתוב "והיה ה' למלך על כל הארץ ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד".

"ויהי אך יצא יצא יעקב" וגו'. רבי שמעון אמר, "אך יצא יצא" שתי היציאות הללו למה, אלא

אחת של השכינה ואחת של יעקב, שהנה כשנכנס יעקב, השכינה נכנסה עמו והתברך לפני השכינה, שיצחק היה אומר את הברכות, והשכינה מודה להם (לה) עליהם, וכשיצא יעקב, השכינה יצאה עמו, זהו שכתוב "אך יצא יצא יעקב", שתי יציאות יחד. "ועשו אחיו בא מצידו", לא כתוב מן הציד, אלא "מצידו", שהוא הצידה שלו, שלא היתה בו ברכה, ורוח הקודש צועקת ואומרת, "אל תלחם את לחם רע עין".

¹ נמצא שנתברך עשו בלא שכינה ע"י יצחק לבדו בגשמי למטה ולא עוד אלא שנאחז בחלקו דהיינו מצידו מקום שהוא צד ונאחז שאין בו ברכה, ולכך הוא היה דבק בחצוני, ומשם נאמר לו מה שנאמר (אור יקר).

בראשית

ויעש גם הוא מטעמים וגו', (שם לא) יקום אביו דבוריה הוה בעזות בתקיפו רוחא² מלה דלית בה טעמא יקום אביו תא חזי מה בין יעקב לעשו יעקב אמר בכסיפו דאביו בענוה מה כתיב (שם יח) ויבא אל אביו ויאמר אביו מה בין האי להאי אלא דלא בעא לאודעזעא ליה מליל בלשון תחנונים קום נא שבה ואכלה מצידיו ועשו אמר יקום אביו כמאן דלא מליל עמיה

תא חזי בשעתא דעאל עשו עמיה גיהנם³ אזדעזע יצחק ודחיל דכתיב (שם לג) ויחרד יצחק חרדה גדולה עד מאד כיון דכתיב ויחרד יצחק חרדה גדולה די מהו גדולה¹⁷ עד מאד אלא דלא הוה דחילו ואימתא דנפל עליה דיצחק רבתא מיומא דאתברי ואפילו בההיא שעתא דאתעקד יצחק על גבי מדבחה וחמא¹⁸ סכינא עליה לא אזדעזע כההיא שעתא דעאל עשו וחמא גיהנם דעאל עמיה¹⁹⁴ כדין אמר בטרם תבא ואברכהו גם ברוך יהיה (שם) בגין (דחמאת) <דחמית> שכינתא דאודי על אינון ברכאן⁵ דבר אחר יצחק אמר ואברכהו נפק קלא ואמר גם ברוך יהיה בעא יצחק למילט ליה ליעקב אמר ליה קב"ה יצחק גרמך אנת לייט דהא כבר אמרת ליה אורריך ארור ומברכיך ברוך

תא חזי כלא אודו על אינון ברכאן עלאי ותתאי ואפילו איהו חולק עדביה דעשו⁶ אודי עלייהו וברכיה איהו ואודי על אינון ברכאן וסלקיה על רישיה לעילא⁷ מנלן דכתיב (שם לב) ויאמר שלחני כי עלה השחר ויאמר לא

"ויעש גם הוא מטעמים" וגו', "יקום אביו", דבורו היה בעזות, בתקיפות הרוח, דבר שאין בו טעם, "יקום אביו". בא וראה מה בין יעקב לעשו, יעקב אמר בבושה של אביו, בענוה, מה כתוב, "ויבא אל אביו ויאמר אביו". מה בין זה לזה, אלא שלא רצה לזעזע אותו, דיבר בלשון תחנונים, "קום נא שבה ואכלה מצידיו". ועשו אמר "יקום אביו", כמי שלא דבר עמו.

בא וראה, בשעה שנכנס עשו, נכנס עמו גיהנם, ויצחק הזדעזע ופחד, שכתוב "ויחרד יצחק חרדה גדולה עד מאד". כיון שכתוב "ויחרד יצחק חרדה גדולה", די, מה זה "עד מאד", אלא שלא היתה יראה ואימה גדולה שנפלה על יצחק מיום שנברא, ואפילו בשעה ההיא שנעקד יצחק על גבי המזבח וראה סכין עליו, לא הזדעזע כשעה ההיא שנכנס עשו וראה גיהנם שנכנס עמו. אז אמר, "בטרם תבא ואברכהו גם ברוך יהיה", משום (שראתה) שראיתי שכינה שמודה על אותן הברכות. דבר אחר, יצחק אמר "ואברכהו", יצא קול ואמר "גם ברוך יהיה". רצה יצחק לקלל את יעקב, אמר לו הקדוש ברוך הוא, יצחק, אתה מקלל את עצמך, שהרי כבר אמרת לו "אורריך ארור ומברכיך ברוך".

בא וראה, כולם הודו על אותן הברכות, עליונים ותחתונים, ואפילו חלק גורלו של עשו הודה עליהם, והוא ברוך אותו, והודה על אותן הברכות, והעלהו על ראשו למעלה. מנין לנו, שכתוב "ויאמר שלחני כי

¹ הנה הביא הז"ח מדרש דרצה עשו להרוג את אמו אחר הברכות דכתיב ושחת רחמיו (עמוס א) וגם להרוג את אביו דכתיב יקרבו ימי אבל אביו ופי' ז"ל אקרב מיתתו וכו' ומקשה דאז"ל שהיה עשו זהיר הרבה בכבוד אביו ומשני דמדרשים חלוקים הם ול"נ דכאן קודם שבירך יעקב וכאן אחר שברכו (נ"א).

² א"ת מלת יקום אביו כטעמו בתורה דהיינו יקום שופר מהופך, אביו קדמא מורה על החוזק, שאין המלות בטעמים המטעמים המלות שיוורה שדבר התחנונים כגון אזלא גריש או רביע, וכיוצא. ועוד המלות בעצמן יורו הענין שהרי יעקב אמר אביו קודם כל דבר הרי קראו לבד ועשו התחיל בקימה קודם קריאה כאומר יקום אביו ועוד שני אח"כ כשאמר כשיקום אמר קום נא ואין נא אלא לשון בקשה וכו' (אור יקר).

³ תימא דהא קודם כתיב ויאמר לו יצחק מי אתה ואחר שאמר לו אנכי עשו בכורך כתיב ויחרד לזה נדקדק שאמר ביעקב כד עאל יעקב שכינתא עאלת וכו' לא אמר בשעתא דעאל יעקב וכאן אמר בשעתא דעאל עשו ולא אמר כד עאל וכו' להראות ששכינה הקדימה ליעקב וגיהנם נתאחר ונכנס באותה שעה ולזה לא נחרד מיד יצחק (אור יקר).

⁴ דעשו וליה שבעין תרעין (נוסף באור יקר). ירצה ליעקב בירך בסוד ז' ספירות השמים והארץ וזה בטרם תבוא מפני שלא נזדמן שם גהנם שאלו נכנס היו ז' שעריו נועלים ז' ברכות, ולכך בטרם תבוא ואברכהו, ולא עוד אלא גם שכינה היתה שם אומרת ברוך יהיה וזהו גם ברוך יהיה, וז"ש וליה ע' תרעין כדן בטרם תבוא וכו' בגין דחמא דשכינתא אודי וכו', ואליו בהפך אין שכינה ויש גהנם החותם ז' ברכות (אור יקר).

⁵ כאומר ועם אנשים זה עשו (אור יקר).

⁶ היינו ס"מ. א"מ (נ"א).

⁷ דכתיב כי שרית עם אלהים וכדמפרש ואזיל (אור יקר).

בראשית

אשלחך כי אם ברכתני ויאמר שלחני בגין דאתקיף ביה יעקב¹ וכי היך יכיל בר נש דאיהו גופא ובשרא לאתתקפא ביה במלאכא דאיהו רוח ממש² דכתיב (תהלים קד ד) עושה מלאכיו רוחות משרתיו אש ליהט אלא מכאן דמלאכי שליחי דקב"ה כד אינון נחתין להאי עלמא גלימין ואתגלימו ומתלבשין³ בגופא⁴ כגוונא דהאי עלמא בגין דהכי אתחזי דלא להשנאה⁵ ממנהגא דההוא אתר דאזיל תמן

והא אתמר דמשה כד סליק לעילא מה כתיב (שמות לד כח) ויהי שם עם יהו"ה ארבעים יום וארבעים לילה לחם לא אכל ומים לא שתה בגין מנהגא דלא להשנאה מההוא אתר דאזיל לתמן ואינון מלאכין כד נחתו לתתא כתיב (בראשית יח ח) והוא עומד עליהם תחת העץ ויאכלו וכן הכא האי מלאכא כד נחת לתתא לא אתאבק עמיה דיעקב אלא מגו דהוה אתלבש בגופא כגוונא דהאי עלמא ועל דא <אתאבק> (אתדבק) יעקב בהדיה כל ההוא ליליא

תא חזי בגין דשלטנותא דהני לאו איהו אלא בליליא⁶ ודאי ובגין כך שלטנותא דעשו לאו איהו אלא בגלותא דאיהו לילה ועל דא בליליא אתתקף עמיה דיעקב <ואתאבק> (ואתדבק) עמיה וכד אתא צפרא אתחלש חיליה ולא יכיל⁷ וכדין אתתקף יעקב בגין דיעקב שלטנותיה ביממא ובגין כך כתיב (ישעיה כא יא) משא דומה אלי קורא משעיר שומר מה מלילה שומר מה מליל דהא כדין שולטנותיה דידיה דעשו דאיהו שעיר בלילה איהו ובגין כך אתחלש כד

עלה השחר ויאמר לא אשלחך כי אם ברכתני". "ויאמר שלחני" משום שהחזיק בו יעקב. וכי איך יכול אדם שהוא גוף ובשר להחזיק במלאך שהוא רוח ממש, שכתוב "עשה מלאכיו רוחות משרתיו אש ליהט", אלא, מכאן שמלאכים שלוחי הקדוש ברוך הוא, כשיורדים לעולם הזה, גלומים ומתגלמים, ומתלבשים בגוף כדוגמא של העולם הזה, משום שכך ראוי שלא לשנות ממנהג אותו המקום שהולכים לשם.

והנה נאמר, שכאשר עלה משה למעלה מה כתוב, "ויהי שם עם ה' ארבעים יום וארבעים לילה לחם לא אכל ומים לא שתה", משום המנהג, שלא לשנות מהמקום ההוא שהלך לשם. ואותם המלאכים, כשירדו למטה כתוב "והוא עומד עליהם תחת העץ ויאכלו". וכן כאן, כשירד למטה המלאך הזה, לא נאבק עם יעקב אלא מתוך שהיה מלובש בגוף כדוגמא של העולם הזה, ועל זה נאבק עמו כל אותו הלילה.

בא וראה, משום שהשלטון של אלו אינו אלא בלילה ודאי, ולכן השליטה של עשו אינה אלא בגלות שהיא הלילה, ועל כן בלילה התחזק עם יעקב ונאבק עמו, וכשבא הבוקר נחלש כחו ולא יכל, ואז התגבר יעקב, משום ששלטונו של יעקב ביום, ולכן כתוב "משא דומה אלי קרא משעיר שמר מה מלילה שמר מה מליל", שהרי אז השלטון הוא של עשו, שהוא שעיר, הוא בלילה, ולכן נחלש כשבא הבקר, ואז "ויאמר שלחני כי עלה השחר".

¹ ולכן אמר שלחני הרף ירך ממני הרי הודה על גבורתו (אור יקר).

² לעיל מ'ע"ב (ד"א).

³ קא ע"א (הערת הזוהר). מציאות זו קיימת גם בס"א (כללים ח"א סט ע"ד). ואחר שקיימו שליחותם חוזרים לרוחניותם כשאינם מתעכבים בזה העולם ז' ימים שכשמתעכבים ז' ימים אינם יכולים לחזור עוד לכמו שהיו כמו שאירע לעז"א ועז"א ל והכי איתא במדרש רות מהזוהר ז"ח (נ"א). דף יד ע"ג (לש"ו).

⁴ ולכן אמר שלחני אמנם כחם כח מלאך סוף סוף (או יקר).

⁵ ששליטת המציאות יהיה שולט ולא יתבטל הנהגת הטבע כיון שהגשמי אינו סובל רוחני יתגלם באוירו הרוחני וכיון שהרוחני אינו סובל גשמי יתפשט ויזדכך הגשמי ולא ינגדו ההנהגות אלו לאלו כלל (אור יקר).

⁶ האי סמא"ל מצד עבירות מגבורה והדין והיינו בלילה שליטת הדין וכן עשו ישלוט בעת שליטתו דהיינו בגלות שדומה ללילה שהוא שליטת החצונים שליטת עשו בליליא מצד החצונים ששולטים מצד המלכות, דהיינו קצת שליטת הלילה לא כל מציאות הלילה שהרי הקדושה מנהגת בלילה ע"י החצונים והיינו אומרו אלי קורא משעיר השכינה משא דומה שהוא מקום הנבואה דומה בגלות קורא אל הנביא מלבוש הלילה החצוני דהיינו משעיר (אור יקר).

⁷ והרי בזה הורה גבורת יעקב שבעת שליטת המלאך נתאבק עמו ועמד בנסיונו וכשבא שליטת יעקב לא היה יכול המלאך לעמוד ואמר שלחני שאיני יכול לסובלו (אור יקר).

בראשית

אתא צפרא וכדין (בראשית לב כז) ויאמר
שלחני כי עלה השחר
ויאמר לא אשלחך כי אם ברכתני כי אם
ברכתני כי אם
קמד/ב

תברכני מבעי ליה מאי כי אם ברכתני אם
אודית על אינון ברכאן דברכני אבא! ולא תהא
מקטרגא לי בגנייהו מה כתיב (בראשית לב כח)
ויאמר לא יעקב יאמר עוד שמך כי אם ישראל
וגו' אמאי ישראל א"ל בעל כרחין אית לן
לשמשא לך דהא אנת אתעטרת בחילך לעילא
בדרגא עלאה ישראל יהיה שמך ודאי

כי שרית עם אלהים (שם) מאי עם אלהים
סלקא דעתך דעליה הוה אמר אלא אמר ליה
שרית לאתחברא ולאזדווגא עם אלהים
בחבורא בזווגא דשמשא וסיהרא ועל דא לא
כתיב על "נ"א את" אלהים אלא עם אלהים
בחבורא וזווגא חדא דבר אחר ויאמר כמה דאת
אמר (שמות טו כו) ויאמר² אם שמוע תשמע לקול
יהו"ה אלהיך אוף הכא ויאמר לא יאמר עוד שמך
יעקב³ כי אם ישראל כדין אתעטר יעקב בדרגיה
למהוי כללא דאבהן⁴ מה כתיב (בראשית לב
כט) ויברך אותו שם מאי ויברך אותו שם דאודי
ליה על כלהו ברכאן דברכיה אבוי

רבי שמעון פתח ואמר (משלי טז ז) ברצות
יהו"ה דרכי איש גם אויביו ישלים אתו תא חזי
כמה אית ליה לבר נש לאתתקנא שבילוי ביה
בקב"ה בגין למעבד פקודי דאורייתא דהא
אוקמוה דודאי⁵ תרי מלאכין שליחין אית (ליה)
לבר נש <מלעילא> (דלעילא)⁶ לאזדווגא בהדיה

"ויאמר לא אשלחך כי אם ברכתני". "כי
אם ברכתני", היה צריך לכתוב כי אם

תברכני, מה זה כי אם ברכתני, אם תודה
על אותן הברכות שברך אותי אבא, ולא
תהיה מקטרג עלי בגללם. מה כתוב, "ויאמר
לא יעקב יאמר עוד שמך כי אם ישראל"
וגו'. למה "ישראל", אמר לו בעל כרחי יש
לי לשמש אותך, שהרי אתה התעטרת בכחך
למעלה בדרגה עליונה, ודאי ישראל יהיה
שמך.

"כי שרית עם אלהים". מה זה "עם
אלהים", וכי תעלה על הדעת שעליו היה
אומר, אלא אמר לו, שרית להתחבר
ולהזדווג עם אלהים בחיבור, בזווג של
השמש עם הלבנה, ועל כן לא כתוב על (את)
אלהים, אלא "עם אלהים", בחיבור וזווג
אחד. דבר אחר, "ויאמר", כמו שנאמר
"ויאמר אם שמוע תשמע לקול ה' אלהיך",
אף כאן "ויאמר לא יאמר עוד שמך יעקב כי
אם ישראל", אז התעטר יעקב בדרגתו
להיות הכלל של האבות. מה כתוב, "ויברך
אותו שם", מה זה "ויברך אותו שם",
שהודה לו על כל הברכות שברך אותו אביו.

רבי שמעון פתח ואמר, "ברצות ה' דרכי
איש גם אויביו ישלים איתו". בא וראה כמה
יש לאדם לתקן את שביליו עם הקדוש ברוך
הוא כדי לעשות את מצוות התורה, שהרי
פרשוה, שודאי שני מלאכים שליחים יש
לאדם מלמעלה להזדווג עמו, אחד לימין

¹ ירצה תודה עלי למפרע כאלו אז ברכת אותי ולא נשאר לך עלי שום טענה ותביעה על הברכות והיינו
ולא תהא מקטרגא (אור יקר).

² שאינם דברי המלאך, שאם הם דברי המלאך אין ראוי שיעקב יתעלה במדות העליונות על פי מלאך
חצוני אלא ויאמר היה השכינה כדאשכחן ויאמר אם שמוע תשמע וכו' (אור יקר). פירוש השכינה. א"מ (נ"א).

³ בשכינה וסמא"ל נסבך שם ותובע השליטה חלילה אלא אסתלק מתביעותי שאתה בישראל מקום שאין
לי אחיזה ותביעה כלל והיינו כי שרית ונתעלית עם אלהים מקום יניקתו שהרי ע"י הזווג שולט על השרים
וממתיק דיניה (אור יקר).

⁴ על פי השכינה שהיא העלה אותו למעלה עליה עם כללות האבות בסוד המרכבה אמנם הודאת הברכות
נפקא לן מאומרו ויברך אותו שם דאודי ליה על אינון ברכאן וכו' ואומ' עם אלהים שכינה למטה ועם אנשים
שנקשר למעלה ממנה עם אברהם ויצחק בסוד המרכבה (אור יקר).

⁵ שמות קו ע"ב קסה ע"ב (הערת הזוהר).

⁶ ממש הם מלאכים ממנו אמנם יש להם אחיזה בו מצד עסק מדותיו בנפשו וגופו ולכך יש באדם בגשם
שני בחינות בלב ומשם מתגברים שני המלאכים שאחד לימינא וא' לשמאלו והם ממנו פועלים בו ע"י
התעוררות מהחומר והצורה שבו בעצמו ולכך יתעורר מצדו הענין ויתגברו הם מצד האדם והתגברות יצר
הטוב משעבד יצר הרע, אמנם התגברות יצר הרע אינו משעבד יצר הטוב אלא מתגבר עליו ב' מלאכים הא'

בראשית

חד לימינא וחד לשמאלא ואינון סהדין ביה בבר נש בכל מה דאיהו עביד אינון משתכחי תמן וקרין לון יצר טוב ויצר רע

ואחד לשמאל, והם מעידים על האדם בכל מה שהוא עושה, הם נמצאים שם, וקוראים להם יצר טוב ויצר רע.

אתי בר נש לאתדכאה ולאשתדלא בפקודי דאורייתא ההוא יצר טוב דאזדווג ביה כבר איהו אתתקף על ההוא יצר הרע ואשתלים בהדיה ואתהפיך ליה¹ לעבדא וכד בר נש אזיל לאסתאבא ההוא יצר הרע אתתקף ואתגבר על ההוא יצר טוב והא אוקימנא ודאי כד ההוא בר נש אתי לאתדכאה כמה תקיפו אתתקף בר נש כד אתגברא ההוא יצר טוב כדין אויביו ישלים אתו דההוא יצר הרע אתכפיא קמיה דיצר טוב ועל דא אמר שלמה (שם יב ט) טוב נקלה ועבד לו מאי ועבד לו דא יצר הרע וכדין כד אזיל בר נש בפקודי אורייתא כדין גם אויביו ישלים אתו² (ו)דא יצר הרע [ודאתי מספרוי]

בא האדם להטהר ולהשתדל במצוות התורה, אותו יצר הטוב שהזדווג עמו, כבר התגבר על אותו יצר הרע והשלים עמו והתהפך לו לעבד, וכשאדם הולך להטמא, אותו יצר הרע מתחזק ומתגבר על אותו יצר טוב, והרי בארנו, ודאי כשאותו האדם בא לטהר, בכמה כח התחזק האדם כשהתגבר אותו יצר טוב, אז אויביו ישלים איתו, שאותו יצר הרע נכנע לפני היצר הטוב, ועל זה אמר שלמה, "טוב נקלה ועבד לו". מה זה "ועבד לו", זה יצר הרע. ואז כשאדם הולך במצוות התורה, אז גם אויביו ישלים איתו, זה יצר הרע ואלה שבאים מצדו.

תא חזי בגין דיעקב בטח בקב"ה³ וכל ארחוי הוו לשמיה⁴ על דא אויביו ישלים אתו ודא <נ"א דא> סמאל⁵ חילא ותוקפא דעשו דאשלים עמיה דיעקב ובגין דאשלים עמיה דיעקב ואודי ליה על אינון ברכאן כדין אשלים עמיה (ד)עשו [נ"א כדין אודי ליה עשו דכתיב (בראשית לג ט) יש לי רב אחי יהי לך אשר לך דהא אודי ליה על אינון ברכאן דילי⁶ בחרבא] ועד דלא אשתלים עמיה יעקב לגבי ההוא ממנא דאתפקד עליה לא אשלים עמיה עשו בגין כך בכל אתר תוקפא דלתתא תליא בתוקפא דלעילא ויחרד יצחק חרדה גדולה עד מאד ויאמר מי אפוא (שם כז לג) מי אפוא מאי מי אפוא מי הוא

בא וראה, משום שיעקב בטח בקב"ה וכל דרכיו היו לשמו, על כן אויביו ישלים איתו, וזה (זה) סמאל⁵, הכח והחוזק של עשו שהשלים עם יעקב. ומשום שהשלים עם יעקב והודה לו על אותן הברכות, אזי השלים עמו עשו. (אז הודה לו עשו, שכתוב "יש לי רב אחי יהי לך אשר לך", שהרי הודה לו על אותן הברכות שלו בחרב), ועד שלא השלים יעקב עם אותו הממונה שנתמנה עליו, לא השלים עמו עשו. לכן בכל מקום הכח של מטה תלוי בכח של מעלה.

"ויחרד יצחק חרדה גדולה עד מאד ויאמר מי אפוא". "מי אפוא", מה זה "מי אפוא",

מצד מטטרון מצד הקדושה, והב' מצד סמאל⁵ מצד החצוני, ואמר גם אויביו ישלים בלשון רבים מפני שכחות יצר הרע רבים כנגד כל מצוה ומצוה יש כח יצר הרע לעצמו לזה אמר אויביו לפי שהוא הכניעם כולם (אור יקר).

¹ קמה ע"ב (הערת הזוהר).

² כנגד פקודין רבים (אור יקר).

³ שלא חשש לשנאת עשו כאשר נטיל ברכתו ובכורתו ועוד לא עשה לטעם גשמי אלא לעבודת ה' (אור יקר).

⁴ שאלו היה בו חונף לא יצליח כלל (אור יקר).

⁵ כלל החצונים כלם וחילא ותוקפא דעשו דהיינו בחי' פרטית לסמאל שרו של עשו א' מע' שרים שהרי כל הקליפות כלולות בסמאל וע' שרים למטה מהכל בנים ללילית נוק' דסמאל והיאך סמאל שרו של עשו אלא ודאי נצוץ סמאל לבד שרו של עשו (אור יקר).

⁶ ה"ג ברכאן די לי בחרבא וז"ש יש לי רב אחי יש במלות רב אחי חרבי וזהו די לי בחרב"א ז"ח (לפ"ז) דבמלת רב רמז לברכת החרב נ"ל דיעקב אמר ויהי לי שור וחמור וגו' שלא נתקיימו הברכות ויהיו לעשו והם היו ח' ברכות מטל השמים ומשמני הארץ ורוב דגן ותירוש יעבדוך עמים וישתחוו לך לאומים הוה גביר לאחיך וישתחוו לך בני אמך הוא חד אורדיך ארור ומברכיך ברוך הרי ח' והשיב עשו יש לי רב ר"ל יותר מח' ברכות הנזכרים לעיל יש לי עוד אותיות ר"ב וכשתצרף ח' לאותיות ר"ב הרי חרב (נ"א).

בראשית

זה מבעי ליה אלא מי¹ איפוא דקיימא שכינתא תמן כד בריך ליה יצחק ליעקב ועל דא אמר מי איפוא מאן הוא דקאים הכא² ואודי על אינון ברכאן דברכית ליה ודאי גם ברוך יהיה (שם) דהא קב"ה אסתכם באינון ברכאן רבי יהודה אמר בגין ההיא³ חרדה [דאחריד] (דחרד) יעקב ליצחק אבוי אתענש²¹ יעקב בעונשא דיוסף דחרד חרדה <כהאי> (בהאי) בשעתא דאמרו ליה (שם לז לב) זאת מצאנו.

יצחק אמר מי איפוא באיפה⁴ אתענש יעקב דכתיב (שם טז) איפה הם רועים ותמן יוסף אתאביד ואתעניש יעקב ואף על גב דקב"ה אסתכם על ידוי באינון ברכאן איהו אתענש באיפה דכתיב איפה הם רועים ומתמן אתאביד מניה ואתענש כל ההוא עונשא ויחרד יצחק חרדה גדולה מאי גדולה כתיב הכא גדולה וכתיב התם (דברים יח טז) ואת האש הגדולה הזאת וגו' דעאל עמיה גיהנם עד מאד מאי עד מאד כתיב הכא מאד וכתוב התם (בראשית א לא) והנה טוב מאד דא מלאך המות כדין אמר מי איפוא⁵

קמה/א

כשמוע עשו את דברי אביו וגו' (בראשית כז לד) אמר רבי חייא כמה בישין עבדו אינון דמעין דבכה ואפיק עשו קמי אבוי בגין²² דיתברך מניה⁶ בגין דהוה חשיב מלה דאבוי יתיר⁷ הכי קרא שמו יעקב (ואוקמוה הכי) [האי] קרא שמו קרא שמו ההוא דקרא ליה אפיק⁸ ציצא

היה צריך לכתוב מי הוא זה, אלא "מי אפוא" שעמדה השכינה שם כשברך יצחק את יעקב, ועל כן אמר "מי אפוא", מי הוא שעומד כאן ומודה על אותן הברכות שברכתי אותו, ודאי "גם ברוך יהיה", שהנה הקדוש ברוך הוא הסכים לאותן הברכות. רבי יהודה אמר, משום אותה החרדה שהחריד יעקב את יצחק אביו, נענש יעקב בעונש של יוסף שחרד חרדה כזו בשעה שאמרו לו זאת מצאנו.

יצחק אמר "מי אפוא", באיפה נענש יעקב, שכתוב "איפה הם רועים", ושם יוסף נאבד, ונענש יעקב. ואף על גב שהקדוש ברוך הוא הסכים על ידו באותן הברכות, הוא נענש באיפה, שכתוב "איפה הם רועים", ומשם נאבד ממנו ונענש כל אותו העונש. "ויחרד יצחק חרדה גדולה". מה זה "גדולה", כתוב כאן "גדולה", וכתוב שם "ואת האש הגדולה הזאת" וגו', שנכנס עמו גיהנם. "עד מאד", מה זה "עד מאד", כתוב כאן "מאד", וכתוב שם "והנה טוב מאד", זה מלאך המות, אז אמר "מי אפוא".

"כשמוע עשו את דברי אביו" וגו'. אמר רבי חייא, כמה רעות עש אותן דמעות שבכה והוציא עשו לפני אביו כדי שיתברך ממנו, משום שהיה מחשיב דברי אביו יותר. "הכי קרא שמו יעקב", (ובארוהו) "הכי קרא שמו", קרא שמו אותו שקרא לו, הוציא השמעת קול של רוק בשביל קלון,

¹ נ"ל דא"ל ודאנ"י גימטריא איפה והיא השכינה כידוע. א"מ (נ"א).

² כאלו אמר מי היה פה כאשר בא הצייד ויבא לי וכו' ואברכהו, ואני הייתי מברך והוא היה אומר גם ברוך יהיה וזה שאמר דהא קודשא בריך הוא אסתכם וכו' ולפי דברי ר' שמעון החרדה היה מצד עשו ולא נענש יעקב על זה שהרי עשו הוא המחריד ע"י גהנם ולדעת ר' יהודה פליג (אור יקר).

³ ובשנים חטא ובשנים נענש הא' הוא החרדה וגם הוא החריד כדמפרש ואזיל הב' שגרם שיאמר אביו בצערו מי אפוא גם הוא יצטער ע"י אפוא כדמפרש ואזיל ובאמת גדול העונש מאד מן העון שהרי כמה שנים היה אבידת יוסף (אור יקר).

⁴ אפוא כתיב וביוסף איפה כתיב וצ"ע (ד"א). עיין דרך אמת. ואין קושיא כי פירושה שוה ונכתב באות א' לרמוז לרמז"ל מי נאפה שם כו' לשון אפיה. הרשב"ב (נ"א).

⁵ המסכמת בברכה (אור יקר).

⁶ שאפילו אותה ברכה גשמית לא היה לו זכות להתברך אלא בזכות הדמעות, כדדרשו רז"ל בפסוק ותשקמו בדמעות שליש (אור יקר).

⁷ הכי דקדק כלפי מעלה ואמר "קרא" כלפי מעלה (אור יקר). ילקוט שמואל סי' שמח (ד"א). כלומר אע"פ שכונתו להתברך כיון דבכלל כבוד אביו שאין ברכתו קלה בעיניו נחשב לו לזכות גדול ומכאן יובן קצת שקול אל דעות בדקות ויזהר האדם בכל מעשיו בכוונות טובות. ז"ח (נ"א).

⁸ מלת הכי קא דייק וכן כשתולשין רוק עושין הכי וזה עשה עשו דרך בזיון. ז"ח (נ"א).

בראשית

דרוקא בגין קלנא הכי נקרא שמו לא כתיב אלא קרא שמו ויעקבני זה פעמים (שם לו) זה מהו זה [דא פעמים] (אלא) <ויעקבני> פעמים מבעי ליה אלא מלה חד הוי תרי זמני בכורת¹ אהדר ליה זמנא אחרא ברכתי זה הוא תרי זמני כגוונא דא (שם מג י) כי עתה שבנו זה פעמים מלה חד תרי זמני חד דהא אהדרנא ליה ולא נהוי בכסופא קמיה דההוא בר נש שבנו בשנו אנן בכסופא מניה וכבר אהדרנא כגוונא דא אמר איוב (איוב יג כד) ותחשבני לאיוב לך אהדר איוב אויב² ואוקמוה דכתיב (שם ט יז) אשר בסערה³ ישופני וגו' אמר לפניו רבש"ע שמא רוח סערה עברה לפניך והכא בכורת⁴ לקח והנה עתה אהדר מלה ונמיל ברכתי

לא כתוב הכי נקרא שמו, אלא קרא שמו. "ויעקבני זה פעמיים", "זה", מהו "זה", (אלא) היה צריך לכתוב ויעקבני פעמיים, אלא דבר אחד היה פעמיים, בכורתי החזיר לו פעם אחרת ברכתי, זהו פעמיים. כדוגמא זו "כי עתה שבנו זה פעמיים", דבר אחד פעמיים, אחד שהנה החזרתי לו, ולא נהיה בבבואה לפני אותו אדם. "שבנו", בושנו, אנו בבבואה ממנו, וכבר החזרנו. כדוגמא זו אמר איוב "ותחשבני לאיוב לך", חזר איוב אויב, ופרשוה שכתוב "אשר בשערה ישופני" וגו', אמר לפניו, רבונו של עולם, שמא רוח סערה עברה לפניך. וכאן בכורת⁴ לקח, והנה עתה חזר הדבר ונטל ברכתי.

הן גביר שמתיו לך וגו' (בראשית כז לד) ולכה אפוא מה אעשה בני ולכה אפוא [לא קיימא] <לית קיימא> (לאתקיימא) הכא⁴ מאן דאסתכס עלך מה אעשה בני כדין ברכיה בהאי עלמא ואסתכל בדרגיה ואמר (שם מ) ועל חרבך תחיה דהא הכי אתחזי לך לאושדא דמין ולמעבד קרבין ועל דא אמר מה אעשה בני רבי אלעזר אמר ולך²³ אפוא מה אעשה כיון דאמר האי אמאי בני אלא אמר ליה ולכה אפוא מה אעשה דאנת בדינא ובחרבא ובדמא חזינא לך ולאחיד בארעא שלים אלא בני בני ודאי אנא גרימנא לך בגין דאנת בני⁵ ועל דא על חרבך תחיה ואת אחיד תעבוד (ועדיין) [עדיין] לא אתקיים⁶ דהא לא פלח ליה עשו ליעקב בגין דיעקב לא בעא ליה השתא ואיהו אהדר וקרא ליה אדוני כמה זמני בגין דאסתכל למרחוק וסליק ליה לסוף יומיא כדקאמרן⁷

"הן גביר שמתיו לך וגו', ולך איפה מה אעשה בני". "ולך איפה", אין עומד פה מי שיסכים עליך, "מה אעשה בני", אז בריך אותו בעולם הזה, והסתכל בדרגתו ואמר "ועל חרבך תחיה", שהרי כך ראוי לך לשפוך דמים ולעשות קרבות, ועל כן אמר "מה אעשה בני". רבי אלעזר אמר, "ולך אפוא מה אעשה", כיון שאמר את זה, למה "בני", אלא אמר לו, "ולך איפה מה אעשה", שאתה בדין ובחרב ובדם אני רואה אותך, ואת אחיד בדרך שלימה. אלא בני, בני ודאי, אני גרמתי לך משום שאתה בני, ועל כן "ועל חרבך תחיה ואת אחיד תעבוד". ועדיין לא התקיים, שהרי לא עבד עשו את יעקב, משום שיעקב לא רצה אותו עכשיו, והוא חזר וקרא לו אדוני כמה פעמים, משום שהסתכל למרחוק והעלה אותו לסוף הימים, כמו שאמרנו.

¹ קס ע"א שמות קיא ע"א (הערת הזוהר).

² ר"ל חשבת אותיות שמי שהם איוב שנעשה אויב. א"מ (נ"א).

³ תלוי בחוט השער בין איוב לאויב (אור יקר).

⁴ לית קיימא הכא – דהיינו שכינא (אור יקר).

⁵ פי' דין כמוהו ועי' לעיל קל"ז ע"ב (ד"א).

⁶ כתב המד"ל, תימה דהא כתיב (שמואל ב' ח יד) ויהי כל אדום עבדים לדוד. וי"ל שלא נמשכו זה זמן כי בימי שלמה פסק, ע"כ. ולי נראה דלא צרכינן להאי שהרי אין זה בכלל הברכה ליעקב, דתעבוד משמע ברצונך ולא אנוס בכח מלחמה, אבל לעתיד (ישעיה מט, כג) והיו מלכים אומניך (רמ"ז).

⁷ (דאולי רמז לאנטונינוס דאם לא כן תימה כי לעולם לא אתקיים) (ד"א). עיין דרך אמת. וזה טעות כי לימות סוף יומיא יתקיים כמש"ל קמג ע"ב כד יקום משיחא יטול יעקב וכו' גם לקמי' וכולהו יתקיימין לזמנא דמלכא משיחא גם וישלח קעב ע"א ז"ל בגין דסליק לון לסוף יומיא. הרש"ב (נ"א).

בראשית

רבי חייא ורבי יוסי הוו אזלי בארחה עד דהוו אזלי חמו ליה לרבי יוסי סבא דהוה אזיל בתרייהו יתבו עד דמטא לגבייהו [כיון דמטא לגבייהו] אמרו השתא ארחה מתתקנא קמן אזלו אמר רבי חייא (תהלים קיט קכו) עת לעשות ליהו"ה

פתח רבי יוסי ואמר (משלי לא כו) פיה פתחה בחכמה ותורת חסד על לשונה פיה פתחה בחכמה דא כנסת ישראל¹ ותורת חסד על לשונה אלין אינון ישראל² דאינון לישנא דאורייתא³ דמשתעי בה יומי ולילי פיה פתחה בחכמה דא ב' דבראשית⁴ ואוקמוה ותורת חסד על לשונה דא אברהם דביה ברא עלמא⁵ וביה משתעי תדיר⁶ ב' סתים מהאי גיסא ופתיחא מהאי גיסא סתימא מהאי גיסא כמה דאת אמר (שמות לג ג) וראית את אחורי פתיחא מהאי גיסא בגין לאנהרא <נ"א לאהדרא> אנפהא לגבי עילא ופתיחא מהאי גיסא בגין לקבלא מלעילא⁷ ואיהי אכסדרה לקבלא ובגין כך קיימא ברישא דאורייתא ואתמליא לבתר פיה פתחה בחכמה בחכמה ודאי⁸ דכתיב (בראשית א א) בראשית ברא אלהים כתרנומו ותורת חסד על לשונה דהא לבתר משתעי ואמר (שם ג) ויאמר אלהים יהי אור ויהי אור

רבי חייא ורבי יוסי היו הולכים בדוך. בעודם הולכים ראו את רבי יוסי הזקן שהיה הולך אחריהם. ישבו עד שהגיע אליהם. כיון שהגיע אליהם, אמרו, עכשיו הדרך מתוקנת לפנינו. הלכו. אמר רבי חייא, "עת לעשות לה".

פתח רבי יוסי ואמר, "פיה פתחה בחכמה ותורת חסד על לשונה", "פיה פתחה בחכמה" זו כנסת ישראל, "ותורת חסד על לשונה" אלו הם ישראל, שהם לשון התורה שמדברים בה ימים ולילות. "פיה פתחה בחכמה" זו ב' של בראשית, ופרשוה. "ותורת חסד על לשונה" זה אברהם, שבו ברא את העולם, ובו מדבר תמיד. ב' סתומה מצד זה, ופתוחה מצד זה. סתומה מצד זה, כמו שנאמר "וראית את אחורי". פתוחה מצד זה כדי להאיר (להדר) פניה כלפי מעלה. ופתוחה מצד זה כדי לקבל מלמעלה, והיא אכסדרה לקבל. ולכן עומדת בראש התורה ומתמלאת אחר כך, "פיה פתחה בחכמה", בחכמה ודאי, שכתוב "בראשית ברא אלהים", כתרנומו "ותורת חסד על לשונה", שהרי אחר כך מדבר ואומר, "ויאמר אלהים יהי אור ויהי אור".

¹ פ' המלכות אינה פותחת פיה לדבר רק על ידי החכמה שהוא אבא המיסד אותה ובזה יש לה כח לפתוח פיה ולדבר (מ"מ).

² כי בסוד הנשמות הם העוסקות בתורה למעלה ולמטה והם עצם הלשון במלכות כדמסיק לקמן כי הנשמות הם מציאות הת"ת כדפי' בזהר פ' ויחי ולכך הם ממש לשון התורה (אור יקר).

³ ולא אמר דאינון לישנא דעסיק באורייתא אלא לישנא דאורייתא כי הנשמות והתורה ענין א' ועצם א' כענין שהם ממש התורה שבה והם הלשון שבה וזה יתבאר יותר לקמן ויהיה עתה הכוונה כי התורה וכנסת ישראל דהיינו תורה שבכתב ותורה שבעל פה יחד עליהם נאמר פסוק זה והיינו סוד אשת חיל עטרת בעלה דהיינו י' על ו' כנודע (אור יקר).

⁴ פ' מלכות, וכדמפרש לקמן ב' סתים מהאי גיסא ופתיחא מהאי גיסא בגין לאנהרא אנפהא לגבי עילא, ר"ל שמעלה מ"ן לז"א וכאלו אמר דבר אחר דא ב' דבראשית, וכן דרך הזהר לומר הרבה פירושים ואין אומר דבר אחר בכל א' (מ"מ).

⁵ פ' כי תחלת התורה שהיא בריאת העולם הוא על צד החסד כאומרו אמרתי עולם חסד יבנה, וכן כולו פרשיות דריש אורייתא משתעי באברהם דהיינו חסד ובריאת עולם ג"כ באברהם דהיינו חסד (אור יקר).

⁶ בריאת עולם ג"כ באברהם הוא דהיינו חסד ואחר שפתיחת פה ב' של בראשית א"כ מאי דמפרש ואזיל הוא בריאת עולם וענין אברהם שהוא תורת חסד ועיקר הכוונה כי התורה היא ממש רוחניות הת"ת והמלכות תחלתה היא פתיחת הפה הנזכר לעיל ועסק התורה הוא תורת חסד שעל לשונה בתחלת דבריה מחסד דהיינו מציאות הראשון בת"ת חסד ודאי (אור יקר).

⁷ פ' מ"ד ולכך כפל לשון פתיחא חד על העלאת מ"ן וחד לקבל המ"ד (מ"מ).

⁸ פ' התורה פתחה תחילה בתיבת בראשית שהוא חכמה, ומ"ש דכתיב בראשית ברא אלהים ר"ל בכח ראשית שהוא אבא ברא אלהים שהיא בינה שמים וארץ שהם ז' ו'ן, וזה פ' ג' בפסוק פיה פתחה בחכמה (מ"מ).

בראשית

פיה פתחה בחכמה דא ה' דשמו קדישא¹
דכלא בה ואיהי סתים וגליא² (כלילא) [כללא]
דעילא ותתא³ רזא דעילא ותתא⁴ פיה פתחה
בחכמה בגין דאיהי סתימא⁵ דלא אתיידע כלל
דכתיב (איוב כח כא) ונעלמה מעיני כל חי ומעוף
השמים נסתרה וכד שארי לאתפשטא בחכמה
דאתדבק בה ואיהי בגווה (ואיהי) אפיקת קלא⁶
דאיהי תורת חסד פיה פתחה בחכמה דא ה"א
בתראה⁷ דאיהו דבור ומלה תליא בחכמה ותורת
חסד על לשונה דא קול דקיימא על דבור לאנהגא
ליה ותורת חסד דא יעקב

קמה/ב

דאיהו על לשונה לאנהגא מלה ולאחדא לה
דהא לית דבור בלא קול ואוקמוה
פתח רבי חייא אבתריה ואמר (משלי ח יב)
אני חכמה שכנתי ערמה ודעת מזמות אמצא אני
חכמה דא כנסת ישראל⁸ שכנתי ערמה דא יעקב
דאיהו חכים⁹ ודעת מזמות אמצא דא יצחק¹⁰
דהוה ליה דעת מזמות לברכא ליה לעשו ובגין
דחכמה אשתתף בהדיה דיעקב דאיהו ערמה
ודעת מזמות אמצא¹¹ דאתברך יעקב מאבוי
ושרו עליה כל אינון ברכאן ואתקיימו ביה ובבנוי
לעלם ולעלמי עלמין מאינון אתקיימו בהאי

"פיה פתחה בחכמה" זו ה' של השם
הקדוש שהכל בה, והיא סתומה וגלויה,
כלולה ממעלה ומטה, הסוד של מעלה
ומטה. "פיה פתחה בחכמה", משום שהיא
סתומה שאין נודעת כלל, שכתוב "ונעלמה
מעיני כל חי ומעוף השמים נסתרה".
וכשמתחילה להתפשט בחכמה שנדבקה
בה, והיא בתוכה, (והיא) מוציאה קול,
שהיא תורת חסד. "פיה פתחה בחכמה", זו
ה"א האחרונה שהיא דיבור, והדיבור תלוי
בחכמה. "ותורת חסד על לשונה", זה הקול
שעומד על הדיבור להנהיגו. "ותורת חסד",
זה יעקב,

שהוא על לשונה, להנהיג הדבר ולאחוז
אותו, שהרי אין דיבור בלי קול, ובארוה.
פתח רבי חייא אחריו ואמר, "אני חכמה
שכנתי ערמה ודעת מזמות אמצא". "אני
חכמה", זו כנסת ישראל, "שכנתי ערמה",
זה יעקב שהוא חכם, "ודעת מזמות אמצא",
זה יצחק, שהיתה לו דעת מזימות לברך את
עשו. ומשום שחכמה השתתפה עם יעקב,
שהוא ערמה, "ודעת מזמות אמצא",
שהתברך יעקב מאביו, ושרו עליו כל
הברכות הללו, והתקיימו בו ובבנוי לעולם
ולעולמי עולמים. מהן התקיימו בעולם
הזה, וכולן יתקיימו לזמן מלך המשיח, שאז

¹ פי' ד' ור"ל הבינה שהיא ה' ראשונה עיקרה מאבא שהוא חכמה (מ"מ).

² פי' כשמתחברת עם אבא היא סתומה וכשמתפשטת בז"א היא נגלית (מ"מ).

³ פי' שכוללת הארת א"א ואבא בתוכה שנקראים עילא, וכוללת ז"ן בתוכה שעולים בה בסוד מ"ן שנקרא תתא (מ"מ).

⁴ נודע מדברי האריז"ל שתיבת רזא בכל מקום שנזכרת בזוהר מורה על היסוד, וכאן אמר רזא דלעילא הוא יסוד דאבא שבתוך יסוד דאימא, ותתא הוא יסוד דז"א שהוא עולה בסוד הדעת בתוך יסוד דאימא שדעת דז"א הוא בתוך יסוד דאימא (מ"מ).

⁵ זה תשלום פי' ד' ומפרש למה הבינה צריכה להארת אבא בשביל שהוא סתום דלא אתיידע כלל יותר מהבינה (מ"מ).

⁶ פי' ז"א שיצא מן הבינה (מ"מ).

⁷ זה פי' חמישי ומפרש המלכות עיקרה מאבא כמ"ש בפי' הראשון אלא שהחילוק ביניהם בסיפא דקרא ותורת חסד על לשונה שלפי פי' ראשון אלין אינון ישראל וכו' ולפי פי' זה ותורת חסד הוא ז"א שהוא מנהיג למלכות הנקראת דיבור (מ"מ).

⁸ מדת המלכות, ונקראת חכמה מצד תקוניה העליונים ממדת החכמה (אור יקר).

⁹ שכון ודאי בחיק המלך דהיינו הת"ת שהוא עורמה מצד היותו מאיר מאור החכמה שהרי העורמה חכמה ערומה גלויה יותר, וע"י הזווג הזה היה ממש ענין יעקב בסוד תקוני השכינה, כדכתיב ועתה בני שמע בקולי וכו', שהיה כענין תיקון עון אדם הראשון ותיקון שכינה דהיינו עלי קללתך וכו' (אור יקר).

¹⁰ אותו הדעת המתלבש בגבורה פנימי שמתלבש שם לפעול דינים (אור יקר).

¹¹ השיג אותו המלכות שהיה מדברת והיינו שנהפך ע"י היחוד הדעת לטובה והנהגה יפה, היינו שהוציא הגבורה ברכות, ויש בגבורה בחי' להתקיים בגליות, ויש בחי' לזמן הגאולה שהכל שליטת השפעת הגבורה כנודע, וז"ש מנהון אתקיימו בהאי עלמא וכו' (אור יקר).

בראשית

עלמא וכלהו יתקיימו לזמנא דמלכא משיחא¹
דכדין יהון ישראל גוי אחד בארץ ועם אחד
לקב"ה

הדא הוא דכתיב (יחזקאל לו כב) ועשיתי
אותם לגוי אחד בארץ וישלטון לעילא ותתא
דכתיב (דניאל ז יג) וארו עם ענני שמיא כבר
אינש אתי דא מלכא משיחא דכתיב (שם ב מד)
וביומיהון די מלכייא אינון יקום אלה שמיא מלכו
וגו' ועל דא בעא יעקב דיסתלקון ברכוי לההוא
זמנא דאתי ולא נטל לון לאלתר

פתח רבי ייסא אבתריה ואמר (ירמיה ל י)
ואתה אל תירא עבדי יעקב נאם יהו"ה ואל תחת
ישראל וגו' האי קרא אוקמוה אבל בההיא
שעתא דנפק יעקב מקמי אבוי באינון ברכאן
אסתכל בנפשיה אמר הא אלין ברכאן בעינא?²
לסלקא לון לבתר לאריכו יומין והוה דחיל
ומסתפי נפק קלא ואמר ואתה אל תירא עבדי
יעקב נאם יהו"ה כי אתך אני לא אשבוק לך
בהאי עלמא³ כי הנני מושיעך מרחוק לההוא
זמנא דאנת סליק לון לאינון ברכאן⁴

ואת זרעך מארץ שבים דאף על גב דהשתא
נטיל ברכוי עשו וישתעבדון בבנד אנא אפיק לון
מידוי וכדין ישעבדון בניך ביה ושב יעקב לאינון
ברכאן ושב יעקב דא שכינתא⁵ >נ"א דאיהי
עמיה דיעקב> ושב יעקב ודאי ושקט ושאנן כמה
דאוקמוה מאינון מלכוון מבבל ממדי ומיון
>ומאדום< דאינהו הוו דאשתעבדו בהו בישראל
ואין מחריד לעלם ולעלמי עלמא

יהיו ישראל גוי אחד בארץ ועם אחד לקדוש
ברוך הוא.

זהו שכתוב "ועשיתי אותם לגוי אחד
בארץ". וישלטו למעלה ולמטה, שכתוב
"וארו עם ענני שמיא כבר אינש אתי" [והנה
עם ענני השמים כבן אדם בא]. זה מלך
המשיח, שכתוב "וביומיהון די מלכיא אנון
יקים אלה שמיא מלכו" וגו' [ובימיהם של
אלו המלכים יעמיד אלהי השמים מלכות],
ועל כן יעקב רצה שיעברו ברכותיו לאותו
זמן שיבא, ולא נטל אותם מיד.

פתח רבי ייסא אחריו ואמר, "ואתה אל
תירא עבדי יעקב נאם ה' ואל תחת ישראל"
וגו'. הפסוק הזה בארוהו. אבל בשעה ההיא
שיצא יעקב מלפני אביו עם אותן הברכות,
הסתכל בעצמו ואמר, הנה הברכות הללו
אני רוצה להעבירן לאחר כך, לאורך הימים.
והיה ירא ופחד. יצא קול ואמר, "ואתה אל
תירא עבדי יעקב נאם ה' כי אתך אני", לא
אעזוב אותך בעולם הזה, כי הנני מושיעך
מרחוק, לאותו הזמן שאתה מעביר אותן,
את אותן הברכות.

"ואת זרעך מארץ בְּיָם", שאף על גב
שעכשיו עשו נוטל ברכותיו וישתעבדו
בבניך, אני אוציא אותם מידיו, ואז בניך
ישתעבדו בו. "ושב יעקב", לאותן הברכות.
"ושב יעקב", זו השכינה (שהיא עם יעקב).
"ושב יעקב" ודאי, "ושקט ושאנן" כמו
שבארוה, מאותן מלכויות, מבבל, ומדי,
ומיון, ומאדום, שהם היו שהשתעבדו
בישראל. "ואין מחריד", לעולם ולעולמי
עולמים.

¹ שהרי הברכות הם מסוד היחוד העליון וצד הגבורה משפעת מתק דיניה ברכות, א"כ אינם הגונות אלא לזמן שישראל יתוקנו באחדות (אור יקר).

² בשלמא אם הייתי רוצה ליהנות מברכות לא הייתי מפחד מעשו שאנצחנו בברכות, אמנם הא אנא בעינא לסלקא וכו', מפני שאז הם צריכות יותר מדאי והגונות לאותו זמן א"כ במה אנצל עתה מידו, ובמה ינצלו בניו בגלותם מידו ולזה היתה התשובה לשלשה ענינים (אור יקר).

³ עם היות שהברכות יהיו לאותו הזמן דהיינו הנני מושיעך הרי שמורות לך הברכות כמו שאמרת (אור יקר).

⁴ הסכמתי עמך ועכ"ז ואת זרעך מארץ שבים, דאע"ג דהשתא וכו', ושב דא שכינתא דהיינו ששבה מגלותה אל ירושלים ושקט ושאנן משני האומות מהא' שקט מהב' שאנן ואין מחריד מהם לכל שאר האומות (אור יקר).

⁵ כלומר שתשוב השכינה מן הגלות ודייק מהכא יעקב במ' וכן בפ' בלק בפסוק מי מנה עפר יעקב ושב יעקב ודאי כלומר שכינה שהרי הת"ת מדבר ואומר אל תירא וגו' נאם ה' שהוא ז"א ואי ושב יעקב הוא מדת יעקב ושבתי היל"ל אלא יעקב היא השכינה כנז'. ז"ח (נ"א).

בראשית

אזלו עד דהו אולי א"ר יוסי ודאי כל מה דעביד קב"ה בארעא כלא הוה ברוא דחכמתא¹ וכלא בגין לאחזאה חכמתא עלאה להו לבני נשא² בגין דילפון מההוא³ עובדא רזין דחכמתא וכלא אינון כדקא יאות ועובדוי כלהו⁴ אורחי דאורייתא בגין דאורחי דאורייתא אינון ארחי דקב"ה ולית מלה זעירא⁵ דלית בה כמה אורחי ושבילין ורזין דחכמתא עלאה

תא הזי דהא רבי יוחנן בן זכאי] (שמעון) הוה אמר תלת מאה הלכות פסוקות⁶ ברוא דחכמתא עלאה בפסוק (בראשית לו לט) ושם אשתו מהיטבאל בת מטרד בת מי זהב ולא גלי לון אלא לרבי <אליעזר> (אלעזר) דהוה עמיה בגין למנדע דכמה רזין עלאין אינון בכל עובדא ועובדא⁷ דאיהי באורייתא ובכל מלה ומלה⁸ חכמתא איהי ואורייתא דקשוט⁹ בגין כך אינון מלין דאורייתא מלין [קדישין] אינון לאחזאה מינה נפלאות¹⁰ כמה דאת אמר (תהלים קיט יח) גל עיני ואביטה נפלאות מתורתך

תא הזי בשעתא דעקים ההוא חויא לאדם ולאנתיה דאקריב²⁴ לאתתא¹¹ ואטיל בה זוהמא ואתפתא ביה אדם כדין אסתאב¹² עלמא ואתלטיא ארעא בניניה וגרים מותא לכל עלמא¹³

הלכו. בעודם הולכים אמר רבי יוסי, ודאי כל מה שעושה הקדוש ברוך הוא בארץ, הכל היה בסוד החכמה, והכל כדי להראות את החכמה העליונה לבני האדם, כדי שילמדו מהמעשה ההוא את סודות החכמה, והכל הם כראוי, וכל מעשיו דרכי התורה, משום שדרכי התורה הם דרכי הקדוש ברוך הוא, ואין דבר קטן שאין בו כמה דרכים ושבילים וסודות של חכמה עליונה.

בא וראה, שהרי רבי יוחנן בן זכאי היה אומר שלש מאות הלכות פסוקות בסוד החכמה העליונה, בפסוק "ושם אשתו מהיטבאל בת מטרד בת מי זהב", ולא גילה אותם אלא לרבי אליעזר שהיה עמו, כדי לדעת שכמה סודות עליונים הם בכל מעשה ומעשה, שהוא בתורה, ובכל דבר ודבר היא חכמה ותורת אמת, לכן דברי התורה הם דברים קדושים להראות ממנה נפלאות, כמו שנאמר "גל עיני ואביטה נפלאות מתורתך".

בא וראה, בשעה שהנחש ההוא עיקם את אדם ואת אשתו, שקרב לאשה והטיל בה זוהמא, והתפתה בו אדם, אז נטמא העולם, והתקללה בשבילו האדמה, וגרם מות לכל העולם, ועמד העולם להפרע

- ¹ דכתיב מה רבו מעשיך ה' כולם בחכמה עשית, הרי מעשהו בחכמה ולא תאמר שמעשהו אמנם בחכמה אמנם החכמה נעלמה סתימה בהם שאינו (אור יקר).
- ² שהרי נעשו בחכמה והחכמה היא נחתמת בהם ומתנהל על ידם, והטעם שאדם משתלם בחכמה ולזה ילמדו החכמה מתוך ענייני העולם (אור יקר).
- ³ והטעם לסוד החכמה ללמוד התורה (אור יקר).
- ⁴ שהתורה ממש הוא כלי אומנות הנמצאים כולם, והטעם שהם נעשים בתורה והתורה דרכיו של הקב"ה שהרי נצטוינו והלכת בדרכיו דהיינו מדותיו שהוא מתנהג בהם, וכאשר האדם מתנהג בחסידות ועבודה ממש הוא דומה להנהגת הספירות (אור יקר).
- ⁵ בסוד צרופי המלה והמאורות העליונים התלויים בה כאשר יצטרף בשם ההגון (אור יקר).
- ⁶ ירצה הקדמות בסוד החכמה שהם רמיזות בפסוק זה (אור יקר).
- ⁷ אפילו שהם ספורי מעשיות סתרי תורה תלויים בענין כמשל הספור ההוא וגם באותיות בעצמן יצטרפו שמות פועלים פעולות נוראות הם שמות מאורות הכסא וכיוצא (אור יקר).
- ⁸ ואינו ספירות מעשיות (אור יקר).
- ⁹ אלא שנתלבשה (אור יקר).
- ¹⁰ הם למטה שהם מהבינה, נ' פלאות, וזה אינו נסתר כחמה ולכך התפלל בהשגתם ואמר גל עיני (אור יקר).
- ¹¹ שדעתה קלה ונוח להתפתות ואטיל בה זוהמא שנתלבשה ביצר הרע ובמחשבה רעה והלכה לפתות האדם בעלה, ואז היו שנים נגד אדם הראשון הנחש וחיה להחטיאו (אור יקר).
- ¹² שנתפשט שליטת החצוני בכל ההויות הגשמיות ונעכרו ונתעבו ואתלטיא ממש היינו סוד שליטת קללות הנמצאות שליטת החצונים (אור יקר).
- ¹³ שיהיה החצוני מעכל ההויה השלימה ואוכל אותה וכיון שכל ההויות היו ממש מקטרגות על ה אדם שהוא גרם להם הרעה (אור יקר).

בראשית

ממנו, עד שבא עץ החיים וכפה (וכ...ר) על אדם, והכניע אותו הנחש שלא ישלוט לעולמים על זרעו של יעקב. שהרי בזמן שהקריבו ישראל שעיר, היה נכנע אותו הנחש והתהפך לעבד, כמו שנאמר, ועל כן הקריב יעקב לאביו שני שעירים, אחד להכניע את עשו, שהוא שעיר, ואחד בשביל הדרגה שהיתה תלויה בעשו ונדבק בו, ונתבאר. ולכן עמד העולם עד שתבא אשה כדוגמת חוה, ובן אדם כדוגמת אדם, ויעקמו ויחכימו את

קמו/א

ליה לההוא חויא בישא וההוא דרכיב עליה וכלא אתמר

פתח ואמר (בראשית כה כז) ויהי עשו⁴ איש יודע ציד איש שדה והא אתמר ויעקב איש תם יושב אהלים איש תם גבר שלים כתרנומו יושב אהלים אמאי איהו תם בגין דאיהו יושב אהלים דאחיד⁵ לתרין סטרין לאברהם וליצחק⁶ ועל דא יעקב בסטרא דיצחק אתא לגביה דעשו כמה דאתמר דכתיב (ש"ב כב כו) עם חסיד תתחסד ועם עקש תתפל וכד אתא עם ברכאן⁷ בסיועא דלעילא קא אתא בסיועא דאברהם ויצחק ובגין כך בחכמתא הוה⁸ כמה דאתמר תא חזי כד יעקב אתער לגבי סמא"ל דרגא דעשו⁹ וקביל עליה

אותו הנחש הרע ואתו שרוכב עליו, והכל נתבאר.

פתח ואמר, "ויהי עשו איש יודע ציד איש שדה", והרי נאמר "ויעקב איש תם יושב אהלים". "איש תם", גבר שלים [אדם שלם] כתרנומו. "יושב אהלים", למה הוא תם, משום שהוא יושב אהלים, שאוחז את שני הצדדים, את אברהם ואת יצחק. ועל כן יעקב בצדו של יצחק בא אל עשו, כמו שנאמר, שכתוב "עם חסיד תתחסד ועם עקש תתפל". וכשבא עם ברכות, עם סיוע שלמעלה הוא בא, עם סיוע של אברהם ויצחק, ולכן זה היה בחכמה, כמו שנתבאר. בא וראה, כשיעקב התעורר אל סמא"ל, דרגתו של עשו, וקיבל עליו את יעקב, ויעקב נצח אותו בכמה צדדים, נצח את

¹ יעקב, שהוא מרכבה לת"ת, אילנא דחיי, וכפר על אדם שנתגלגל בו ובמעשהו כפה החצוני כדמפרש ואזיל. ונמצא לפי זה שכל מעשה רבקה ויעקב לתקיון חטא אדם וחוה אמנם היה ראוי שיהיו איש ואשתו אלא כדי שישמע אליה לטובה כדרך ששמע לרעה היתה אמו כאומ' שמע בקול ולך קח לי ואחר שמת ירד למטה ואשתו נעשית אמו כדרך שפי' בסבא עד שעלה אל עולם הזכר על אמו כדפי' הבא על אמו בחלום יצפה לבניה וכו' (אור יקר).

² קמד ע"ב (הערת הזוהר).

³ קמב ע"ב (הערת הזוהר).

⁴ ויהי עשו מצד הגבורה ויהי ודאי איש יודע ציד לצוד בני אדם בפתויו, ויעקב ממש נגדיי כעין עשו שהוא סמא"ל יעקב איש תם במדת הת"ת כי סמא"ל נגדיי בחוץ למדת הת"ת בקדושה. ותם היינו שלים, שנשתלם. ובמה נשתלם יושב אהלים שהוא בת"ת, אוחז ב' הקצוות. והנה יעקב כולל ב' מדות כדי לנצח עשו, הוא בא עליו מצד הגבורה כלולה בו, והיינו האדום האדום הזה כי עיף אנכי, דהיינו סיועא דאברהם ויצחק, חסד וגבורה, עם חסיד אברהם תתחסד, כדי שלא יוכל לך החצוני, ועם עקש, שרו של עשו לנצחו תתפתל מכח הגבורה, ולזה במיתת אברהם ואבלות יצחק נצח הבכורה וכן הברכה, אברהם סוד הברכה, ויצחק המברך, ויעקב מתנהג בהם נוטל ברכה מצד אברהם ע"י יצחק בערמה מעין שנתחכם סמא"ל קודם (אור יקר).

⁵ קלט ע"ב (הערת הזוהר).

⁶ נ"ל דז"ש שאחר מיתת אברהם מיד לקח הבכורה (נ"א).

⁷ שהרי הברכה לאברהם עם היות שיצחק המברך (אור יקר).

⁸ וצד החכמה לאברהם (אור יקר).

⁹ לעולם יעקב מתעורר אלו אם בבכורה אם בברכה אם בעלות השחר, שעד כאן לא נתעורר יעקב מפני שלא היה לו עזר ממדת יום כדפי' (אור יקר).

בראשית

ליעקב¹ ויעקב נצח ליה בכמה סטריין² נצח לחויא בחכמתא ובעקימו ולא אתנצח בר בשעיר ואף על גב דכלא חד נצח³ כמו כן לסמא"ל בנצחונא אחרא⁴ ונצחיה הדא הוא דכתיב (בראשית לב כד-כה) ויאבק איש עמו עד עלות השחר וירא כי לא יכול לו

תא הזי⁵ זכותיה דיעקב כמה הוה דאיהו אתא ובעא לאעברא ליה מעלמא וההוא ליליא הות ליליא דאתברי ביה סיהרא ויעקב אשתאר בלחודוי דלא הוה עמיה אחרא דתנן לא יפוק בר נש יחידאי בליליא וכל שבין⁶ בליליא דאתבריאו ביה נהורין דהא סיהרא איהו חסרא דכתיב (שם א יד) יהי מאר"ת חסר וההוא ליליא אשתאר בלחודוי בנין דכד סיהרא⁷ חסרא חויא בישא אתתקף ושלטא⁸ וכדין אתא סמא"ל וקטריג ליה ובעא לאובדא ליה מעלמא ויעקב הוה תקיף בכל סטריין בסטרא דיצחק ובסטרא דאברהם דאינון <הווי> תקיפו דיעקב אתא לימינא⁹ חמא לאברהם תקיף בתקיפו דיומא בסטרא דימינא דחסר

אתא לשמאלא חמא ליצחק תקיף בדינא קשיא אתא לגופא¹⁰ חמא ליעקב תקיף מתריין סטריין אלין דסחרן ליה חד מכאן וחד מכאן כדין וירא כי לא יכול לו ויגע בכף ירכו (שם לב כה) דאיהו אתר לבר מגופא¹¹ ואיהו חד עמודא דגופא כדין (שם) ותקע כף ירך יעקב בהאבקו

הנחש בחכמה ועקמומיות, ולא נצח רק מהשעיר. ואף על גב שהכל אחד, נצח כמו כן את סמא"ל בנצחון אחר, ונצח אותו, זהו שכתוב "ויאבק איש עמו עד עלות השחר וירא כי לא יכול לו".

בא וראה כמה היתה זכותו של יעקב, שהוא בא ורצה להעבירו מן העולם, ואותו הלילה היה הלילה שנבראה בו הלבנה, ויעקב נשאר לבדו, שלא היה מישהו אחר עמו, ששנינו, אל יצא אדם יחידי בלילה, וכל שכן בלילה שנבראו בו המאורות, שהרי הלבנה חסרה, שכתוב "יהי מארת" חסר. ואותו הלילה נשאר לבדו, משום שכאשר הלבנה בחסרונה, הנחש הרע מתגבר ושולט, ואז בא סמא"ל וקטרג עליו ורצה להאבידו מן העולם. ויעקב היה חזק בכל הצדדים, בצד של יצחק ובצד של אברהם, שהם היו חזקו של יעקב. בא לימין, וראה את אברהם חזק בחוזק היום, בצד הימין של החסד.

בא לשמאל, ראה את יצחק חזק בדין הקשה. בא לגוף, ראה את יעקב חזק משני הצדדים הללו שמקיפים אותו אחד מכאן ואחד מכאן. אזי, "וירא כי לא יכול לו ויגע בכף ירכו", שהוא מקום מחוץ לגוף, והוא עמוד אחד של הגוף. אזי, "ותקע כף ירך

¹ שהודה לו בכל וקבלו לגביר ויעקב נצח ליה דכתיב שלחני כדפי' מכלל שכבוש תחתיו (אור יקר).
² אם בבכורה אם בהתאבק עמו, אם בברכות, ועכ"ז עיקר הניצוח הוא בשעיר דהיינו ב' גדיי עזים (אור יקר).
³ סמא"ל ועשו, ובהיותו נוצח עשו נוצח שרו מלמעלה עכ"ז נצח ליה לסמא"ל בעצמו לבדו שלא על ידי הלבשת עשו (אור יקר). ר"ל שהשעיר הוא עשו (נ"א).
⁴ דהיינו ויאבק איש עמו וזה שלא בטבע בני אדם להתאבק יד ביד עם החצונים אלא ע"י הלבשה וענין גשמי, והיינו נצוחא אחרא, ועכ"ז לא גרע אלא ונצחיה, הה"ד ויאבק איש עמו וירא כי לא יכול לו, אפילו בעת שליטתו. וא"ת מה בא לעשות שהרי אפילו לא נצחו אין הנצחון תלוי בזה אלא (בהתחכמות) [בהתחכמות] בגשמיות לא להתאבק כדפי' לזה אמר שלא בא אלא לסכנו סתם כדרך המזיקין וכחו בזה היה מפני שהזמן גרם שהוא זמן שליטת החצונים לילי רביעיות (אור יקר).
⁵ וההוא ליליא אשתאר יעקב, מדת הת"ת בלחודוי מהמלכות, שנתמעטה הלבנה וירדה למטה, ולכך הדין מתגבר, וחשב מטעם זה להמשיך הדין בת"ת ולשלוט ביעקב הגשמי והיינו פגם במדה העליונה (אור יקר).
⁶ קסט ע"ב (הערת הזוהר).
⁷ קיד ע"ב (הערת הזוהר).
⁸ משמע אלו לא נשאר יעקב לבדו לא היה בא המלאך. א"מ (נ"א).
⁹ רצה לפגום במדתו מצד החסד, וכן לשמאלא מצד הגבורה, וכבר היו מתוקנות מצד האבות אברהם ויצחק, ולא היה יכול לפעול ולהמשיך הדין לינק משם לא מדין ימיני יום ולא מדין שמאלי לילה ולכך ירד אל הנצח שהרי יש שם בחי' אחור היוצא אל הגבורות קשר הירך העליון וכו' (אור יקר).
¹⁰ עי' מענין זה בפ' בראשית דף נח ע"ב ובפרדס בשער ירך יעקב (ד"א).
¹¹ היינו נצח. א"מ (נ"א). עי' לעיל כא ע"א ודברינו שם.

בראשית

עמו וגו' כיון דאתער צפרא ועבר ליליא אתתקף יעקב ואתחלש חיליה דסמא"ל כדין אמר שלחני דמטא זמנא לומר שירתא דצפרא¹ ובעי למיזל ואודי ליה על אינון ברכאן ואוסיף ליה ברכתא אחרא דכתיב (שם כט) ויברך אותו שם

תא חזי כמה ברכאן אתברך יעקב חד דאבוי בההוא עקימו² ורווח כל אינון ברכאן וחד דשכינתא³ דברך ליה קב"ה כד הוה אתי מלבן דכתיב (שם לה ט) ויברך אלהים את יעקב וחד דברכיה ליה ההוא מלאכא ממנא דעשו⁴ וחד ברכה אחרא דברכיה ליה אבוה כד הוה אזיל לפדן ארם דכתיב (שם כח ג) ואל שדי יברך אותך וגו'

בההוא זמנא דחמא יעקב גרמיה בכל הני ברכאן אמר במאן ברכתא דמנייהו אשתמש השתא אמר בחלשא מנייהו אשתמש השתא ומאן איהי דא בתרייתא דברכיה אבוה ואף על גב דאיהי תקיפא אמר לאו איהי תקיפא בשלטנותא דהאי עלמא כקדמאה אמר יעקב אמול השתא דא ואשתמש בה⁵ ואסלק כל אינון אחרנין לזמנא דאצטריך לי ולבנאי בתראי אימתי בזמנא דיתכנשון כל עממיא לאובדא בני מעלמא דכתיב (תהלים קיה י) כל גוים סבבוני בשם יהו"ה כי אמילם סבוני גם סבבוני וגו' סבוני כדבורים וגו'

הא הכא תלתא לגבי תלתא⁷ דאשתארו חד אינון ברכאן קדמאי דאבוה תריז אינון ברכאן דברכיה קב"ה תלת אינון ברכאן דברכיה ההוא מלאכא אמר יעקב להתם אצטריכו לגבי [מלכין] >< כל עמין דכל עלמא ואסליק לון להתם

יעקב בהאבקו עמו" וגו'. כיון שהתעורר הבוקר ועבר הלילה, התגבר יעקב, ונחלש כחו של סמא"ל, אז אמר "שלחני", שהגיע הזמן לומר את שירת הבוקר, ורצה ללכת, והודה לו על אותן הברכות, והוסיף לו ברכה אחרת, שכתוב "ויברך אותו שם".

בא וראה כמה ברכות התברך יעקב, אחת של אביו באותה התעקמות, והרויח את כל אותן הברכות. ואחת של השכינה, שבירך אותו הקדוש ברוך הוא כשהיה בא מלבן, שכתוב "ויברך אלהים את יעקב". ואחת שברך אותו המלאך ההוא הממונה של עשו. ואחת ברכה אחרת שבירך אותו אביו כשהלך לפדן ארם, שכתוב "ואל שדי יברך אתך" וגו'.

בזמן ההוא שראה יעקב את עצמו בכל הברכות הללו, אמר, באיזו ברכה מהם אשתמש כעת. אמר, כעת אשתמש בחלשה שבהן, ומי היא, זו האחרונה שברך אותו אביו. ואף על גב שהיא חזקה, אמר, אינה חזקה בשלטון העולם הזה כראשונה. אמר יעקב, אטול עכשיו את זו ואשתמש בה, ואעביר את כל אותן האחרות לזמן שאצטרך לי ולבני אחרי. מתי, בזמן שיתכנסו כל העמים להאביד את בני מן העולם, שכתוב "כל גוים סבבוני בשם ה' כי אמילם, סבוני גם סבבוני וגו' סבוני כדבורים" וגו'.

הנה כאן שלשה, כלפי שלשה שנשארו, אחת, אותן הברכות הראשונות של אביו, שתים, אותן ברכות שבירך אותו הקדוש ברוך הוא, שלש, אותן הברכות שבירך אותו המלאך ההוא. אמר יעקב, אז אצטרך אותם,

¹ דכתיב שירו לה' שיר חדש, וכתיב אהפוך אל עמים שפה ברורה וכתיב בלע המות לנצח וכו' וכתיב ושעשע יונק על חור פתן וכו' (אור יקר).

² זאת היא חביבה מאד שהוא היה מכח הנצחון החצונים הנגדיים הקלי' השמאלית עשו התקיף (אור יקר).

³ אינה מצד הגבורה אלא מצד החסד כשנצח החצוני הימיני מצד לבן, והיינו כד אתא מלבן (אור יקר).

⁴ לשון הפסוק הוא: "וירא אלהים אל יעקב עוד בבאו מפדן ארם ויברך אתו".

⁵ והיינו ג"כ מחזקת תוקף הקלי' וכל אלו הם חביבות מפני שהם מהמנגד תיקון חטא אדם הראשון והם צריכות לעת קץ הזמן כשיתוקן חטא אדם הראשון שיעמוד זכות תקונו לבניו שלא יאבדו בין העמים כאשר יתעורר הקב"ה להקים השכינה ולתקן חטא אדם הראשון מפני שהם מחלישות כח החצונים אמנם אותה שברכו אביו דרך שלם ומישור בלי השבתת החצונים לא ישתמש בה שליטת החצונים והיינו חולשתה שאינה דרך נצוח החצונים (אור יקר).

⁶ קסו ע"ב קעב ע"ב (הערת הזוהר).

⁷ הם שמאל דברכיה אבוה מצד הגבורה וברכיה קב"ה מצד הימין מהחסד והמלאך ברכו מצד האמצע באומרו כי אם ישראל וכו' והיינו בשם ה' כי אמילם מימין ושמאל ואמצע וכו' (אור יקר).

בראשית

והשתא לגבי דעשו די לי בהאי למלכא דהווי ליה כמה לגיונין תקיפין כמה מארי מגיחי קרבא לאנחא קרבין דומינין <לגבי> (לבני) מלכין תקיפין

קמו/ב

אנחא²⁵ בהו קרבא אדהכי שמע על לסטים חד קפחא אמר הני בני תרע¹ יהכון תמן אמרו ליה מכל לגיונין דילך לית אנת משדר התם אלא אלין אמר לגבי ההוא לסטים די באלין דהא כל לגיונותי ומארי קרבא אסלק²⁶ לגבי אינון מלכין תקיפין ביומא דקרבא דאצטריכו לי ליהו

אוף הכי יעקב אמר לגבי עשו די לי השתא באלין ברכאן אבל לההוא זמנא דאצטריכו לבני לגבי כל מלכין ושליטין דכל עלמא אסלק לון כד ימטי ההוא זמנא יתערון אינון ברכאן מכל סטרי² ויתקיים עלמא על קיומיה כדקא יאות ומההוא יומא ולהלאה יקום מלכותא דא על כל שאר מלכו אחרא כמה דאוקמוה דכתיב (דניאל ב מד) תדיק ותספ כל אלין מלכוותא והיא תיקום לעלמא והיינו [ה]היא אבנא דאתגזרת מן טורא די לא בידין כמה דאת אמר (בראשית מט כד) משם רועה אבן ישראל מאן אבן דא דא כנסת ישראל כמה דאת אמר (שם כח כב) והאבן הזאת אשר שמת מצבה וגו' רבי חייא אמר מהכא (ישעיה י כא) שאר ישוב שאר יעקב³ אלין ברכאן אחרנין דאשתארו [וכתיב] (דכתיב) (מיכה הו) והיה שארית יעקב בגוים [בקרוב עמים רבים] (אלין ברכאן אחרנין) כתיב והיה שארית יעקב בגוים כלהו ולא בעשו בלחודיה <וכתיב והיה שארית וגו' > כמל מאת יהו"ה

פתח רבי ייסא ואמר (מלאכי או) בן יכבד אב ועבד אדוניו בן דא עשו דלא הוה בר נש בעלמא

אל המלכים וכל העמים של כל העולם, ואעביר אותן לאז, וכעת כלפי עשו די לי בזה, [משל] למלך שהיו לו כמה לגיונות חזקים, כמה בעלי לוחמי קרבות להלחם בקרבות, שמזומנים כלפי מלכים חזקים

להלחם בהם קרבות. בינתיים שמע על שודד אחד ששודד, אמר, בני השערים הללו ילכו לשם. אמרו לו, מכל הלגיונות שלך אינך שולח לשם אלא אלו. אמר, כלפי אותו השודד די באלו, שהרי כל לגיונותי ובעלי הקרב אעביר אותם לאותם המלכים החזקים, ביום הקרב כשיצטרכו לי, יהיו.

כמו כן כאן יעקב אמר כלפי עשו, די לי כעת בברכות הללו, אבל לזמן ההוא שיהיו נצרכים לבני כלפי כל המלכים והשליטים של כל העולם, אעלה אותם, כשיגיע אותו הזמן, יתעוררו אותן הברכות מכל הצדדים, ויתקיים העולם על קיומו כראוי. ומהיום ההוא והלאה תקום המלכות הזו על כל שאר מלכות אחרת, כמו שבארוה, שכתוב "תדק ותסיף כל אלין מלכותא והיא תקום לעלמא". [תכתת ותכלה כל אלו המלכויות והיא תקום לעולם]. והיינו ההיא אבנא דאתגזרת מן טורא די לא בידין [האבן ההיא שנגזרת מן ההר שלא בידים], כמו שנאמר "משם רועה אבן ישראל". מי האבן הזו, זו כנסת ישראל, כמו שנאמר "והאבן הזאת אשר שמת מצבה" וגו'. רבי חייא אמר, מכאן, "שאר ישוב שאר יעקב" אלו הברכות האחרות שנשארו, וכתוב "והיה שארית יעקב בגוים בקרב עמים רבים". (אלו ברכות אחרות, כתוב "והיה שארית יעקב") בגוים כולם, ולא רק בעשו, וכתוב "והיה שארית וגו' כטל מאת ה'".

פתח רבי ייסא ואמר, "בן יכבד אב ועבד אדוניו", "בן" זה עשו, שלא היה אדם בעולם שיכבד את אביו כמו שעשו כיבד את

¹ היא ברכת שומר השער, ולפי הנראה שיתעוררו ג' מלחמות: הא' כל גוים סבבוני. הב', חזקה יותר סבוני גם סבבוני. הג' חזקה אמצעית, והיינו וסבוני פעם אחת, אמנם כדבורים שהיא חזקה מן הראשונה הימנית, והיינו שהם תגבורת ג' קלי' הם ג' קליפי אגוז. והרביעית חלושה היא הנכתשת עתה בגלות ישראל קמעא קמעא (אור יקר).

² סוד ענין המלחמות ההם היא שהקב"ה יעורר מדנים בין משפחות האדמה להתכחת שאלו עם אלו, להצטרף שלא ישארו מן העמים אלא אותם שיזכו ליכנס אל הקודש. שהרי עד כאן לילית הרשעה אם שבעים אומות נותנת נפשות טמאות בקרב העמים, והקב"ה מצרף האומות שלא ישארו מהם אלא אותם שהם קרובים קצת אל הקודש להיותם לבוש אל הקדושים. (אור יקר).

³ ירצה שאר האומות ישוב להתעורר קרבין שאר ברכות ישוב שבות יעקב, או אפכא שאר הברכות ישוב שבות שאר יעקב שהוא מה שישארו בסוף דהיינו שארית יעקב בגוים דכתיב והיה שארית וכו' (אור יקר).

בראשית

דיוקיר לאבוי כמה [דאוקיר] (דיקיר) עשו לאבוי
וההוא יקירו דאוקיר ליה אשליט ליה בהאי
עלמא ועבד אדוניו דא אליעזר עבד אברהם!
ואוקמוה דהא בר נש דהוה אתי לחרן בכמה
עותרא וכמה מתנן ונבזבזין וגמלין טעינן דלא
אמר לבתואל ולבן דאיהו רחימוי דאברהם או
בר נש אחרא דאתי בפיוסא דאברהם אלא עד
לא ימלל מלוי מה כתיב (בראשית כד לד) ויאמר
עבד אברהם אנכי ולבתר אדני אדני בגין דיוקיר
ליה לאברהם וההוא [יקרא וההוא טיבו] אוריך
<ליה> לכמה זמנין

כך עשו ההוא יקרא דאוקיר ליה לאבוי אוריך
ליה כל הני זמנין דישראל בשעבודא דיליה עד
דיתובון ישראל לקב"ה בבכיה ובדמעין דכתיב
(ירמיה לא ח) בבכי יבאו וגו' וכדין כתיב
(עובדיה א כא) ועלו מושיעים בהר ציון לשפוט
את הר עשו והיתה ליהו"ה המלוכה
ברוך ה' לעולם אמן ואמן

אביו, ואותו הכבוד שכיבד אותו השליט
אותו בעולם הזה. "ועבד אדני" זה אליעזר
עבד אברהם, ובארוה, שהרי אדם שהיה בא
לחרן בכמה עושר וכמה מתנות ואוצרות
וגמלים טעונים, שלא אמר לבתואל ולבן
שהוא אוהבו של אברהם או איש אחר שבא
עם פיוס של אברהם, אלא טרם ידבר את
דבריו מה כתוב, "ויאמר עבד אברהם אנכי",
ואחר כך "אדוני" "אדוני", כדי שיכבד את
אברהם, אותו הכבוד ואותו החסד האריך
לו לכמה פעמים.

כך עשו, הכבוד ההוא שכיבד את אביו,
האריך לו כל הפעמים הללו שישלוט בעולם
הזה, ואותן הדמעות הורידו את ישראל
לשעבודו, עד שישבו ישראל לקדוש ברוך
הוא בבכיה ובדמעות, שכתוב "בבכי יבאו"
וגו', ואז כתוב "ועלו מושיעים בהר ציון
לשפוט את הר עשו והיתה לה' המלוכה".

"ברוך ה' לעולם אמן ואמן".

- 1 בך (דפ"ו).
- 2 מיני ריחין (דפ"ו ורמ"ז).
- 3 נמחק בדפ"ו.
- 4 וכל (דפ"ו).
- 5 לן (דפ"ו).
- 6 למהני (דפ"ו).
- 7 "ס"א עקתינן" נוסף בדפ"ו.
- 8 ברזא (דפ"ו).
- 9 "ולא לנכח רבקה" נמחק בהגהות הגר"א.
- 10 "את" נוסף בדפ"ו.
- 11 נמחק בהגהות הגר"א.
- 12 הוא דשנאה (אור יקר).
- 13 דאסתלק (דפ"ו).
- 14 אברהם (מ"מ).
- 15 נמחק בדפ"ו.
- 16 "ואכלת" נוסף בהגהות הגר"א.
- 17 מוסגר בדפ"ו.
- 18 "ס"א שכינתא" נוסף דפ"ו.
- 19 "דעשו וליה שבעין תרעין" נוסף באור יקר.
- 20 דיליה (דפ"ו).

¹ פז ע"א (הערת הזוהר).

²¹ אתער (אור יקר).

²² נמחק בדפ"ו.

²³ ולכה (דפ"ו).

²⁴ "ההוא חויא" נוסף באור יקר.

²⁵ לאגחא (דפ"ו).

²⁶ אסתלק (דפ"ו).